

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Stanislava Bicanová

Škola jako rytmizátor každodenního života v zázemí Plzně

Diplomová práce

Praha 2014

Vedoucí diplomové práce: Doc. RNDr. Martin Ouředníček, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a to s využitím literatury a pramenů uvedených v seznamu použité literatury. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 24. 4. 2014

.....

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu diplomové práce, panu doc. RNDr. Martinu Ouředníčkovi, Ph.D., za jeho cenné rady, informace a připomínky, které mi během vypracování této diplomové práce poskytl. A také za volný čas, který mi při konzultacích věnoval.

Dále bych chtěla poděkovat všem účastníkům dotazníkového šetření a vedení Základní a mateřské školy ve Všerubech za umožnění jeho provedení. Ráda bych také poděkovala Jaroslavu Bicanovi za pomoc při organizaci dotazníkového šetření.

Obsah

Seznam obrázků tabulek, grafů a příloh.....	5
Abstrakt.....	7
Abstract.....	8
1. Úvod.....	9
2. Teoretická koncepce práce	12
2.1. Prostor a místo	12
2.2. Tok času v prostoru	16
2.3. Sociální praxe řízená napříč prostorem a časem.....	19
2.4. Analýza rytmů a rytmizátorů	22
3. Metodika práce a zdroje dat	34
3.1. Metodika a popis statistických dat	35
3.2. Případová studie	40
4. Změny v dosahu rytmizátorů školských zařízení v zázemí Plzně.....	45
4.1. Suburbanizace – kauzality změn v prostorovém chování zázemí Plzně	45
4.2. Vývoj prostorového dosahu rytmizátorů vybraných škol	65
5. Analýza rytmizátorů a denních rytmů rodin na příkladu případové studie obce Všeruby	76
6. Závěr	104
Seznam použité literatury.....	107
Přílohy	113

Seznam obrázků, tabulek, grafů a příloh

Obrázek č. 1: Lineární a cyklický čas	18
Obrázek č. 2: Stanice, svazky, cesty a prisma	23
Obrázek č. 3: Polyrytmicita místa	28
Obrázek č. 4: Zóny rezidenční suburbanizace	47
Obrázek č. 5: Městská veřejná doprava v Plzni	49
Obrázek č. 6: Podíl přistěhovalých z Plzně na počtu přistěhovalých do obcí 1999–2008	52
Obrázek č. 7: Územní plán obce Všeruby, 2012	56
Obrázek č. 8: Změna věkové struktury a základní školy	63
Obrázek č. 9: Spádová území úplných základních škol	64
Obrázek č. 10: Dosah rytmizátorů základních škol, Plzeň a její zázemí - 1991	67
Obrázek č. 11: Dosah rytmizátorů základních škol, Plzeň a její zázemí - 2001	68
Obrázek č. 12: Dosah rytmizátorů základních škol, Plzeň a její zázemí - 2011	69
Obrázek č. 13: Růst dosahu rytmizátorů základních škol lokalizovaných v Plzni	71
Obrázek č. 14: Vyjíždka do škol mimo obec v okolí Plzně, 2011	74
Obrázek č. 15: Náměstí Všeruby	81
Obrázek č. 16: Okolí základní a mateřské školy ve Všerubech	87
Tabulka č. 1: Přehled dotazníkového šetření	44
Tabulka č. 2: Základní charakteristika obcí v jednotlivých zónách suburbanizace Plzně	46
Tabulka č. 3: Využití kapacit MŠ zřizovaných obcemi v Plzeňském kraji v roce 2012/2013	60
Tabulka č. 4: Dojíždka do škol podle věku, 2001 a 2011, Plzeň	72
Graf č. 1: Migrační přírůstek vybraných okresů Plzeňského kraje	50
Graf č. 2: Věkové složení přistěhovalých obyvatel okresů v zázemí Plzně	53
Graf č. 3: Přírůstek/úbytek obyvatel v obci Všeruby mezi lety 1991 a 2012	55
Graf č. 4: Srovnání věkové struktury obyvatel obce Všeruby, 2001 a 2011	57

Graf č. 5: Rytmizátor jízdního řádu v podobě frekvence spojů ovlivňujících zastávku Všeruby	80
Graf č. 6: Rytmizátory nejvíce se podílející na struktuře místa náměstí Všeruby	84
Graf č. 7: Denní rytmus žáka pod vlivem rytmizátoru školy, Všeruby 2013/2014	86
Graf č. 8: Rytmizátory nejvíce se podílející na struktuře místa okolí základní a mateřské školy ve Všerubech v průběhu dne	89
Graf č. 9: Vývoj přirozené měny a migrace v souvislosti s délkou bydlení v obci	92
Graf č. 10: Struktura využití času žáků 1.-4. třídy a 5.-9. třídy	94
Graf č. 11: Individuální rytmus žáků 1.-4. třídy základní školy	96
Graf č. 12: Individuální rytmus žáků 5.-9. třídy základní školy	97
Graf č. 13: Individuální rytmy rodičů na mateřské dovolené	99
Graf č. 14: Struktura využití času žen na mateřské dovolené a zaměstnaných rodičů	100
Graf č. 15: Individuální rytmy zaměstnaných rodičů	101
Příloha č. 1: Vývoj počtu obyvatel v obcích zázemí Plzně	113
Příloha č. 2: Fotodokumentace růstu rezidenčních lokalit ve Všerubech	114
Příloha č. 3: Dojížďkové proudy v obcích okresů sousedících s Plzní, 1991 a 2011	117
Příloha č. 4: Podoba dotazníku	122
Příloha č. 5: Fotografie z pozorování	126

ABSTRAKT

Hlavním cílem diplomové práce je poukázat na problematiku míst a každodenních cest aktérů, které jsou vytvářeny prostřednictvím jejich opakujících se rutinních aktivit. Tyto aktivity jsou pod vlivem vyšších řádů pravidel, které v práci představují tzv. rytmizátory. Součástí práce je nejen představit časoprostorové koncepty, ale pokusit se také o jejich aplikaci. Práce vychází ze základního konceptu místa a jeho strukturace, stejně jako ze života samotných aktérů, kteří místo utvářejí. Důležitou roli v těchto konceptech hrají rytmizátory, ovládající průběh všedního dne lokalizovaném v místě a také průběh všedního dne v životě aktéra. Stěžejním rytmizátorem se stává instituce základní školy, která je pojícím prvkem mezi jednotlivými částmi práce. V souvislosti s probíhajícím procesem suburbanizace a skutečností měnícího se životního stylu a demografického složení v zázemí větších měst, je zde naznačen současně se měnící nadlokální vliv rytmizátorů základních škol v Plzni a jejím zázemí. Práce se dále snaží nahlédnout do detailu konkrétního místa, obce, kde se jednotlivé rytmizátory projevují a vytvářejí tzv. polyrytmicitu místa, rytmy lokalizované, ale také rytmizátory působící v různých řádovostních úrovních, přesto s lokálním dopadem. S vědomím, že právě aktéry je možné pokládat za původce, prostřednictvím jejichž cest a aktivit jsme rytmus schopni vysledovat, se poslední analytická část snaží zkoumat vzory chování, tedy individuální rytmy samotných aktérů.

Klíčová slova: místo, geografie času, zázemí Plzně, suburbanizace, rytmus, rytmizátor

ABSTRACT

The main objective of this thesis is to analyze places and everyday paths of specific actors, that are generated through their repetitive routine activities. These activities are influenced by certain higher order rules – so-called pacemakers, which are dealt with in the thesis. Part of the thesis not only presents some space-time concepts, but also applies them in practice. The work proceeds from a basic concept of a place being structured through life actors themselves who create such place. These concept pacemakers play an important role, controlling the course of everyday life of the localized place, as well as the course of an ordinary day in the life of the actor. The institution of primary school becomes the main pacemaker and represents a linking element of all parts. In connection with the ongoing process of suburbanization and the reality of changing lifestyle and demographic composition in the neighborhood of cities, one may observe here certain indication of current changing supralocal influence of primary school pacemakers in Pilsen and its suburbs. The paper also focuses on the analysis of a particular place, the municipality where the individual pacemakers manifest and create the polyrhythmicity of place through localized rhythms. Moreover, it also places focus on pacemakers operating in different levels, yet with a local impact. Based on the fact that only actors may be regarded as originators – through their travels and activities – the thesis is able to trace the rhythm, and thus, the last part of the analysis seeks to track patterns of behaviour and the individual rhythms of the actors themselves.

Keywords: place, time-geography, background Pilsen, suburbanization, rhythm, pacemakers

1. Úvod

Prostor a čas, v němž žijeme, přestože tvoří základ naší reality, je brán jako samozřejmá dimenze prosté existence. Jen málo z nás se v této uspěchané době pozastaví a uvědomí si, kolik času a kde trávíme a co pro nás to místo znamená. Doslova v době, ve které žijeme není prostor nebo čas na to brát prostor (*space*) v potaz. Dalším charakteristickým rysem zabraňujícím nám poznat místo (*place*) je mobilita, dynamický proces měnící naše vazby, cesty, životy. Máme zaběhlé standardy našich každodenních rutinních aktivit, které ovlivňují nejen lidi, ale také místa, přes něž tito lidé na svých cestách procházejí, aniž by o nich přemýšleli. Základní myšlenkou pro napsání této práce je poukázat na fakt, že se naše životy, odehrávající se v omezeném časoprostorovém rozsahu, mohou měnit a to nejen přes změny prostorové lokace (př. suburbanizace), ale také prostřednictvím našich možností a našich omezení. Všechny jmenované aspekty dále závisí na etapě životního cyklu, ve kterém se právě nacházíme. Stěžejní etapou pro předkládanou práci je doba dětství, a to konkrétně období povinné školní docházky do základní školy.

Lidé žijí, i přes možnosti vyplývající z globálních vazeb, v rámci několika čtverečních kilometrů. V souvislosti s životním cyklem (dětství, stáří) se poté odvíjí jejich vztah k určitým místům, které jsou považovány za locus každodenní zkušenosti aktéra. Místa, mající pro lidi největší význam jsou označovány nejčastěji domov a škola (Castree, 2003, cit. v Vávra, 2010).

Časoprostorová mobilita, jako je zde zkoumaná dojíždka do škol, nebo individuální cesty lidí za zábavou, sportem, obchodem jsou pod vlivem vyšších řádů pravidel, než je jejich prosté osobní rozhodnutí. A než se každodenně navrátíme do svých domovů, existují zde rytmizátory udávající chod nejen nás - aktérů, mas, ale také míst. Za jeden ze stěžejních považují právě základní školu, ovlivňující nejen obec, místo, kde stojí, ale prostřednictvím vazeb také okolí. Tyto vazby - v případě předkládané práce dojíždka do škol, tak mohou být analyzovány jakožto určitý prostorový dosah vlivu pevně stanovené školní docházky, který se působením změny prostorové distribuce a prostorového chování zejména mladých rodin s dětmi obměňuje. Tato myšlenka vede k analyzování změn dojíždkových regionů do základních škol vlivem suburbanizace.

„Výhodou zkoumání konceptů lidského chování v prostoru a čase je fakt, že jak prostor, tak čas jsou kvantifikovatelnými veličinami, které mohou být postihnuty i na mikroúrovni (tj. v rovině jednotlivců), což umožňuje aplikaci celé škály vědeckých metod. Zmiňovaný fakt rovněž umožňuje potřebné vědecké zobecnění a tvorbu obecněji platných

závěrů, které lze vztáhnout k určitým typům geografického prostředí či k určitým populačním segmentům či sociálním skupinám“ (Frantál, Klapka, Siwek, 2012; 834).

Jak již bylo zmíněno, nemusí se jednat pouze o rytmy a rytmizátory kolektivní, ale také o rytmy individuální. Každý člen domácnosti, každá rodina má svůj dodržovaný rytmus. Dodává to pocit jistoty, je to zvyk, ale hlavně je to proces organizace nejen času, ale také dosažitelného prostoru. Stěžejním cílem práce je tak mimo jiné sestavit vzorce chování rodin, jednotlivých aktérů na základě případové studie žáků a jejich rodin navštěvující jednu ze základních škol v zázemí Plzně, ale také poukázat na rytmus tohoto místa, který škola, MHD a jiné přítomné instituce udávají.

Záměr diplomové práce je možné rozdělit do čtyř dílčích výzkumných cílů. První z nich se týká teoretického základu celé práce a snaží se tak představit použité koncepty, k nimž se vztahuje následně aplikovaný analytický i empirický výzkum. Další cíl se týká charakteristiky konkrétního prostředí, kde je analytický výzkum prováděn a snaží se tak zasadit problematiku škol a jejich změn do širších souvislostí. Následující dílčí cíl je zaměřen na samotný analytický a empirický výzkum, práce s primárními i sekundárními daty, tedy aplikaci teorie v praxi.

- a) Diskutovat literaturu a koncepty týkající se časoprostorové mobility lidí jako např. místo (*place*), dějiště (*locale*), omezení (*constraints*) s bližším zaměřením na problematiku rytmů a rytmizátorů (*pacemakers*) a jejich aplikace na školy
- b) Vysvětlení kontextu a analýza obecných trendů v souvislosti se suburbanizací a jejím vlivem na kapacitu a distribuci školských zařízení prostřednictvím demografických změn, zejména v souvislosti s obměňující se věkovou strukturou obyvatel zázemí Plzně s konkrétním zaměřením na obec Všeruby
- c) Zmapovat změnu dosahu vlivu školských zařízení v zázemí Plzně, jakožto nadlokálního rytmizátoru každodenního života s využitím změn dojížděkových regionů v průřezových letech 1991, 2001 a 2011
- d) Použít metody sběru kvalitativních primárních dat prostřednictvím případové studie týkající se rytmů místa (škola, jízdní řád,...), ale také denních rytmů aktérů

Předkládaná práce se snaží o poskytnutí několika dimenzí v sestupném pořadí od největší do nejmenší podrobnosti, v rámci nichž lze rytmizátory analyzovat. Na jedné straně jejich dosah, představený prostřednictvím dojížděvky do škol uskutečňované obyvateli obcí, které škola a čas školní docházky ovlivňuje. Tomuto rytmizátoru musí rodiny přizpůsobit své každodenní cesty, jak časově tak prostorově, a to na mikroregionální úrovni. Dále poté vliv

samotných konkrétních rytmezátorů školy, dopravy, obchodů, vytvářející prostřednictvím rutinního časoprostorového chování aktérů poměrně pevnou rytmickou strukturu místa (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2010), tudíž detail konkrétního místa (obce). A na konec práce nahlíží do individuálních životů aktérů, které je možné pokládat za původce, prostřednictvím jejichž cest a aktivit, jsme rytmus schopni vysledovat. Z těchto předpokladů vychází také základní výzkumné otázky práce.

1. Jak se změnil nadlokální dosah rytmezátorů základních škol vlivem suburbanizace?
2. Které konkrétní rytmezátory v místě působí a mají největší vliv na strukturu místa v různých časových sekvencích?
3. Jaké jsou řádovostní úrovně vlivů rytmezátorů strukturující místo?
4. Jaké existují typické vzorce denních rytmů aktérů, kteří jsou vázáni na rytmezátor školy?

2. Teoretická koncepce práce

Mobilita lidí se stále zvyšuje, lidé tráví méně času stabilně na jednom místě a více času na cestách, myšleno nejen krátkodobě se zaměřením na každodenní aktivity, ale i dlouhodobě s ohledem na měnící se životní dráhy aktérů (menší stability bydlení - stěhování). Proces suburbanizace, spolu se zvyšující se individualitou nejen v myšlení, ale například i v dopravě, je jedním z těch, které za těmito změnami stojí. "Moderní člověk je tak mobilní, že nemá čas zapustit kořeny, jeho zkušenosti a poznání místa jsou povrchní. To je konvenční moudrost. Abstraktní znalosti o místě lze získat v krátkém čase. Vizuální kvalitu prostředí je také možné rozpoznat rychle. Ale získat „pocit“ z místa trvá déle. Skládá se ze zkušeností, většinou prchavých a nedramatických, opakujících se den co den v rozpětí let. Jedná se o unikátní směs zvuků a vůní, jedná se o jedinečnou harmonii přírodních a umělých rytmů jako je čas východu a západu slunce, čas práce a zábavy“ (Tuan, 2001; 183).

V teoretické části předkládané práce se snažím prezentovat literaturu a koncepty, které se problematiky časoprostorové každodenní mobility dotýkají. V následujících kapitolách je představen samotný koncept místa, jenž není vnímán jednotně (*place, locale, location*), význam místa, a rozdíl mezi místem a prostorem. Další část je věnovaná otázkám teorie strukturace, poukazující na dualitu jedince a struktur, pravidel ovlivňující naše jednání z vnějšku. Na tuto problematiku úzce navazuje koncept omezení (*constraints*) s bližším zaměřením na omezení nasyceným mocí (*power*) tzv. authority constraints, které již v sobě poukazuje na další koncept a tím je rytmus a rytmizátor (*pacemaker*).

2.1. Prostor a místo

„*Prostor a místo* jsou známá slova označující běžné zkušenosti. Jedná se o základní součásti světa, bereme je za samozřejmost. Nicméně když o nich přemýšlíme, mohou ukrývat nečekané významy a vyvolávat otázky, na které nás nenapadlo se zeptat“ (Tuan, 2001; 3). Pro odkrytí hlubších významů a cesty, vedoucí ke snaze pokládat si otázky týkající se místa, nikoliv jakožto pouhé prostorové jednotky, ale jako lokality obsahující subjektivní významy, je potřeba znát základy, na kterých geografie (zejména humanistická) v rámci této terminologie staví. „Pojem místa nevymysleli geografové, ale vychází z filosofie. Počátky filozofie místa mohou být viděny již v klasické řecké filozofii a zvláště ve spisech Platóna a Aristotela. Platón (428–348 př. n. l.), vyvinul volně definované pojmy "*chora*" a "*topos*" v souvislosti se zprávou o původu existence. *Chora* je termín, zahrnující rozsah v prostoru, ale také to, co se v tomto prostoru nachází. Jedná se o abstraktní pojetí prostoru. *Topos* je často zaměňován s termínem *chora* u Platóna, ale je obvykle více specifický, jedná se o konkrétní místo plné významů. Oba tyto pojmy se staly součástí geografického jazyka

prostřednictvím pojmu chorology (studie regionů) a topografie (tvar zemského povrchu). Aristotelovo chápání místa bylo nezbytným výchozím bodem, ze kterého je možné pochopit, jak prostor (nekonečný, prázdný), ale také pohyb a změnu“ (Cresswell, 2009; 2).

Geografie během vývoje procházela mnoha etapami, ale v rámci této práce bude důležité zmínit dva okamžiky formující obrat ve vnímání používaných konceptů místa a prostoru. První z nich je kvantitativní revoluce přicházející v 50. letech, jakožto důsledek redukce předmětu geografie a přechodu od přístupu idiografického k nomotetickému. Vlivem tohoto zvratu dochází k vytvoření dvou kritických směrů marxistické a humanistické geografie, jejichž prolínající se vzájemná diskuse se stala teoretickým základem této práce. Jedná se o rozpor ve vnímání role sociálních struktur, jakožto omezující příležitosti jednotlivců a na druhé straně roli lidských aktivit (*agency*) v podobě nezávislého svobodného rozhodování. Snahou o nalezení kompromisu těchto konceptů je teorie strukturace, blíže specifikována v rámci následujících kapitol (Daněk, 2008).

Do 70. let jsou místo a prostor brána jako určitá objektivně vnímaná, modelová schémata naplněná geometrickými vztahy bez významů - umístění (*location*). Reakcí a určitým výrazem kritiky byl poté druhý významný vývojový zvrat a to tzv. kulturní obrat. Místo, jakožto umístění samo o sobě přestává být dostačující a do popředí zájmu se dostává lidský subjekt, sociální vztahy a síly, kterými je místo zatíženo (*power-laden*) (Vávra, 2010). Z této změny je patrné, že v současné době je možné v místě spatřovat tři navzájem propojené koncepty a to místo v podobě umístění (*location*) - význam místa (*sense of place*) - dějiště (*locale*).

„**Umístění (*location*)** odkazuje na absolutní bod v prostoru se specifickým souborem souřadnic a s měřitelnými vzdálenostmi od jiných míst, ptáme se na něj zejména otázkou - kde“ (Cresswell, 2009; 1). Jedná se o koncept, jemuž se věnovala popisná geografie. Vystačila si s otázkami - co, kdy a kde a to až do příchodu kulturního obratu, kdy se podstatnějšími otázkami stávají - jak a proč? Tímto se vývoj dostává ke zbývajícím konceptům místa, čímž se místo v povědomí vědců oprošťuje od vnímání jakožto pouhé ukotvenosti v prostoru a stává se doslova dějištěm plným významů.

„**Význam místa (*sense of place*)** odkazuje na více mlhavé významy spojené s pocity z místa a emoce evokující místo. Význam může být velmi osobní a napojen na jednotlivce a jejich osobní biografii - místa, kde jsme se zamilovali, nebo tam, kde jsou pohřbeni blízcí, nebo tam, kde jsme chodili do školy“ (Cresswell, 2009; 1). Vávra (2010; 466) hovoří o významu místa jako o: „subjektivním vnímání/chápaní, kterým aktéři nahlíží na místo, včetně toho, co místo znamená pro jejich individuální a skupinovou identitu,“ čímž poukazuje na to, že: „kromě fyzických dimenzí, mají místa také dimenze imaginativní a emocionální, symbolické, které jsou snad pro jedince/komunitu i důležitější, významnější.“ Tuan (1977) poukazuje na skutečnost, že se jen málo prací snaží pochopit, co lidé cítí k prostoru a místu,

a upozorňuje na různé druhy zkušenosti (senzomotorické, taktilní, vizuální, koncepční), napomáhající ke komplexnímu poznání a interpretování prostoru a místa mimo jiné i prostřednictvím pocitů.

V souvislosti s vnímáním a významem místa je důležité si uvědomit plynutí životního cyklu a etapu života, v níž se nacházíme. Vnímání místa se neustále vyvíjí spolu s člověkem. Jinak místo vnímá dítě a jinak dospělý. Místo tak může získat hluboký smysl (význam) pro dospělé a to například z důvodu narůstání sentimentu v průběhu let, čímž se Yi-Fu Tuan ve své knize *Space and Place* (1977) mimo jiné zabývá. Kromě životního cyklu s významem místa úzce souvisí identita a charakter místa. Jinak to vnímají místní členové lokální komunity tzv. *insiders* a jinak návštěvníci (*outsiders*). Identita je chápána jako určitá subjektivní vlastnost lidí. Přičemž lidské pocity vycházejí z jejich každodenní zkušenosti a sociálních vztahů (Vávra, 2010). Pokud jsme součástí čtvrti, obce, máme zde svůj domov, třeba jsme zde i vyrůstali, jsou zde místa, kde se setkáváme s přáteli, místa kam jsme chodili nebo chodí naše děti do školy, jsme s tímto místem více spjati. Naše percepce je prostřednictvím této zkušenosti osobnější, někdy až sentimentální, na rozdíl od pocitů, které vnímá pouhý návštěvník, nahlížející na místo pouze zvenjšku, ochuzen o významy. Pojícím prvkem mezi místními i návštěvníky je zkušenost z tohoto místa, ať už běžná, rutinní nebo krátkodobá, jakožto způsob, jak člověk poznává a vytváří realitu kolem sebe. „Tyto způsoby se pohybují od přímých a pasivních smyslů, jako je čich, chuť a hmat, k aktivnímu vizuálnímu vnímání a nepřímo způsobu symbolizace“ (Tuan, 1977; 8). V souvislosti s významem místa Tuan přichází s konceptem *topofilie* (pozitivní vztah k místu) a *topofobie* (negativní vztah) (Daněk, 2008).

Poslední koncept, který zde představím byl použit britským sociologem Anthony Giddensem v jeho dílech a završuje tak pomyslnou triádu vnímání místa. Jedná se o koncept **locale**, jehož český ekvivalent - „dějiště“ ustanovil Vávra (2010). *Locale*, nebo-li představa místního dějiště odkazuje na fyzický region zapojený jako součást nastavených sociálních interakcí s určitými hranicemi, napomáhající ke koncentraci interakcí různým způsobem (Giddens, 1984, 1990). Důvod, proč používá termín *locale* a ne *place* pro označení místa: „je to, že vlastnosti nastavení vychází z dlouhotrvajícího způsobu setkávání agentů napříč časem a prostorem. Zřejmým prvkem toho je fyzický aspekt, který Hägerstrand nazývá "stanice (*station*)" - tj. "místa zastavení", v nichž je fyzická mobilita trajektorií agentů zadržena nebo jinak omezena po dobu trvání setkání a společenských příležitostí - například dějiště, kde se rutina činností různých jednotlivců protínají“ (Giddens, 1984; 119). Poslední koncept bude stěžejní v rámci předkládané práce a to z důvodu, že se snaží konkretizovat sociální život probíhající v prostoru a čase prostřednictvím problematiky regionalizace, kterou „je třeba chápat nejen jako lokalizaci v prostoru, ale také ve smyslu toho, že odkazuje na členění času a prostoru, ve vztahu k rutinizované společenské praxi do dějišť. Takovýto

dějištěm je poté například soukromý dům, který je "stanicí" pro velký shluk interakcí v průběhu typického dne" (Giddens, 1984; 119). Dějiště může být tedy definováno jako určitý sociální prostor ukotvený ve fyzickém prostředí jako například rodina bydlící v jednom domě, nebo třídní kolektiv vázaný ve škole.

Charakterem moderní doby ovšem je, že sociální prostory dnes nemusí být striktně vázané ke konkrétním prostorům, což souvisí například s rozvojem kyberprostoru (Facebook) nebo sociální prostory čtenářů stejného časopisu, vyznávající stejný životní styl (Pospíšilová, Ouředníček, 2011). Locale (dějiště) by se tak podle Pospíšilové a Ouředníčka (2011) dalo považovat za určitý prostorový „otisk“ interakcí sociálních skupin, za konkrétní místo kde se sociální prostor lokalizuje v průběhu dne, týdne. Aktivity jedinců, jako je například školní docházka se tak uskutečňují v sociálních prostorech, kde se jedinec zapojuje do sociálních interakcí, s nimiž tento prostor sdílí. V případě školy se tak jedná o kolektiv žáků a učitelů s nimiž sdílí třídu, školu.

„Prostor se stává místem, pokud je používán a žitý. Právě zkušenost je jádrem toho, co znamená místo“ (Tuan, 1977; 2).

V rámci obratu v 70. letech 20. století je důležité poukázat na rozdíl ve vnímání geografického prostředí před ním a po něm a to prostřednictvím definice objektivního, univerzálního **prostoru (space)** a konkrétního, člověkem utvářeného **místa (place)**. „Podle zkušeností význam prostoru často splývá s významem místa. Prostor je více abstraktní než místo. Co začíná jako nediferencovaný prostor, se stává místem, tím jak ho více poznáváme a přiřazujeme mu určitou hodnotu. Bezpečnost, uzavřenost a stabilita je ukotvena v termínu místa a poukazuje na otevřenost, svobodu, ale i hrozbu, kterou s sebou nese pojem prostor, a naopak. S vědomím, že prostor umožňuje pohyb, pak místo je zastavením (pauzou), každá pauza v pohybu tak vytváří možnost prostor přeměnit v místo“ (Tuan, 1977; 6). Na tento vývoj poukazoval i Giddens ve své knize Důsledky modernity (1990), kde se snaží upozornit na fakt, že v předmoderních společnostech se místo a prostor z velké části shodovaly, a to z důvodu prostorové dimenze sociálního života, které jsou pro většinu obyvatelstva určovány „přítomností“ - místními aktivitami. S příchodem modernity se však prostor od místa oddělil a stále více se vzdaluje prostřednictvím podpory vztahů mezi „nepřítomnými“ druhými, kteří jsou místně vzdáleni od situací bezprostřední interakce. „V těchto podmínkách modernity se místo stává v rostoucí míře fantasmagorickým. To znamená, že místa dění jsou zcela prostoupena a formována sociálními vlivy, které jsou od nich značně vzdáleny. To, co strukturuje místo dění, není jen to, co je přítomno na scéně; „viditelná forma“ místa dění ukrývá vzdálené vztahy určující jeho povahu“ (Giddens, 1990; 24). Tuan (1977; 12, 136) rozdíl vidí v tom, že: „Místo je zvláštní druh objektu. Jedná se o zhutnění hodnoty, ale ne

o věc, s níž může být manipulováno, jedná se o objekt, ve kterém člověk může přebývat. Prostor lze vnímat jako relativní umístění objektů nebo míst, jako jejich vzdálenosti a rozsahy, oddělující je, nebo naopak propojují. Jako oblast vymezující síť místa. Prostor je přeměněn v místa, protože získává definici a význam.“

2.2. Tok času v prostoru

Období 70. let 20. století se ovšem do povědomí humanistické geografie zapsalo ještě z jiného důvodu než byl kulturní obrat. Touto událostí bylo vyvinutí nového paradigmatického směru a to geografie času (*time-geography*) neodmyslitelně spjatou se jménem Torstena Hägerstranda. Ten přišel s jeho základními koncepty, z důvodu umožnění sledování prostorových a časových dimenzí současně (časoprostor). Mezi nejznámější (bylo jich více než 50) používané koncepty patří – cesta (*path*), *prisma*, stanice (*station*), svazek (*bundle*), projekty (*projects*), omezení (*constraints*), kontexty, rutina a další (Lenntorp, 1999). Čas se tak stal v povědomí geografů nedílnou součástí prostoru, a veškeré následující analýzy byly ovlivněny touto myšlenkou. Stejně tak jako je potřeba brát ji v potaz při řešení problematiky související s konceptem místa a aktivit, které se v něm uskutečňují.

Čas plyne, otázkou však stále zůstává, zda je v dnešním moderním, dynamicky se rozvíjícím mobilním světě možné se „zastavit“ na tak dlouhou dobu aby bylo možné z prostoru „vytvořit“ místo.

Již kniha publikovaná humanistickým geografem Edwardem Relphem v roce 1976 pod názvem *Place and Placelessness* na tuto otázku částečně odpovídá velmi skeptickým názorem o místech, která doslova přestala být místy z důvodu masové výroby a mobilního světa. Mezi další autory zabývající se touto problematikou patří francouzský antropolog Marc Auge, používající dokonce termín "nonplace" tedy „nemísta.“ Vychází ze třech zásadních charakterů moderní doby: „Za prvé, svět je poznamenán urychlením komunikace a informačních toků, kdy jsou lidé doslova bombardováni obrazy prostorů, za druhé dochází ke smršťování planety kvůli časoprostorové kompresi a za třetí, lidé zastávají větší individualismus a nesnaží se udržovat trvalé sociální vztahy. Koncept nonplace je velmi odlišný od tradičního humanistického pojetí místa, jako lokality plné významu. Jasně dokládá, že žijeme (alespoň tedy na Západě) způsobem, který je stále více mobilní a vykořeněný“ (Cresswell, 2009; 6). Jedná se o argumentaci sdílenou Tuanem (1977), který také kritizoval zvyšující se mobilitu, jako proces snižující význam místa.

Další otázka, která zde vyvstává s pojmem místa a vědomím plynoucího času je, zda se jedná o tradičně vnímaný statický koncept, nebo je možné místo považovat za něco, co může být tvořeno procesem, tokem, pohybem.

V souvislosti s touto problematikou lze nastínit dva odlišné přístupy ve vnímání místa. Reprezentovat je zde budou na jedné straně přístup místa jakožto pauzy v pohybu (Tuan, 1977) a na straně druhé - místa jako proces (Pred, 1984; Seamon, 1970, 1980). Tuan (1977) ve své teorii vidí čas jako pohyb nebo průtok a místo jako pauzu v tomto časovém proudu. Jedná se o funkci času, jejímž výsledkem je určité sepejetí s místem, což přibližuje frází "nějakou dobu trvá poznat místo". Místo je tak možné chápat jako čas zviditelňující se nebo místo jako památník minulých časů. Ve své práci vyjadřuje i kritiku k opačné percepci místa ve vztahu k jeho významům, které nemohou být rozvíjeny, pokud svět vidíme jako neustále se měnící proces.

„Nicméně, od příchodu humanistické geografie zde byly pokusy promyslet způsoby místa, které je v procesu a jak proces vytváří místo. V letech 1970 a 1980 rozvinul David Seamon v sérii knih a článků snahu fenomenologického filosofa Maurice Merleau-Ponty popsat místo jako produkt každodenní mobility“ (Cresswell, 2009; 7). David Seamon (1970) ve své publikaci používá koncepty body-subject, body-ballet, ale také place-ballet, kde koncept body-subject je chápán jako určité tělesné zvyklosti, gesta, pohyby (př. řízení, vaření psaní), které jsme se naučili v minulosti a snadno je opakujeme i v budoucnosti. Dále používá termín body-ballet, jakožto „soubor integrovaných chování směřujících ke splnění určitého úkolu nebo cíle“ (Seamon, 1970; 157). Při seskupení těchto body-ballet poté vznikají tzv. časoprostorové rutiny, které si vytváří lidé v průběhu dne. Pokud je jich velké množství, zbytek dne může pokračovat s minimem plánování či rozhodování. Tyto rutiny, body-subject a samotné fyzické prostředí splývají do většího celku vytvářející dynamický prostor. Seamon (1970) ho nazývá tzv. place-ballet, který popisuje prostřednictvím místa, kde se střetává více lidí se svými individuálními rutinami. „Dynamika tohoto místa je z velké části v poměru k počtu lidí, kteří se podílejí na tomto prostoru čímž vytváří, ale také sdílí tempo a určitou životaschopnost tohoto místa“ (Seamon, 1970; 161). Další rozměr této problematice přidává americký geograf Allan Pred (1984) silně ovlivněný Giddensovou teorií strukturace. „Místo je tedy proces, při němž se neustále reprodukuje sociální a kulturní formy, formují biografie a transformuje příroda ve stejnou dobu, kdy zde působí časoprostorové, specifické aktivity a mocenské vztahy“ (Pred, 1984; 282). Jedná se o proces, kde jsou aktivity jedinců utvářeny a ovlivňovány sociálními strukturami, kde proces a pohyb v místě není pouze otázkou zvyku, ale také otázkou moci, sil (power), jimiž jsou struktury nasyceny (Cresswell, 2009). Právě tato nadstavba přenesená do geografie prostřednictvím teorie strukturace bude tématem následující kapitoly.

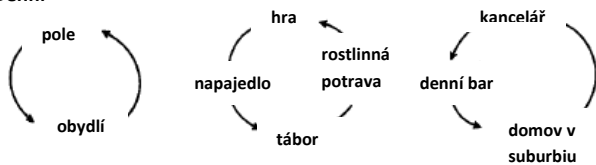
Jak již bylo zmíněno koncept místa a prostoru byl v time-geography doplněn o dimenzi časovou. Čas je možné rozlišit na lineární nebo cyklický (Lefebvre 1995, Tuan, 2001). Lineární čas je charakterizován jako běžící v jednom směru bez návratu a je možné ho vyjádřit šipkou, směřující ke svému cíli. Charakterem lineárního času je, že je možné ho

analyzovat odděleně od prostorových atributů na rozdíl od cyklického (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2010). V předkládané práci ovšem důležitější roli představuje čas cyklický, opakující se, procházející denně stejnými stanicemi (př. škola, práce). Navrací se do počátečního místa, kterým pro tuto práci je domov, jakožto stabilní, významné místo v životě jedinců. Tuan (2001; 180) tvrdí že: „Domov je stabilní svět, který má být překonán, a cíl je stabilní svět, kterého má být dosaženo, stanice jsou odpočívadla na cestě z jednoho světa do druhého.“ Zdůrazňoval, že některé pohyby lze vyjádřit jako lineární cesty, ale většinou se jedná o cesty cyklické (obrázek č. 1). Koncept dvou typů běhu času vychází z děl marxistického autora Henriho Lefebvra, jenž ovšem svou původní představu časovosti musel z ideologických důvodů přepracovat. Jeho analýza rozdílů mezi lineárním a cyklickým časem a kontrastem mezi časem na hodinách a žitým časem se neshodovala s marxistickým chápáním historie jakožto času nelineárního (Marx, Hegel), ale blížila se spíše Nietzscheho představě změn a cyklů. Lefebvre chápe čas jako nevypočitatelný, odolnější vůči zobecnění. (Lefebvre, 2004; x) .

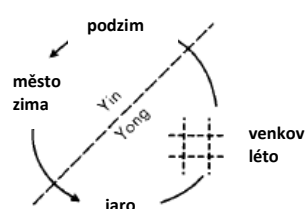
Obrázek č. 1: Lineární a cyklický čas

B. Cyklické/ kyvadlové cesty a místa

i. Denní

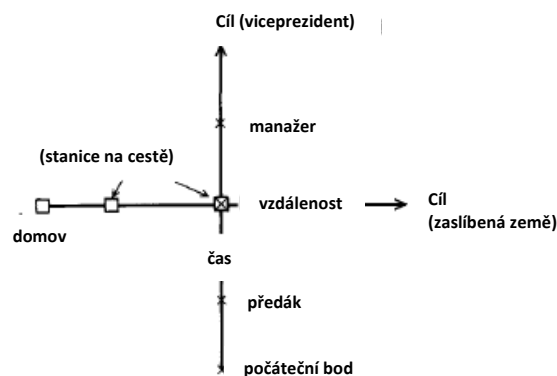
ii. Sezónní (dva póly – místa - starověké Číny)

iii. Stádia (místa) života: cyklický model

A. Lineární cesty a místa

Zdroj: přeloženo Tuan, 1977; s. 181

Předkládaná práce se věnuje každodenním činnostem jako je dojíždka do škol, za příbuznými, trávení volného času atd. Právě na tyto činnosti má člověk vymezen určitý čas

a jsou ve většině případů vázány na konkrétní prostor. Stávají se tak základními dimenzemi reality každodenního života. „Každodenní život je postaven na abstraktním, kvantitativním čase, režimu hodin a hodin. Toto chápání času vzešlo z vynálezu hodin v západních zemích a jejich následného vstupu do společenské praxe. Od tohoto historického okamžiku se stal čas každodenností, jemuž je podřízena organizace práce v prostoru ostatních každodenních aspektů: hodiny spánku a bdění, čas na jídlo a osobní život, vztahy dospělých s jejich dětmi, čas na zábavu a koníčky, vztahy k místu bydliště (Lefebvre, 2004; 73).“

2.3. Sociální praxe řízená napříč prostorem a časem

„Základní doména studia společenských věd v souladu s teorií strukturace není, ani zkušenost individuálního aktéra, ani existence jakékoliv formy společenské totality, ale sociální praxe řízená napříč prostorem a časem“ (Giddens, 1984; 2).

Jak již bylo zmíněno také geografie získává nový rozměr povznesený nad nahodilé chování jedinců v prostoru. Předkládaná práce se snaží sledovat každodenní, rutinní aktivity a rytmy, kde je důležité si uvědomit, že se nejedná jen o prosté cesty aktérů časoprostorem, ale jsou pod vlivem vyššího řádu, pravidel, lidí, fyzického a sociálního prostředí (struktury), které je omezují, ovlivňují. Na poli vědy se tak objevila Giddensova teorie strukturace, jako určitá snaha překlenout problém, vyvstávající zde mezi marxistickou a humanistickou geografii. A snaha poukázat na to, že život jedinců není striktně determinován nezbytnými sociálními strukturami stojícími nad individuálním jednáním a omezující příležitosti jedinců (marxistická geografie), ale zároveň humanistické geografii poodkrýt skutečnost, že neexistuje prostá nahodilost v lidském chování, jednání (*agency*) (Daněk, 2008). Toto propojení se zrcadlí v jednom ze základních konceptů, který přinesla teorie strukturace tzv. „dualita struktur“ – tedy vzájemné provázání struktury (*structure*) a činností (*agency*) aktéra ve smyslu lidského jednání, které je sociální strukturou (v podobě pravidel) omezováno, ale zároveň tuto strukturu aktivně (ať už zamýšlenými či nezamýšlenými důsledky svého jednání) utváří (mění). „Člověk není pouhým pasivním produktem společnosti (resp. sociální struktury), určující podmínky a omezení jeho činností v každodenní realitě, ale je relativně svobodným a „informovaným“ aktérem sociálního života“ (Frantál, Klapka, Siwek, 2012; 843). Použití duality struktur naznačuje, „jakým způsobem by bylo možné propojit materiální strukturu města, lidské jednání a sociální strukturu významů, pravidel i moci například v městském prostředí“ (Špaček, 2009; 15). Mezi další významné koncepty je možné zařadit pojmy struktura a systém. Strukturu Giddens (1984) definuje jako sady pravidel a zdrojů, implikované do institucionálně členěných sociálních systémů. „Pravidla mohou být formalizovaná, ale častěji se jedná

o neformalizované, většinou i nevědomé zásady, podle kterých se do jisté míry řídí jednání v daných situacích. Pravidla mohou být normativní a interpretativní. Normativní pravidla jsou strukturou norem, formální legislativy, ale i neformálních pravidel v podobě zvyklostí a očekávání“ (Špaček, 2009; 3).

Giddensova teorie strukturace staví na Hägerstrandově geografii času, jež je stále zaměřena více na autonomní chování jedinců, ale přesto už zde se vyskytuje určité rozpracování problematiky omezení, na kterou teorie strukturace navázala a doslova jí „vlila sílu, moc (*power*) do žil“. Společným znakem, sdíleným oběma teoriemi, je jejich zaměření na omezení formující rutiny každodenního života a význam praktického charakteru denních aktivit (Giddens, 1984). Geografie času klade důraz: „na umístění jednotlivců v časoprostoru, ale soustředí zvláštní pozornost také na omezení činností vyplývající z fyzikálních vlastností těla a prostředí, ve kterém se aktéři pohybují“ (Giddens, 1984; 116). „Nakonec však time-geography obsahuje pouze slabě vyvinutou teorie moci. Hägerstrand mluví o "autoritativních omezení (*authority constraints*)“, které připojuje k schopnostním omezením (*capability constraints*) a omezeních daných vazbou (*coupling constraints*)“ (Giddens, 1984; xxv). Poslední dvě zmíněná omezení ovšem Giddens (1984) kritizuje, považuje je za nejasně formulované a vyvolávající nulovou představu o moci (*power*) jakožto zdroji omezujícím aktivity jedinců. Říká, jestli moc je koncipována jako generativní, na druhé straně "omezení", o kterých mluví Hägerstrand, jsou všechna způsobem, jak vyvolat a udržovat struktury nadvlády, dominance.

Výzkum rytmů a rytmizátorů, obsažený v rámci této práce úzce souvisí s mocenskými omezeními, která mohou mít různé podoby. „Mocenská (autoritativní) omezení (*authority constraints*) jsou určité hranice stanovené některým mocenským systémem společnosti, ať už to jsou legislativní pravidla, ekonomické bariéry nebo nastavení individuálních vazeb a vztahů. Na jejich základě pak ne každý aktér smí nebo je schopen provozovat určité aktivity v určitém čase na určitém místě. U určitých aktérů tak může být například přímo vyloučeno být v určitém čase na určitém místě, nebo naopak může být vyloučeno vykonávat pouze určitou činnost v určitém čase na určitém místě“ (Osman, 2010; 38). Podle výzkumu časoprostorového chování aplikovaného na středoškolské studenty v Praze - Pospíšilová, Ouředníček (2011) se tak za omezení pokládá například možnost mladých lidí získat řidičské oprávnění až v 18 letech, doba školního vyučování nebo dodržování pravidel stanovených rodiči. Kromě těchto norem se jedná také o dostupnou infrastrukturu. V případě předkládané práce je brána v potaz zejména dostupnost základních škol, se zaměřením na případovou studii potom již zmíněná doba, kterou děti musí trávit ve škole (povinná školní docházka) nebo například jízdní řád, otevírací doba obchodů atd. Čímž se dostáváme k problematice rytmů a v tomto případě zde hovoříme o tzv. udavačích rytmu - rytmizátorů, podrobněji představené v následující kapitole.

Prostředky mocenských omezení tak významně ovlivňují a doslova řídí naše životy, aniž bychom si je plně uvědomovali. Takovýto soubor pravidel omezující, ale zároveň umožňující, vytvářený každodenními aktivitami lidí lze obecně nazvat sociální strukturou, která je jedním ze způsobů, jak společnost ovlivňuje chování a jednání svých členů.

Posledním ze stěžejních konceptů teorie strukturace, který zde ještě nebyl představen je koncept systému. „Systém je uspořádáním sociálních vztahů v čase a prostoru, které je neustále utvářeno a měněno sociálními praktikami aktérů. Základními stavebními kameny těchto systémů jsou pak instituce“ (Pospíšilová, 2012; 15). V tomto směru na Giddensovu teorii navazuje Pred (1981), poukazující na tzv. institucionální projekty, které mají moc (*power*) řídit a budovat denní, životní cesty jedinců. Tyto institucionální projekty, k nimž dochází v určitém čase a umístění, křížují individuální cesty jedinců časoprostorem na krátkou nebo dlouhou dobu a směřují tak k určitému cíli. V rámci těchto krátkodobých, se jedná zejména o denní střety s kulturními a ekonomickými institucemi např. návštěva divadla, nákup. Uskutečňuje se tak tzv. spotřební projekt.

Za dlouhodobé křížovatky jsou poté podle Preda (1981) považovány ty, kde se životní dráha jedinců spojí s existenční rolí v rámci některé z institucí (např. voják v armádě, studentka na univerzitě). Instituce je možné na jedné straně vnímat jako určité vzorce sociálních činností reprodukováných v prostoru a čase (opakování vzorců chování aktéry, kteří jsou od sebe v prostoru a čase odděleni) (Giddens, 1984), jako obecně platné způsoby jednání a chování. Na druhé straně je možné je chápat jako organizace, budovy ve kterých tyto instituce sídlí, jako například úřad, škola, banka, obchod atd. Giddens (1990) instituce vnímá jako systémy interakcí, trvajících v tzv. dlouhém čase (*longue durée*). Pro tuto práci bude ovšem důležitější Giddensovo pojetí *durée*, jakožto každodenního života jedince. Pro toto rutinní pojetí používá výraz „day-to-day“, což přesně vystihuje rutinizační znak, který má společenský život rozkládající se napříč časoprostorem. Rutinizaci poté Giddens (1984) pokládá za proces, při němž lidé v každodenním společenském životě získávají pocit důvěry a ontologického bezpečí.

„Společnost může být definována jako aglomerace všech existujících institucí, činnosti (praxí nebo způsobů chování) spojených s těmito institucemi, lidí účastnících se těchto činností a strukturálními vztahy vyskytujícími se mezi jednotlivci nebo skupinami lidí, mezi lidmi a institucemi a mezi institucemi“ (Pred, 1981; 6).

2.4. Analýza rytmů a rytmizátorů

„Všude tam, kde je interakce mezi místem, časem a výdejem energie, je rytmus.“
(Lefebvre, 2004; 17)

Před prozkoumáním samotné teorie je důležité si uvědomit problematiku definování pojmů, v tomto případě pojmu rytmus, neboť právě jeho nepochopení může pramenit z různých interpretací tohoto termínu. Když se řekne rytmus, máme pocit, že víme, co pojem znamená. Každý si ho ale vykládáme se svým obsahem, významy, a proto nelze říci, že by existoval konkrétně stanovený obecný koncept. Podle Lefebvra (2004) je rytmus snadno zaměnitelný s pohybem (*movement*), rychlostí sekvencí pohybů (*gestes*) nebo s prostými objekty (*machines*).

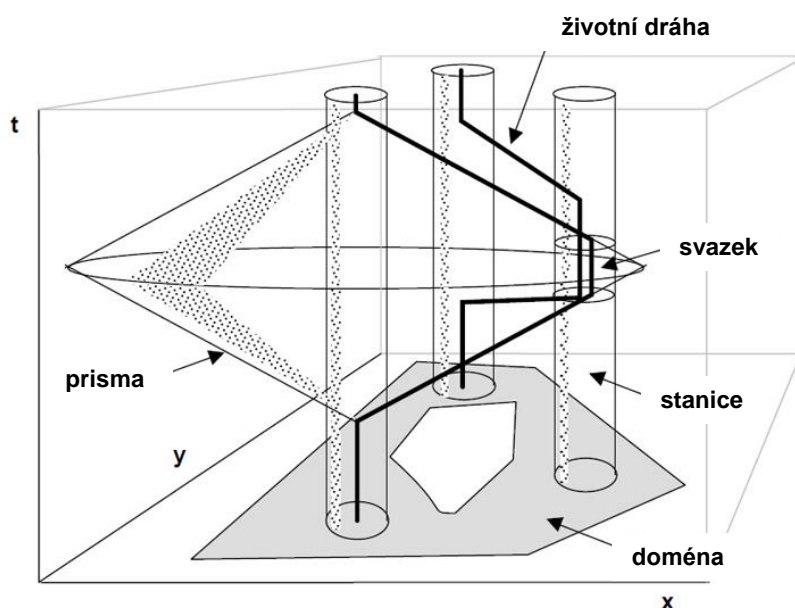
„Čas je rytmus v prostoru.“
(Tuan, 1977; 186)

Ve všech směrech je ovšem pochopení rytmu úzce spjata s chápáním času a to prostřednictvím opakujících se činností. Mulíček, Osman, Seidenglanz (2010) v tomto směru mluví o tzv. repetitivních aktivitách, opakujících se v určitých intervalech, čímž dochází prostřednictvím rytmizace procesů k vytváření fyzických i funkčních struktur. Stejně tak Lefebvrova analýza rytmů (2004) vychází z předpokladu, že vše se nachází v pohybu (všude a všechno, bez výjimky, je rytmem) a chápe čas jako neoddelitelnou součást rytmů. Právě vnímání rytmu jako opakujících se aktivit v čase a prostoru je stěžejním teoretickým základem analytického i empirického výzkumu této práce, nabízející možný náhled na otázky každodenního života, neboť ho lze objevit ve fungování měst, obcí, v životě, obecně v pohybu napříč časoprostorem. Je důležité si uvědomit, na což upozorňuje Crang (2001) ve své práci, že právě aktivity tvoří časoprostor, nikoliv, že časoprostor je matice ve které k aktivitám dochází. Jak již bylo v předešlých kapitolách naznačeno, v rámci předkládané práce je čas chápán jako uzavřený cyklus, kde se nacházejí každodenně se opakující rutinní činnosti, které je možné prostřednictvím time-geography popsat koncepty stanic (*station*) nebo svazků (*bundles*). Stanice jsou místa, kde se lidé na určitý čas zastavují, aby vykonali aktivity související s jejich povinnostmi, přáními nebo potřebami, než pokračují na další cestě (*path*). Může se jednat o místa bydliště, práce, vzdělávací zařízení nebo obchody, vyskytující se v prostoru v různé koncentraci (Ira, 2001). Na základě interakcí aktérů pohybujících se v časoprostoru se cesty aktérů, kteří se sešli v jedné ze stanic v určitém prostoru a čase lokalizovaném v rámci ohraničené oblasti (př. domy, ulice, města...), mohou skládat a vytvářet tzv. "svazky" (setkání, společenské akce, děti v jedné školní třídě) (Giddens, 1990). „V rámci geografie času svazky ilustrují situaci, kdy se dvě nebo větší množství individuálních drah dotýká v určitém místě. Z hlediska denní perspektivy je

domácnost charakterizovaná jednotlivci, kteří jsou spolu během nočních hodin. Poté jednotliví členové rodiny odchází za prací a vzděláním, službami, do obchodů a následně se opět setkávají doma“ (Ira, 2001; 237).

Na problematiku je taktéž možné navázat konceptem omezení (*constraints*). Pred (1981) v této souvislosti poukazuje na strukturovanost, kdy při opakovaném procesu spojování a oddělování cest aktérů (*bundles*) za účelem spotřeby nebo sociální interakce existují fyzikální a časově geografické skutečnosti omezující aktérův výběr z alternativ. Každodenní cesty jsou omezeny neschopností současně se podílet na prostorově oddělených činnostech. Činnosti mají dobu trvání a je zde omezená schopnost provádět více než jeden úkol v určitém okamžiku. O této otázce ovšem je možné v dnešní době moderních technologií a rozvoji kyberprostoru diskutovat, neboť za svazky je možné považovat i střetávání jedinců odehrávající se ve virtuálním prostoru (chat, facebook...). Zejména v souvislosti s pokrokem prostřednictvím přenosných technologií (tablety, chytré mobilní telefony,...), nahrazující tak fyzický kontakt osob, lidé tak stíhají nejen více věcí najednou, ale nemají potřebu se kvůli nim ani prostorově pohybovat. Čímž dochází k možnému narušení teoretických základů a tedy modifikování některých omezení (*constraints*). „Některé kontakty nevyžadují díky např. emailové komunikaci prostorovou ani časovou synchronizaci aktérů, čímž dochází k oslabování omezení daných vazbou. I pro virtuální svět však v některých případech platí omezení mocenského charakteru: člověk nemusí mít přístup k počítači po celý den, některé webové stránky vyžadují pro své užívání členství apod.“ (Pospíšilová, Ouředníček, 2011; 104)

Obrázek č. 2: Stanice, svazky, cesty, prisma

Zdroj: Time geography, social media and social exclusion (2009) Dostupné na [www: http://carlhaggerty.files.wordpress.com/2009/08/timegeography.jpg](http://carlhaggerty.files.wordpress.com/2009/08/timegeography.jpg)

Představené stanice, svazky, rutinní cesty aktérů se odehrávají v omezeném prostoru. Tento prostor je označován jako tzv. prisma (obrázek č. 2), v našem případě denní prisma. Hägerstrand (1977) tuto oblast označuje za individuální ostrovy, jejichž velikost je po většinu dní mnohem menší, než je velikost vymezená jejich potenciální schopností se pohybovat (pěšky, autem, letadlem). Lidé jsou doslova obklopeni zdmi prismatu, které se ovšem mohou měnit. „Každý pobyt v určité stanici znamená, že zbývající prisma se zmenšuje v určitém poměru k délce pobytu. Pobyt na pracovišti po dobu osmi hodin může způsobit, že zbývající prisma zmizí úplně, pokud místo stanice leží v maximální vzdálenosti od domovské základny“ (Hägerstrand, 1977; 14). V průběhu dne se člověk pohybuje v několika souborech prismatů, soustřeďující se vždy okolo jednotlivých stanic, následně se pak překrývají a vytvářejí jedno celkové denní prisma (Thrift, 1977). Hägerstrand také poukazuje na omezení denního prismatu prostřednictvím ještě blíže nespecifikovaného skupinového omezení (*coupling constraints*), „což definuje omezení týkající se místa a času, po který je nutné zapojit do aktivity aktéra další osoby, nástroje a materiál a to za účelem výroby, spotřeby, nebo obchodování“ (Hägerstrand, 1977; 14). Velikost a tvar prismatu aktérů se liší v závislosti na činnosti a charakteru stanice, který udávají skupinová omezení v určitém čase. Prismata aktérů jsou tak určitou směsí výchozího bodu, omezení rychlosti, projektů, provedených činností a skupinových omezení uložených v časoprostorových destinacích (například otevírací doba) (Thrift, 1977). Právě otevírací doba nebo například doba strávená ve škole je jedním z rytmů, ovlivňujících aktéra i prostor a je omezená přítomností prodavače spolu se zbožím, jež si chce aktér koupit nebo učitele, vázaného na prostor konkrétní školy, třídy, kde aktéra vyučuje.

Dalším důležitým atributem v pochopení rytmů je prostor, Mulíček, Osman, Seidenglanz (2010) poukazují na skutečnost, že abstrakce od prostorové dimenze v případě cyklického času není možná. „Cyklické opakování rutinních procesů propojuje do jednoho časoprostoru určitá konkrétní místa či typy míst. Rytmus bez místa postrádají smysl, stejně tak charakteristika míst není úplná bez znalosti jejich rytmizace“ (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2010; 197). Lefebvre (2004; 89) vztah rytmu, času a prostoru vyjádřil takto: „Konkrétní časy mají rytmus, nebo spíše jsou rytmy - a všechny rytmy znamenají vztah času k prostoru, lokalizovaný čas nebo temporalizovaný prostor. Rytmus je vždy spojený s určitým místem, a na tomto místě se stává srdcem, chvěním víček, pohybem na ulici nebo tempem valčíku.“ Právě v temporalitě, tedy v časovosti každodenního života Crang (2001) spatřuje ironii, kterou vidí v jejím vlastním vytváření. Temporalita je považována za probíhající, nevratnou, ale stejně tak je charakterizována opakováním a předvídatelností, čímž navazuje na problematiku cyklického času a rytmů. Propojení času a prostoru, jakožto základních atributů, v nichž se odehrává biografie aktéra, je podle Preda (1981) možné zaznamenávat pomocí diagramů denních nebo dlouhodobějších pozorování jako nepřerušovaných cest

přes časoprostor. Mulíček, Osman a Seidenglanz (2011) v této souvislosti propojení času a prostoru hovoří o konceptu tzv. chronotopu, vycházející z řeckých pojmů chronos (čas) a topos (prostor) a o konceptu Chronopolis.

„V původním řeckém významu chronotop představuje kombinaci unikátního jedinečného a konkrétního (příhodného) prostoru s abstraktním vždy a všude shodným strojovým časem“ (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2011). Pozdější představa geografické aplikace chronotopu vychází v publikaci *Rhythms of the city*, kde Crang (2001) představuje vznik konceptu chronotopu jako způsobu jímž je možné charakterizovat městský život a vytvořit obraz města, kde dochází ke koexistenci prostoru a času. Využívá tak myšlenku vycházející z románů představených Mikhailem Bakhtinem. Inspirován Lefebvrem, Crang zdůrazňuje, že je potřeba představu města refigurovat a brát ho „ne jako singulární abstraktní časovost, ale jako místo, kde se několik časovostí sráží“ (Crang, 2001; 189), což bylo Lefebvrem definováno jako polyrytmicita místa. „Ve výsledku, tedy můžeme určitou specifickou a v daném místě originální kombinaci rytmů definovat jako chronotop daného místa. Ten přitom má de facto podobu časového regionu (respektive regionu specifické časovosti či určité časové podobnosti), jenž je zároveň územně souvislý, spojitý a neperforovaný“ (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2011; 19). Tento koncept však v souvislosti s vývojem moderních technologií (internet, telefon, doprava), které mají dopad nejen na bezprostřední okolí, ale ovlivňují i místa prostorově vzdálená, přestává být k vysvětlení vztahů dostačující. Mulíček, Osman a Seidenglanz (2011) proto vytvářejí koncept chronopolisu, kde zdůrazňují potřebu popisovat jevy nikoliv pouze v kontextu místních struktur a institucí, ale také jejich síťová zapojení s místy vzdálenými. Při zpracování vychází z řeckého konceptu polis, nebo-li „územně nespojitých míst integrovaných na základě jejich vnitřní logiky“ (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2011; 23).

Rytmy je možné rozdělit několika způsoby. Za základní dělení se považuje dělení rytmů na biologické a sociální. Biologické rytmy jsou považovány za základní, kosmické, životně důležité a všechny ostatní jsou pod jejich vlivem. Patří mezi ně například střídání dne a noci, měsíců, ročních období. Mezi biologické rytmy můžeme řadit také určitou podskupinu fyziologických rytmů jako je spánek, hlad, žízeň. Tyto rytmy ovšem již nejsou nadřazeny ostatním, ale naopak v dnešní době dochází k jejich přizpůsobování se rytmům sociálním (společenským) (Lefebvre, 2004). Sociální rytmy je možné vidět skrze vliv institucí, které za nimi stojí. Jedná se například o stanovenou pracovní dobu, školní docházku, otevírací dobu na úřadech, v obchodě. Jak zdůrazňuje Lefebvre (2004) je důležité si uvědomit, že rytmická organizace každodenního času a osvojené rytmy jsou zároveň v určitém smyslu něco velmi osobního, vnitřního (biologické rytmy), ale zároveň i nejvíce vnějšího (sociální rytmy). Na rytmy je možné nahlížet také jako na cyklické nebo lineární. Toto dělení použili Lefebvre, Kofman a Lebas (1996) ve své analýze středomořských měst. Mezi cyklické zařadili

například střídání ročních období, dne a noci, dále hodin, měsíců, roků, přílivu a odlivu. Jak je patrné jedná se zejména o biologické rytmy. A to převážně o rytmy, které jsou číslovány tzv. duodecimálně - 12 měsíců, dvanáct hodin na ciferníku, 360° obvod (násobek dvanácti). Cyklické právě proto, že mají určitou dobu trvání, v určité frekvenci se opakují a znovu začínají v místě jejich předchozího počátku, vzniku. Lineární je možné naopak vidět v reprodukci stejného jevu, nastávajícího v téměř totožných intervalech. Typickým příkladem je řada opakujících se úderů metronomu, ale je možné za lineárním rytmem spatřovat také ticho, pokud nastává v pravidelných intervalech. Jedná se zejména o sociální rytmy jako například rytmus práce (Lefebvre, Kofman, Lebas, 1996).

Dále je rytmy možné rozdělit na individuální a skupinové. Individuální víceméně částečně korespondují s rytmy fyziologickými, s doplněním sociálních rytmů zaměřených na individuální aktéry. Na druhé straně se může jednat o rytmy skupinové, tedy například pravidelný režim rodiny (Pospíšilová, 2012). Thrift a Parkes (1975) uvádí rodinu jako klasickou skupinu, kde čas spánku a doba oběda působí jako rytmizátory (*pacemakers*) a jednotliví členové jsou pod vlivem časových a prostorových limitů skupinových (rodinných) norem. Velmi zajímavá zmínka, kterou vyjadřuje Lefebvre (2004) v souvislosti s individualitou rytmů, je skutečnost, že „v jeden den v moderním světě každý dělá víceméně totéž ve více či méně stejnou dobu, ale každý člověk je ve skutečnosti sám v tomto konání“ (Lefebvre, 2004; 75). Individuální rytmy je možné na jedné straně chápat jako obraz jedince a rytmizátorů, ovlivňující ho během dne, týdne atd., a to v souvislosti např. se sociálními kategoriemi, pohlavím nebo věkem, a na straně druhé jako pohled na jedno konkrétní místo. Právě koncept pohledu na specifické místo zpracoval ve svých dílech Henri Lefebvre (Osman, 2010). Lefebvre (2004) definoval tzv. analýzu rytmů, v rámci které posouvá dělení ještě hlouběji a snaží se o představení rytmů, přecházející od nejpřirozenějších fyziologických a biologických rytmů až po rytmy sofistickované. Dělí rytmy na tajné, veřejné, smyšlené a dominancí ovládané. Za tajné jsou považovány rytmy fyziologické a psychotické (vzpomínky, paměť) rytmy. Veřejnými, zejména tedy sociálními rytmy, rozumí samotný kalendář, různé slavnosti, obřady a oslavy. Za smyšlené rytmy uvádí například elokvenci (výmluvnost) a ústní rytmy, dále například eleganci, gesta a samotné vzdělávací procesy. Dominancí ovládané rytmy, jsou ty, které jsou vytvářeny každodenně, nebo jsou dlouhotrvající a to v hudbě nebo v řeči, usilující o efekt, stojící mimo ně.

Rytmy procházejí vývojovými etapami v souvislosti s historickými i současnými událostmi, probíhajícími a ovlivňujícími procesy a samozřejmě prostým vývojem od tradiční k moderní společnosti. Mulíček, Osman a Seidenglanz (2010, 2011) tento vývoj popisují zejména prostřednictvím posunu zemědělské společnosti, svázané s fenomenologickými cykly v daném místě ovlivňující jednotně místní populaci, k postindustriální společnosti, která je více individuální. Zaměřují se zejména na popis změn rytmů na příkladu městského

prostředí a to mezi městem průmyslovým a postindustriálním. V průmyslovém městě byl život lidí kolektivně ovlivněn časem začátku a konce pracovní doby v továrnách, od čehož se odvíjely i otevírací doby obchodů nebo školní docházka. V postindustriálních městech je změna připisována existenci flexibilní pracovní doby, diverzifikaci sektorové struktury ekonomických aktivit, ale také rozpadu tradičního uspořádání rodiny. Právě na základě těchto změn se denní aktivity přesouvají do: „příhodných časů“, tzn. jsou realizovány ve „správný čas, na správném místě“ (Mulíček, Osman, Seidenglanz 2011; 15). Hägerstrand (1982) se také snaží poukázat na některé vývojové trendy, sahající do minulosti ještě před mechanizací výroby. Zaměřuje se na venkovské prostředí, kdy rutina farmářů nebyla dána a řízena zvenčí, ale byla pouze tradiční reakcí na přírodu a zvyky. Rytmus v té době byl spatřován například v pravidelném ručním dojení krav. Poukazuje na fakt, že se jedná o dobu, kdy ve vesnici kromě malé družstevní mlékárny nebyly žádné zemědělské instituce, které by pronikaly do každodenních životů zemědělců, pro něž byla dominantní tradiční instituce rodiny.

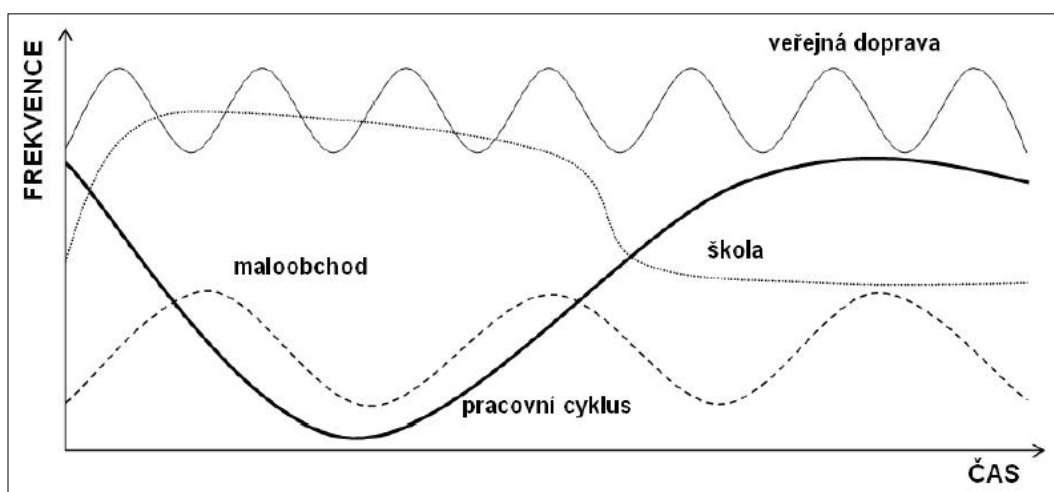
Předkládaná práce se týká území nacházejícího se v zázemí Plzně, které bylo ovlivněno v posledních 20 letech procesem suburbanizace. Dá se předpokládat, že tento proces ovlivnil rytmy v analyzovaných místech, a to zejména přílivem nového obyvatelstva, které má jiný charakter a zejména jiný způsob života než původní obyvatelstvo. Projevuje se zde individualizace, kdy lidé ze zázemí dojíždějí často vlastním autem do práce do města, ale také často vozí děti s sebou do města do škol, za volnočasovými aktivitami atd. Denní rytmus rodin s tímto životním stylem (také někdy označován jako „život na cestě“) a jejich členů se tak liší od obyvatel, kteří v lokalitě žijí již dlouhou dobu. Prostřednictvím tohoto časoprostorového chování navíc lidé ovlivňují i místa skrz která se pohybují. Problematikou časoprostorového chování a vztahu zázemí a města (Prahy) se ve své práci zabývají Novák a Sýkora (2007). Jedním ze základních výsledků autorů bylo zjištění, že: „Dynamický obraz časoprostorového rozdělení činnosti nových předměstských obyvatel jasně ukázal silnou funkční integraci nově postavených předměstských oblastí s kompaktním městem, a to jeho vnitřní prostory, nabízející pracovní místa, jakož i kulturní, zábavní a nákupní příležitosti pro nové předměstské obyvatele“ (Novák, Sýkora, 2007; 164). Předpokládám, že podobná situace v menší míře, než je tomu u Prahy, by mohla být pozorována i v případě zázemí Plzně.

Lefebvre (2004) svou analýzu rytmů (rhythmanalysis) zakládá na zkušenostech a znalostech lidského těla, označuje je současně za banální a plně překvapení z neznáma - dýchání, tlukot srdce. Vychází z předpokladu, že analýza rytmů není pouze o analyzování těla jako předmětu, ale právě tělo využívá jako nástroj, prvního bod analýzy. Tělo vidí jako místo střetu společenských a biologických rytmů. Aktér dokáže vnímat rytmy svého těla (dýchání, puls, spánek atd.), učit se z nich a následně ocenit i rytmy vnější. Stejně tak jako

dokážeme naslouchat rytmu hudby, můžeme naslouchat rytmům uvnitř domů, ulice, města. Je důležité si uvědomit to, že „abychom byli schopni chápat rytmus, musíme stát mimo něj“ (Lefebvre, 2004; 89). Toto tvrzení je důležité brát a vysvětlovat si opatrně, neboť jen stěží můžeme stát mimo přírodní rytmy střídání dne a noci, jedná se zde spíše o lokalizované rytmy v konkrétním místě. Myšlenka, která je zatím spatřována, je tak spíše ztělesňována v podobě pozorovatele, návštěvníka konkrétního místa, který není vtažen do každodenní rutiny specifického místa, nenakupuje denně v místním obchodě a není pod rutinním vlivem místního jízdního řádu autobusů, neboť se jimi nedopravuje do práce. Aktér, jenž je každodenně pod vlivem těchto rytmů, si jen zřídka uvědomí jejich prostou existenci a vliv na svůj život, na rozdíl od pozorovatele, který se doslova zastaví „mimo“ tyto lokální rytmy a nechá je kolem sebe plynout, přestože on sám je určitými rytmy ovlivňován.

Každý rytmus má svá vlastní specifika a charakter, prostřednictvím jeho rychlosti, frekvence nebo konzistence (Lefebvre, 2004). „Rytmus je pomalý nebo rychlý, což můžeme určit pouze ve vztahu k jiným rytmům, s nimiž je více či méně spojen a vytváří jednotu“ (Lefebvre, Kofman, Lebas, 1996; 230). Lefebvre zdůrazňuje, že tato jednotka složená z různých rytmů, kde jsou rytmy provázány vzájemnými interakcemi a aktivitami je možné nazývat tzv. polyrytmií. Příkladem může být lidské tělo, kde každý orgán, každá část má svou funkci, svůj rytmus a fungují spolu jako celek. Stejně tak je možné nahlížet na město, ulici, obec nebo obecně místo, prostor. „Každé místo tak vytváří svoji specifickou časovost, projevující se jako typické spektrum rytmů, které vyvolávají pro dané místo typickou souslednost a často i repetitivnost událostí“ (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2011; 16). Modelové grafické zpracování polyrytmicity místa (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2014; obrázek č. 3) umožňuje nejen rozklíčovat typické spektrum rytmů, ovlivňující místo, ale také poukazuje na jejich časovou frekvenci.

Obrázek č. 3: Polyrytmicita místa

Zdroj: převzato z Mulíček, Osman, Seideglanz, 2014

Pokud by byl model aplikován v kontextu diplomové práce, dalo by se říci, že znázorňuje zjednodušený obraz rytmů ovlivňující všední den v jedné z typických obcí zázemí Plzně, v níž se nachází základní škola, projíždí jí autobusová doprava, není zde dostatek pracovních míst a nachází se zde základní občanské vybavení například v podobě obchodu s potravinami.

Patrná je zde pravidelná frekvence projíždějící veřejné dopravy. Co však již model nezobrazuje, je možná snižující se frekvence této dopravy v souvislosti s nočními hodinami. Rytmus pracovní doby je zaznamenán prostřednictvím pracujících bydlících v obci, ale často s nutností dojíždět za prací mimo místo bydliště ze zázemí často do jádrového města. V odpoledních hodinách se tito lidé znovu vrací do svých domovů. Naopak základní škola jakožto nadlokální rytmizátor, působí jako pull faktor kvůli kterému se sjíždí mimo jiné i děti z blízkého okolí a odpoledne s koncem školního dne jich část z obce odjíždí. Nakonec zobrazená frekvence maloobchodu signalizuje vliv různých sociálních skupin ovlivňujících místo v různých časech v průběhu dne - v dopoledních hodinách se zřejmě jedná o nakupující matky na mateřské dovolené, důchodce, později vliv dětí nebo rodičů vyzvedávajících si děti ze školy a v odpoledních hodinách pracujících navštěvujících obchody cestou domů z práce. Pochopení souběžnosti a doslova propletence rytmů Lefebvre (2004) vidí jako dlouhou cestu, vedoucí od pozorování k definici a následnému uchopení rytmu, jehož uvědomění nám velmi často uniká.

Kromě polyrytmicity místa definoval Lefebvre (2004) ještě další koncepty, převzaté ze studia lidského těla. Jedná se o navzájem si odporující pojmy eurytmie a arytmie. Eurytmie, značí normální stav, dalo by se říci každodenní standardní ničím nenarušenou rutinu. Naopak arytmie poukazuje na situaci, kdy dochází doslova k rozpadu rytmů, desynchronizaci, nestabilitě, ale právě tyto nesrovnalosti nás vedou k tomu, že si rytmus začneme uvědomovat ve chvíli, kdy nejede spoj, pevně zapsaný v jízdním řádu, není dodržena otevírací doba obchodu nebo na základní škole nezazvoní zvonek ukončující vyučování.

Rytmus, nebo dalo by se říci koncept pulzace v prostředí geografie, můžeme nalézt již v roce 1925 u prací Ernesta Bugesse, který ve své publikaci *The Growth of the City* hovoří o mobilitě jako o pulzu komunity, kde si mobilitu vysvětluje jako změnu pohybu v reakci na nové podněty nebo situace, evokující růst. Na jedné straně vidí pohyb jako fixní s neměnným řádem jako je tomu u pohybu rutinního, jako typický příklad uvádí práci. Naopak však v mobilitě, nebo tedy ve změnách pohybu spatřuje dobrodružství, nové zkušenosti, stimuly, vedoucí k růstu a nacházející se hlavně ve velkých městech plných novinek, pobavení, ale i rizik, nebezpečí. Hovoří o oblastech, kde se díky větší mobilitě a ztrátě primární kontroly stávají demoralizující, promiskuitní (gangy, chudoba, rozvody). „Tyto konkrétní situace ukazují, proč je mobilita možná nejlepší index stavu metabolismu města. Mobilita se tak

stává určitým pulzem komunity. Tak jako tep lidského těla je proces, svědčící o všech změnách, které se v komunitě odehrávají“ (Burgess, 1925; 59). Za další historický milník podle Mulíčka, Osmana a Seidenglanze (2010) lze ve výzkumu rytmu považovat dílo *Urbanism of Way of life* Luise Wirtha (1938), který ve své publikaci zabývající se podmíněnostmi městského způsobu života a jeho životnímu prostředí zmínil právě určitý sociální řád „rytmus“, kterému se lidé ve městě musí přizpůsobovat, a který ovlivňuje jejich životy. „Hodiny a dopravní signalizace jsou symbolem na nichž se zakládá náš společenský řád v městském světě“ (Wirth, 1938; 16).

Byl zde představen koncept rytmu, jakožto časové, prostorově ukotvené jednotky, v rámci kterého pro tuto práci bude stěžejní chápání rytmu místa skrze otevírací hodiny obchodů, čas školní docházky nebo čas jízdního řádu, ale také rytmu v rámci každodenního života aktérů. Rytmus ovšem nemůže vzniknout sám o sobě. Existují zde instituce, které ho vyvolávají, doslova udávají rytmus – rytmizátory (*pacemakers*). Mezi tyto instituce můžeme řadit nejen školu, obchod nebo hromadnou dopravu, ale například také rodinu

Anglický pojem *pacemaker*, jehož český ekvivalent *rytmizátor* vytvořili autoři Mulíček, Osman, Seidenglanz (2010, 2011) lze vysledovat k autorům Thrifta a Parkese (1975), kteří ve své publikaci *Spacing time and timing space* navazují na časovou geografii a vytvářejí svůj pohled posuzující biologické a psychologické časové faktory jako nezbytné k pochopení prostorových atributů lidského chování. Snaží se o definování řady pojmů vysvětlujících časoprostorové jevy v městských systémech, které by mohly přispět k lepšímu pochopení dosud neprozkoumaného vnímání města, jakožto časoprostoru, kde se střetává biologický čas aktéra (život) s časem strojovým. V této souvislosti definují pojmy, jako je synchronizace, sekvence, drift time, trvání, fáze nebo limity (čímž navazují na Hägerstrandovy constraints). Právě zde byl poprvé použit pojem *pacemaker* (rytmizátor). „Jedná se o body (obsahující plochy a doby trvání), v prostoru nebo body v čase, které jsou zdrojem časování“ (Thrift, Parkes, 1975; 654). Autoři uvádějí příklady v různých kontextech - epidemiologickém, kde rytmizátory je možné nalézt ve velkých městech, z nichž se směrem ven šíří epidemie, nebo sídlo velké firmy, ze které vychází kontinuální tok informací determinující výrobní proces. „Otevírací a zavírací časy služeb, prodejen mohou být považovány za rytmizátory, ale mají tendenci spadat spíše do představy markers (značek)“ (Thrift, Parkes, 1975; 654). Parkes a Thrift hovoří o značkách prostřednictvím Calkinova konceptu, aplikovaného ve studiu využití času mezi členy institucionalizované společnosti a tvrdí, že k tzv. označení (marked) času dochází v případě odlišující se specifické události ve srovnání s posloupností událostí. Jedná se mimo jiné i o určité indikátory chování, které v normální komunitě nemusí být zjevné. Jsou nastaveny a používány každým z nás, ale důležitými se stávají například ve vztahu k personálu nemocnice nebo k vězňům, kde jsou kritickým nástrojem k orientaci.

Rytmizátory považují Mulíček, Osman a Seidenglanz (2010) za „entity stanovující obyvateli dané lokality konkrétní časoprostorové značky (markers), kdy, kde, a po jak dlouhou dobu tam má být; výrazným způsobem tak strukturují jeho den a skrze jejich obecně uznávanou platnost tak strukturují i den celé lokality“ (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2010; 199).

„Rytmizátory a značky poskytují rámec pro organizaci pořadí činností a času, kdy se toto pořadí uskutečňuje, popisuje tak cestu v časoprostoru“ (Thrift, Parkes, 1975; 661). Ve své publikaci poukazují na rytmizátory s různou úrovní stálosti, na pravidelné biorytmické rysy života jako je spánek, ale také na nepravidelné taktéž se opakující biologické události, jako je narození dítěte nebo nemoci z povolání. Na ideu rytmizátorů (pacemakers) navazuje ve své publikaci Hägerstrand (1982), používající ovšem termín doslova „tvůrci tempa“ (*pace-setters*) a to z důvodu, že tak podle něj termín lépe naznačuje rychlost pohybu metronomu, ze kterého koncept vychází. Hägerstrand si v publikaci *Diorama, path and project* vybral pro analýzu část údolí jihošvédského Bruku, pozorovanou během typického týdne v roce 1925. Uvádí zde pět rytmizátorů, koordinujících rytmicitu a poukazujících na pulzaci místa a života obyvatel. Cesty aktérů a vliv rytmizujících institucí se v místě střetávají a vytvářejí tzv. lokální pořádek (*pocket of local order*). Za stěžejní rytmizátory uvádí továrnu, školu, železnici, farní kostel a dojení krav, přičemž tři z nich jsou veřejnými institucemi (škola, železnice, kostel), reprezentující vzdálená centra moci (*power*). Jedním z nich je škola, kterou autor detailně popisuje prostřednictvím vlastní zkušenosti. Díky svým rodičům, kteří byli učitelé, a jejich domovem bylo právě druhé patro místní základní školy, byla autorova existence zcela ovládána školou ve dne jako institucí a po zbytek dne jako jeho domov. Jak Hägerstrand v publikaci zmiňuje, právě prostřednictvím školy, jakožto instituce vytvářející pravidelný, téměř mechanický rytmus lidského života a to jak denního, týdenního tak ročního, byl v oblasti znát výrazný vliv státu. Což upozorňuje na fakt, že některé rytmizátory vytváří rytmus samy a jiné zprostředkovaně. Rytmizátor školy je ovlivněn sezónností a denní dobou, neboť místo, kde se škola nachází vypadá jinak o prázdninách, o víkendu nebo v šest hodin odpoledne a jinak v pracovní den ráno. Vliv školy se dotýkal celého okolí, zejména tedy všech rodin, které mají děti ve věku mezi 7-13 lety. Nejedná se ovšem jednotně u všech rodin o stejný rytmus. Všichni sice byli vystaveni stejnému učení se stejnou školní docházkou, autor si ale všímá rozdílů, jež jsou vyvolané ekonomickou situací rodin díky skutečnosti, zda si žáci mohou dovolit chodit obědovat domů nebo polední pauzu trávit v prostorách školy se skromnou svačinou. Naopak za soukromý, velmi dominantní rytmizátor v oblasti Hägerstrand považuje místní továrnu, odkud se čtyřikrát denně ozývá siréna zahajující nebo ukončující pracovní dobu. Další rytmizátor, uvedený v publikaci, je farní kostel, na kterém ukazuje na nepravidelnost rytmů. V případě kostela se vliv soustřeďuje pouze na sobotu večer, kdy zvony ohlašují, že všechny věci a práce musí být odložena

a neděli ráno, kdy svolávají k bohoslužbě. Jedná se o prvopočáteční stabilní rytmus, podle kterého se lidé dříve řídili a později si například seřizovali hodiny.

Pokud náboženské rytmy a instituce, prostřednictvím nichž jsou uskutečňovány, považují za jedny z prvních tradičních rytmizátorů, je důležité zmínit nové moderní rytmizátory, ale také původní inovované, ovlivňující současné denní, týdenní režimy aktérů a často se dostávající do střetů s rytmizátory tradičními. Mezi inovované rytmizátory podle Mulíčka, Osmana a Seidenglanze (2011) patří například práce, která se stává flexibilnější jak časově (klouzavá pracovní doba), tak prostorově (internetový obchod, práce z domu). Stejně také obchody často mívají neomezenou pracovní dobu (non-stop), doprava z důvodu individualizace není vázána na jízdní řády. Mezi nové rytmizátory můžeme řadit například internet nebo televizní program, jejichž vliv stejně jako ostatních rytmizátorů se díky rozvoji snižuje. K internetu se můžeme připojit kdykoliv a kdekoliv, nejsme vázaní pracovní dobou ani otevírací dobou obchodů. Velmi stabilní v tomto ohledu zůstává rytmizátor školy, kde začátek a konec denní školní docházky je dlouhodobě stálý, pevně svázaný s budovou školy a to v dopoledních hodinách všedních dnů. Stejně tak je stabilní sezónnost tohoto rytmizátoru - nejvýrazněji v podobě letních prázdnin versus školní rok.

Stabilní rytmizátory jsou silně ukotvené v místě, ale existují zde i další, které v místě lokalizovány nejsou a je potřeba je sledovat. Jedná se například o vliv ze strany rozhodnutí státu, zákony atd. Je potřeba si uvědomit, do jaké míry se jedná o rytmus udávaný samotnou institucí (rozhodnutí ředitele školy, vlastníka obchodu) a do jaké míry se jedná o vliv nadlokální, krajský, státní (školský zákon, zákon o podnikání), globální.

Rytmizátory můžeme dělit v souvislosti s časem, ale také jejich prostorovým původem a dosahem. V rámci již představeného konceptu chronopolis dělí Mulíček, Osman, Seidenglanz (2011; 24) rytmizátory na základě prostorového původu na endogenní a exogenní. Za endogenní je možné pokládat rytmizátory, které jsou „silně spjaté s danou lokalitou (např. místní obchod rytmizující své bezprostřední okolí prostřednictvím otevírací doby)“. Exogenními, jak je již odvozeno z názvu, jsou rytmizátory ovlivňující místo zvnějšku, jedná se například o autobusy, projíždějící místem na základě jízdních řádů vycházejících z vnějšího rozhodnutí. Je možné sem zařadit například střídání dne a noci. Exogenní rytmizátory je možné vnímat také jako sociální instituce ovládající místo například prostřednictvím zákonem stanovených práv a povinností veřejné správy. Pokud bychom uvažovali nad institucí základní školy, je možné ji podle tohoto dělení svým způsobem zařadit k oběma kategoriím, endogenní rytmizátor v podobě přesně hodinově stanovené školní docházky, kdy se škola pro děti otevírá a uzavírá a exogenní prostřednictvím zákona o povinné školní docházce, nebo například zákonem danému období prázdnin. Dělení na vnitřní a vnější vlivy ovšem může být zavádějící, a ne každý si toto dělení vysvětluje stejně.

Je důležité si uvědomit a specifikovat, na jaké hierarchické úrovni se nachází pomyslný předěl mezi vlivy exogenními a endogenními.

Na základě prostorového dosahu Mulíček, Osman, Seidenglanz (2014) hovoří o možném rozlišení mezi lokálním a nadlokálním rytmizátorem. Lokální rytmizátor představuje například zastávku městské hromadné dopravy, ovlivňující pouze bezprostřední okolí. Naopak nadlokálním rytmizátorem se rozumí například instituce školy nebo specializované obchody, za kterými se sjíždějí lidé z širšího okolí, jejichž časoprostorové chování se například otevíracím dobám nebo začátku a konci školního vyučování musí přizpůsobit.

Mulíček, Osman a Seidenglanz (2014) rytmizátory dále dělí na základě časového aspektu a to na tzv. clock time a event time. Pokud je brán v potaz přesně daný čas trvání určité aktivity, tudíž s přesně určenou dobou začátku a konce (otevírací doba), jedná se o tzv. clock time rytmizátory. Naopak pokud začátek a konec činnosti nehraje roli, hovoří se o tzv. event time rytmizátorech, umožňující interpretovat uspořádání lineárního času, propojení časové jednotky s konkrétní činností. Příkladem může být obraz stanice před příjezdem vlaku.

3. Metodika práce a zdroje dat

Následující kapitolu zabývající se metodami a zdroji dat použitých v předkládané diplomové práci je možné rozdělit do dvou částí. První metodická část se zaměřuje na analýzu sekundárních dat vycházejících ze Sčítání lidu, domů a bytů a to v časovém rozsahu tří dekád (1991, 2001, 2011), zpracovávaných prostřednictvím regionalizace. Tato část je zaměřená na celé zázemí Plzně, jak bylo vymezeno v rámci zonace vycházející v publikaci *Sub Urbs* (Ouředníček, Špačková, Novák, 2013). Druhá část se týká případové studie prováděné na příkladu jedné z obcí nacházející se v suburbánní zóně Plzně, kde je využito kvalitativních technik výzkumu - pozorování a dotazníkového šetření, a tudíž získána primární data. V práci je tak kombinováno několik metod při snaze o zmapování zachycení rytmů od mikroregionální až po individuální úroveň, od rytmu místa po rytmus každodenního života samotného aktéra.

Dalo by se říci, že práce metodicky staví na základech sociálně-ekologického přístupu ke studiu města představeném chicagskou školou na počátku 20. století, kde je důraz kladen na empirické práce, kreativní využívání statistického sledování sociálních a demografických procesů, studium mobility, využívání případových studií a aplikace výsledků práce v praxi (Ouředníček, Špačková, 2013). V rámci publikace *Metody geografického výzkumu města Ouředníčka*, Nováka, Temelové a Puldové (2009) je zdůrazňováno, že sociogeografický i ekologický přístup ke studiu města, což by se dalo vztáhnout obecně na studium místa, se zakládá zejména na výzkumu procesů proměňující města v čase, kladou důraz na mobilitu a každodenní puls (rytmus) města, jehož kořeny sahají k jednomu ze zakladatelů sociální ekologie města Ernestu Burgessovi (1925). Poukazuje se zde na fakt, že současná sociální geografie si zakládá na empirickém ověření teoretických konceptů a na pohled na město a celé metropolitní území. Využívá víceúrovňová měřítko od celého území až po detailní mikroúroveň. Předkládaná práce se tak snaží prostřednictvím terénního výzkumu aplikovaného na případovou studii navázat na již uskutečněné výzkumy v duchu chicagské školy. V rámci práce dochází k propojení geografických a sociologických metod výzkumu využívajících statistických dat, která ovšem nejsou dostačující. Proto je potřeba terénního šetření a získání dat kvalitativních, a to prostřednictvím mapování, ale často také sociologických metod - pozorování, dotazování, rozhovory.

Jak již bylo v předešlém odstavci zmiňováno, geografický výzkum se zakládá na empirii, jakožto prameni poznání prostřednictvím cíleného, opakovatelného způsobu získávání zkušeností. „V geografickém výzkumu města pokládáme shromáždění empirických údajů o studované problematice za základ další práce a to zejména z důvodu požadavku na korektnost a přesvědčivost předkládaných závěrů práce. Vycházíme totiž z předpokladu, že

každé tvrzení by se mělo zakládat na doložitelných důkazech a právě empirický výzkum přispívá k důkladnému poznání reality“ (Ouředníček, Novák, Temelová, Puldová, 2009; 8).

3.1. Metodika a popis statistických dat

Jedním ze způsobů zachycení rytmu a jeho nadlokálního vlivu jsou statistická data. Jedná se o informace týkající se rezidentů, kteří jsou pod vlivem rytmizátoru nacházejícího se v určitém prostorovém dosahu. Za sledovaný rytmizátor jsou v rámci předkládané práce brány základní školy, lokalizované v zázemí Plzně. Pravidelný rytmus je dán povinnou školní docházkou začínající a končící v přesně stanovenou hodinu. Tento rytmizátor tak ovlivňuje nejen děti, navštěvující školu, ale také celé rodiny. Příkladem mohou být rodiče žáků, kteří děti do škol doprovázejí nebo je po škole vyzvedávají. Cílem této analýzy sekundárních dat je zachytit změnu v dosahu rytmizátoru vyvolanou procesem suburbanizace.

V analytické části bylo proto využito dat týkajících se dojížděky do škol, neboť právě v tomto statisticky zjišťovaném ukazateli se promítá vztah a prostorový vliv rytmizátoru školy. Data vycházejí z již proběhlých Sčítání lidu, domů a bytů a to v letech 1991, tedy období před výraznou vlnou suburbanizace, a poté v letech 2001 a 2011, kde již proces suburbanizace spíše graduje a postupně stagnuje. Je důležité si ovšem uvědomit, zejména při interpretaci a porovnávání těchto dat, metodické rozdíly při jejich sběru. Sčítání obyvatel v roce 2001 věcně navazovalo na předchozí cenzy a umožňuje tak vyhodnocení vztahových změn. Rok 2011 se však částečně vymyká a může tak vykazovat změny, které mohou být chybně přisuzovány obměně vztahů v regionu. Z metodiky Českého statistického úřadu vyplývá, že zásadní změna nastala mezi sčítáními 2001 a 2011 a týká se sledovaného obyvatelstva. Od roku 1961 až do roku 2001 se data zpracovávala a byla zjišťována na základě trvalého pobytu obyvatel. V roce 2011 se však metodika mění. Výsledky sčítání jsou zpracovávány na základě obvyklého pobytu, a to z důvodu, že přesněji a reálněji zachycují situaci bez ohledu na dlouhodobý a často pouze evidenční charakter pobytu trvalého. Prostřednictvím těchto změn může docházet ke zkreslení výsledků, týkající se osob a vztahující se k místu bydliště, mezi které mimo jiné patří i dojížděka do škol nebo do zaměstnání. V rámci metodiky zpracování dat je také důležité uvědomit si změny sídelní struktury, ke kterým mezi sčítáními dochází. Ve sledovaném zázemí Plzně od roku 1991 došlo k několika územním změnám, konkrétně vzniku a zániku obcí, ale zejména také ke změnám v administrativním uspořádání. V souvislosti s rozrůstáním zástavby města Plzně dochází v roce 2003 k přičlenění obcí Lhoty z okresu Plzeň-jih a Malesic z okresu Plzeň-sever. Stávají se tak oficiálními částmi statutárního města Plzeň (9, 10) a zároveň okresu Plzeň-město. V období mezi lety 1991 a 2001 naopak také dochází k vytváření obcí nových odtržením od obcí původních. V sledovaném území se osamostatňují obce Milínov

a Žákava od obce Nezvěstice, obec Zahrádka od obce Všeruby, Tatiná od Žilova, Lhůta od obce Tymákov. Dále také vzniká obec Nezavětice odtržená od obce Štáhlavy a obec Litohlavy, která přestává být součástí Rokycan. Pro porovnání vyšších územních jednotek než jsou obce je důležité připomenout změnu z roku 2007, kdy dochází k dalšímu rozšíření okresu Plzeň-město a to o obce z okresu Plzeň-jih - Chválenice, Letkov, Lhůta, Losiná, Mokrouše, Nezavětice, Nezvěstice, Starý Plzenec, Štáhlavy, Štěnovický Borek a Tymákov a z okresu Plzeň-sever - Dýšina, Chrást a Kyšice. Samotná integrace nebo desintegrace obcí poté má za následek, že pohyb mezi konkrétními územními jednotkami je nebo není do vyjížděky mimo obec zahrnut. Samozřejmě dochází také k územním změnám ve vymezení samotných obcí, což statistická data zásadně neovlivňuje. Na změny v počtu vyjíždějících z obce do základních škol má vliv také samotný demografický vývoj obyvatelstva a to zejména počet dětí ve sledovaném věku 6-14 let a dále také počet a struktura vzdělávacích zařízení. Právě změny v počtu dětí, nebo zrušení či vytvoření základní školy může být klíčové v interpretování některých změn mezi jednotlivými sčítáními. Je důležité si uvědomit, že ne všechny změny nadlokálního dosahu rytmizátoru školy musí nutně souviset se změnou životního stylu, nebo s prostým rozhodnutím rodičů. Počet vyjíždějících dětí může slábnout z důvodu, že se v obci děti v tomto věku nenacházejí, nebo zde byla například nově zbudována škola, čímž proud vyjíždějících dětí prakticky zaniká. Nebo naopak tato vyjížděka vzniká z důvodu uzavření místní školy, děti z těchto lokalit jsou pak nuceni dojíždět jinam. Změny v počtu dětí v určitých věkových kategoriích jsou typickým důsledkem procesu suburbanizace, kdy dochází k nárůstu mladých rodin s dětmi v zázemí větších měst. Tato kauzalita poté může směřovat na jedné straně ke zvyšování kapacit škol v zázemí, na straně druhé k prostorové expanzi dojížděkového regionu jádrového města. Rozrůstání vlivu města je způsobeno stále silnou vazbou nově přistěhovaných obyvatel zázemí na jádrové město, kde je často lokalizované jejich zaměstnání a proto vozí své děti při cestě do práce i do škol lokalizovaných v centru.

Na základě sumarizování a analýzy statistických dat byla provedena sociálněgeografická regionalizace pro vymezení tzv. nodálních (funkčních, vztahových) v tomto případě dojížděkových, dynamických, obslužných regionů, které je možné brát zároveň za regiony prostorového dosahu rytmizátoru školy. Tyto regiony jsou vymezeny na základě většinového dojížděkového směru, tedy relativně uzavřených prostorových vztahů mezi jádrem (obec dojížděky - lokalizace rytmizátoru) a zázemím (obce s většinou vyjížděkou do základní školy - vliv rytmizátoru). Regiony vymezené v předkládané práci je možné přirovnat k mikroregionům 1. stupně, které Hampl, Ježek, Kühnl (1978; 30) definovali na základě „rámce, v němž jsou relativně uzavřeny vztahy mezi individuálními obyvateli (jakožto elementárními nositeli sociálněgeografické aktivity) a těmi sociálněgeografickými

komponenty, které jsou pro každodenní život obyvatel nezbytné,“ což odpovídá rozsahu denní mobility individuálních obyvatel, rozsahu opakovaných cest (př. dojíždka do škol). Jedná se o regionální procesy, které mají nejvýznamnější vliv na integraci sociogeografických mikroregionů 1. stupně, o uzavřené nejpodstatnější a nejfrekventovanější potřeby individuálních obyvatel tj. vztahy mezi bydlištěm, pracovištěm a základními službami (obchod s potravinami, základní a všeobecně vzdělávací školství, zdravotní střediska). Dalo by se říci, že se tak vytváří určitý soubor „mikrosvětů“ s možností jejich kooperace a konkurence a možnost vzniku jejich nových kvalit; dochází k rozvoji vyšší diferenciaci a to zejména na této mikroregionální úrovni - protože zde není lidská aktivita omezována například velkou vzdáleností nebo problematickou heterogenitou prostředí (Hampl, Ježek, Kühnl, 1978).

Vlček a Pavlík (1967) ve své publikaci hodnotili veškeré cesty venkovského obyvatelstva a zjistili, že podíl dojíždky do škol tvoří 20 % veškerých cest vzhledem k rozsahu základních devítiletých škol. Hampl, Ježek, Kühnl (1978) hovoří o uzavřené regionálních procesů, jako je dojíždka a to v rámci malých relativně nekomplexních jednotek - v jednotlivých obcích nebo obvodech středisek místního významu. Naznačuje také určité hodnocení přirozenosti a sjednocenosti regionálních procesů, které jsou administrativně determinovány (ve vztahu k územně správním institucím, zdravotním zařízením a do značné míry i ke školským zařízením). „Nicméně je nutné zdůraznit, že dojíždkové procesy jsou vázány na „obyvatelstvo“, a nikoliv na instituce a podniky, takže jejich významová dominance je měřítkově omezená“ (Hampl, 2004; 210).

Při interpretaci výsledků je nutné brát v potaz určitou administrativní determinace každodenního pohybu obyvatel směřujících za základním vzděláním. Jedná se například o předem určená spádová území, narušující přirozený nadlokální vliv rytmezátoru školy a tím ovlivňující i polyrytmicitu konkrétních míst. Dále jde také o předem daný počet hodin a jejich dobu trvání, kterou žák ve škole musí strávit, čímž je narušen jeho jinak přirozený denní rytmus. Hovořím zde o určitém institucionálním rytmezátoru, naznačujícím typický příklad propojení konceptu rytmů s konceptem autoritativních omezení existujících na národní úrovni a to v rámci České republiky v podobě legislativních opatření. Jedná se konkrétně o zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Tento zákon hovoří nejen o povinnosti občanů, ale také obcí. Pro občany ze zákona vyplývají povinnosti, které jsou popsány v § 36 odst. 1 o plnění povinnosti školní docházky po dobu 9 školních let (nejpozději do 17 let věku) a to od školního roku, následujícího po dni, kdy dítě dosáhne věku 6 let. Hovoří také o sezónnosti tohoto rytmezátoru, neboť stanovuje dělení školního roku na období školního vyučování a období školních prázdnin (jarní, letní, podzimní, zimní). Jejich přesné datumy stanovuje ministerstvo

prováděcím právním předpisem. Rytmus místa, kde se škola nachází, se na základě toho poté zásadně mění. Denní rytmus žáka je ovlivněn hodinami, které musí ve škole strávit a to nejen jejich počtem, odvíjející se od ročníku (věku, ve kterém se žák nachází), ale i délkou vyučovací hodiny. Zákon stanovuje počet povinných vyučovacích hodin a to v prvním a druhém ročníku na 22, třetím až pátém na 26, šestém a sedmém na 30 a v osmém a devátém na 32 hodin týdně. Délka vyučovací hodiny je poté po celou dobu základního vzdělání 45 minut.

Zákon hovoří také o prostorové determinaci obyvatel a zástupců konkrétních obcí v § 178 odst. 1 o povinnosti obce v samostatné působnosti zajistit podmínky pro plnění povinné školní docházky dětí s místem trvalého pobytu na jejím území. V souvislosti s touto problematikou zákon zavádí v § 178 odst. 2 pojem školský obvod spádové školy, přičemž každé základní škole zřizované obcí (popřípadě svazkem obcí) musí být přiřazeno určité území, pro něž se tato škola stane školou spádovou. Dětem s místem trvalého pobytu na území školského obvodu se zajišťují podmínky pro plnění povinné školní docházky v dané základní škole. Podle § 36 odst. 7 zákona č. 561/2004 Sb. je totiž ředitel základní školy zřízené obcí nebo svazkem obcí povinen přednostně přijmout k základnímu vzdělávání žáky s místem trvalého pobytu v příslušném školském obvodu... , a to do výše povoleného počtu žáků uvedené ve školském rejstříku.“ Školský obvod může být tvořen částí území obce, územím obce nebo může zahrnout také území více obcí. Na základě konzultace s oddělením organizace školství Odboru školství, mládeže a sportu Krajského úřadu Plzeňského kraje bylo zjištěno, že není k dispozici žádný souhrnný systém, kde by byly registrovány vymezené spádové regiony. Pro zjištění těchto administrativně stanovených obvodů by tak bylo nutné kontaktovat jednotlivé obce nebo se zaměřit na uveřejněná stanoviska na jejich úředních deskách.

Žáci jsou v souvislosti s § 178 odst. 5 povinni plnit povinnou školní docházku v základní škole zřízené obcí nebo svazkem obcí se sídlem ve školském obvodu, v němž má žák místo trvalého pobytu, pokud zákonný zástupce nezvolí pro žáka jinou než spádovou školu. V této části zákona se již objevuje skutečnost možné rodičovské volby základního vzdělání v souvislosti s jeho prostorovou lokací. Toto rozhodnutí se poté odvíjí od různých kritérií rodinných, strukturálních, ekonomických nebo od sociálních omezení a od životního stylu. V této souvislosti je možné pro interpretaci problematiky využít Bourdieuova relačního konceptu, který propojuje kapitál, habitus (jakožto strukturovanou sadu dispozic a předpokladů jedince) a oblast. „Kapitál umožňuje lidem zaujmout postavení, interagující s jejich habitem v rámci oblasti sociální praxe“ (Walker, Clark, 2010; 242) (př. v oblasti vzdělání mají rodiče různé formy kapitálu, z čehož vyplývají jejich dispozice a tudíž preference konkrétních škol - víra, velikost, pověst). Velmi podnětnou úvahou v souvislosti například s vlivem suburbanizace diskutovaným v rámci předkládané práce je myšlenka

Walkera a Clarka (2010), kteří se ve své publikaci mimo jiné zabývají rodičovskou volbou a existujícími rozdíly mezi dlouhodobými obyvateli a nově příchozími obyvateli místní lokality. Autoři zjišťují, že rodiče, kteří v lokalitě bydlí již dlouho, jsou při výběru školských zařízení silně ovlivněni jejich kulturním kapitálem, rodinnými vazbami, ale i určitým emocionální závazkem k rozvoji místní lokality a vybírají tedy zejména místní školy. Na rozdíl od nově příchozích, kteří se rozhodují spíše racionálně a necítí takovou povinnost, doslova věrnost k místu a tedy ani ke škole v rámci venkovské komunity. Jsou stále do určité míry svázáni s městem, ze kterého přicházejí. Někteří z respondentů, které autoři oslovili, vyjadřovali i určitou nespokojenost s volným výběrem škol. Rodiče by měli podporovat místní komunitu a tudíž i místní spádovou školu, neboť pokud by došlo k jejímu uzavření, obec by doslova „zemřela“ (Walker, Clark, 2010). Tento konflikt názorů často vyvolává určitou nevraživost a často diskutované negativní vztahy novo a starousedlíků.

Po vyjasnění charakteru problematiky a některých kritérií ovlivňujících samotný regionální proces dojížděky do základních škol a tudíž prostorový dosah instituce školského zařízení, je podstatné zmínit samotný postup, kterým byl tento dosah mapován. V rámci dat Sčítání lidu, domů a bytů (1991, 2001, 2011) byly v předkládané práci využity pouze nejsilnější dojížděkové proudy týkající se žáků ve věku 6-14 let, kteří uskutečňují denní dojížděku mimo obec svého trvalého nebo obvyklého pobytu (příloha č. 3). Důležitým upozorněním pro interpretaci výsledků je poté skutečnost, že jsou proudy zjišťovány a uveřejňovány pouze v případě, že počet vyjíždějících ve směrových proudech zahrnuje alespoň 10 obyvatel. Pokud by dojížděka z obce byla nižší, není tento proud v publikacích ČSÚ konkrétně podchycen, což může do určité míry ovlivňovat samotnou regionalizaci. U obce, u níž nebyl určen konkrétní směr většinové dojížděky a byla obsažena pouze informace, že se většinová dojížděka uskutečňuje v rámci okresu, bylo využito doprovodných kritérií. Mezi tyto kritéria patří silniční vzdálenost k nejbližší lokalizované úplné základní škole, jejíž lokalizace byla zjišťována na základě dokumentů Českého statistického úřadu (ČSÚ). Pro analýzu v letech 1991 bylo pro upřesnění lokalizace nejbližší školy využito okresních publikací Obce v číslech 1990, obsahující charakteristiky obcí včetně jejich sociální infrastruktury. Pro rok 2001 bylo využito publikace Malý lexikon obcí ČR, publikující ovšem nejstarší data pro rok 2004, což by ovšem při nízkých meziročních změnách v počtu škol nemělo analýzu ovlivnit. Pro potvrzení bylo využito srovnání s obcemi nacházejícími se v bezprostředním okolí obce, u kterých byl směr konkrétně specifikován. Pro rok 2011 bylo využito současných spádových regionů s předpokladem, že právě v rámci nich se většinová dojížděka uskutečňuje, čímž byla nahrazena chybějící informace o konkrétním směru dojížděky. Pokud se při vymezení některá obec stala centrem dojížděky pro obec jinou, nebyla již poté dále analyzována. Snahou regionalizace bylo vytvořit kompaktní mikroregiony

odpovídající nadlokálnímu dosahu vlivu základních škol. Kromě Plzně tak byly v podstatě vymezeny mikroregionální enklávy Plzně mající alespoň jednu obec součástí vymezeného zázemí města, jejichž samotná centra ve většině případů spádují k Plzni. V rámci mapování byly také některé obce označeny za oscilační. Jedná se o obce, ve kterých existovaly dva či více stejně nebo jen nepatrně odlišných směrových proudů, což poukazovalo na určitou rozpolcenost obyvatel mezi dvěma nebo více středisky dojížděky.

Vytyčení mikroregionů každodenního pohybu a jejich center bylo inspirováno kritérii publikovanými v Sociálně geografické regionalizaci (HAMPL, JEŽEK, KÜHNL, 1978). Mezi základní patří „kritérium pro vymezení regionu - pro přiřazení obcí zázemí k určitému regionálnímu jádru je převládající spád obce k tomuto jádru - převládající v porovnání se spádem k ostatním individuálně posuzovaným regionálním jádrům“ (HAMPL, JEŽEK, KÜHNL, 1978; 62). Na základě tohoto kritéria byly zjištěny jednotlivé obce nacházející se v zázemí Plzně, které jsou pod silným vlivem konkrétní školy, nebo škol nacházejících se v mikroregionálním centru. Druhé kritérium je určení samotného jádra mikroregionu – „místa, v nichž se soustřeďuje „cíl“ cest obyvatel zázemí“ (HAMPL, JEŽEK, KÜHNL, 1978; 63), což bylo předem ovlivněno nutným výskytem vzdělávací instituce - základní školy se silným vlivem na své okolí. Na základě takto sumarizovaných dat v rámci jednotlivých sčítání byly vytvořeny grafické výstupy v podobě kartogramů, kde jednotlivé barvy odpovídají konkrétnímu dosahu rytmizátoru základní školy nacházející se v jejím centru.

3.2. Případová studie

Jednou ze základních kvalitativních metod výzkumu je případová studie, snažící se o detailní studium jednoho nebo několika konkrétních případů se snahou získat větší množství podrobnějších dat a informací, v případě předkládané práce o místě a skupině aktérů. Porozumění takovému konkrétnímu případu poté usnadní pochopení obdobných případů a možnou generalizaci problematiky. Na základě této metody je možné získat primární data v podrobnosti a se zaměřením, jež statická data nesledují. „Zatímco zaměření výzkumu na lidi či skupiny osob je poměrně časté a metodická uchopení jsou různá, u rytmu míst existuje pouze velmi málo empirických studií zabývajících se tímto tématem. Důvodem je především to, že v konceptu rytmu místa je zahrnuto nejen bydlící obyvatelstvo, ale i obyvatelstvo dočasně přítomné, o kterém existuje jen velmi málo využitelných dat“ (Pospíšilová, 2012; 35).

Hendl (2005) uvádí šest základních kroků ze kterých se případová studie skládá. Prvním krokem je samotné určení výzkumné otázky a jevu, sledovaného výzkumníkem. V rámci předkládané práce se jedná o rytmus místa a individuální rytmy aktérů svázaných

s institucí školy. Dalším krokem je výběr případu a určení metody sběru. Pro uskutečnění studie byla vybrána obec Všeruby, nacházející se ve vzdálenějším zázemí Plzně. Proces suburbanizace se zde začal pozvolna projevovat již po roce 1997, výrazně je poté patrný v roce 2007 a do současnosti stále probíhá. Z toho důvodu je možné předpokládat, že by tento proces a jeho vliv na rytmy místa a individuální rytmy aktérů zde mohl být efektivně pozorován. Obec byla vybrána také z důvodu, že se zde nachází rytmizátor v podobě základní školy, který je stěžejní v tématu předkládané práce a na něhož je vázáno časoprostorové chování aktérů, nejen obyvatel obce, ale i lidí z okolí. Nedílnou součástí rozhodnutí bylo samotné umožnění provést zde dotazníkové šetření týkající se individuálních rytmů aktérů, ale také znalost prostředí, neboť se obec nachází v blízkosti mého bydliště.

V otázkách týkajících se polyrytmicity místa bylo za základní metodu stanoveno nezúčastněné pozorování, kde „pozorovatel minimalizuje interakci s pozorovanými subjekty a snaží se získat záznam chování jedince nebo jedinců ve skupině“ (Hendl, 2005; 201). V rámci pozorování byly získány informace o tom, jaké konkrétní „kamenné i nekamenné“ instituce místo strukturují, popřípadě v jaké časové frekvenci se jejich vliv projevuje na chování lidí. Tato časová frekvence byla zpracována s využitím pozorování obsahující popis časových událostí, intervaly, sekvence jevů, kdy, jakým způsobem a v jakém pořadí je místo konkrétními rytmizátory ovlivněno. Pro pozorování byla vybrána dvě místa ve městě Všeruby. Náměstí, nacházející se v centrální části obce, kde se koncentruje většina základní občanské vybavenosti a zároveň rytmizátorů lokalizovaných v místě. Druhé místo bylo stanoveno jako okolí Základní a mateřské školy ve Všerubech, nacházející se mimo centrální část. Jedná se však o stěžejní rytmizátor strukturující podobu místa v určitých časových sekvencích dne. Celé pozorování bylo uskutečněno v rozsahu dvou všedních dnů. V okolí školy bylo pozorování uskutečněno v úterý 11. 3. 2014, neboť se jedná o den, kdy žáci končí vyučování v různých časových úsecích, v rámci školy se konají kroužky zájmové činnosti a v odpoledních hodinách v tělocvičně školy probíhá zimní příprava místního fotbalového spolku. Pro pozorování náměstí bylo zvoleno pondělí 10. 3. 2014. Jedná se zároveň o úřední a ordinační den doplněný otevírací dobou všech pozorovaných rytmizátorů lokalizovaných v tomto místě. Na rozdíl od pozorování ve větším městě, spatřuji v takto malé obci určitý problém v nízkém stupni anonymity. Pozorovatel je pod sociální kontrolou místních obyvatel, kteří se na venkově často navzájem znají a proto osoba, která do obce nepatří, je vnímána s ostražitostí. Tato kontrola byla nejvíce pociťována zejména v okolí základní a mateřské školy. Rodiče jsou v souvislosti s jejich dětmi velmi opatrní a všímavější vůči okolí. V rámci pozorování náměstí už tato sociální kontrola nebyla zaznamenána, neboť se jedná o mnohem otevřenější a zcela veřejné prostranství.

Polyrytmicita místa nezahrnuje pouze rytmizátory lokalizované v místě, ale také rytmizátory, které skrze pozorování konkrétního dne nemusí být zachyceny. Jedná se

o instituce strukturující místo, jejichž rytmus je udáván prostřednictvím rozhodnutí často uskutečňovaných mimo samotné místo a to na různých řádovostních úrovních př. státní, globální, a přesto s lokálním dopadem. Tato skutečnost je v práci zkoumána prostřednictvím úvahy vycházející z analýzy textů, dokumentů popřípadě internetových stránek institucí. Některé z rytmizátorů místo ovlivňují pouze v určitých sezónních obdobích, nebo konkrétních dnech a to nemusí pozorování podchytit, ale přesto jsou v rámci analýzy brány v potaz. „Vedle kvantitativních a kvalitativních zdrojů informací je důležitou součástí hloubkového průzkumu lokalit vlastní zkušenost z místa a znalost území (interpretativní výzkum). Poznání a zážitek z lokality usnadňují pochopení a interpretaci skutečností zjištěných exaktnějšími metodami, pomáhají dokreslit charakter místa a dodávají číselným údajům skutečnou představu o tom, jak lokalita vypadá a co se v ní děje“ (Ouředníček, Novák, Temelová, Puldová, 2009; 15).

V případě individuálních rytmů aktérů bylo využito dotazníkového šetření, jehož struktura byla převzata s částečnými modifikacemi z práce Jakuba Nováka (2004) (podoba dotazníku viz Příloha č. 4.) Součástí dotazníku je kontaktní (motivační) dopis, představující cíle výzkumu. Nedílnou součástí jsou také vysvětlivky dotazníku obsahující návod, jak při vyplňování postupovat, a ukázka jak by deníkový záznam mohl vypadat, aby bylo docíleno správného pochopení systému vyplňování a podrobnosti zjišťovaných informací. Samotná výzkumná část dotazníku tak kromě několika obecných otevřených otázek, týkajících se dojížděky do škol a doby bydlení v místě bydliště obsahuje základní charakteristiky konkrétních členů domácnosti. Stěžejní metodou využitou v dotazníku je metoda deníkových záznamů, vypovídající o vzorcích běžných denních aktivit, tedy rytmů konkrétních aktérů. Záznamy obsahují kromě specifikace aktivity a jejího časového zařazení také prostorovou lokaci aktivit a charakter aktivit v souvislosti s tím, zda je respondenti vykonávají sami nebo s některým z členů rodiny. Právě Informace týkající se prostorové lokalizace rutinních aktivit je podle Iry (2001) základní otázkou geografie, která se dále dotýká problematiky časoprostorových rozvrhů, rozpočtů, harmonogramů současných, minulých i budoucích aktivit jedinců (time-space budgets). „Časový rozvrh je systematický záznam využívání času určité osoby v rámci daného časového období. Popisuje posloupnost, čas, trvání, osobní aktivity v rámci krátkého období (den, týden). Časový rozvrh je prostředkem ke studiu časové lokace, frekvence, posloupnosti a trvání lidských aktivit. Jeho funkcí je ukázat, jak je čas jednotlivce využíván nebo spotřebováván. Důležitým aspektem studia je hledání rozdílů mezi podskupinami v alokaci času, mezi mnoha aktivitami a během určitého časového období“ (Ira, 2001; 240).

Touto metodou je možné zjistit způsob, jakým jsou uskutečňovány rutinní pohyby lidí, jaké rytmizátory je během dne ovlivňují a spoluvytváří tak jejich individuální rytmy, např. udávají, kdy aktér musí vstát, aby stihl začátek pracovní doby, nebo odvézt dítě do

školy, kde vyučování začíná přesně v půl osmé ráno. „Svoji roli zde hrají základní sociální, ekonomické a demografické charakteristiky aktérů (věk, pohlaví, vzdělání, zaměstnání...), specifický způsob života, prostorové uspořádání města a v neposlední řadě také místo bydliště či pracoviště. Právě posledně jmenovaný faktor stojí v popředí současného zájmu. Klíčovou otázkou v tomto případě je, jaký vliv má místo bydliště na každodenní život obyvatel a jakým způsobem místo bydliště a každodenní život obyvatel interaguje s ostatními výše zmíněnými faktory“ (Ouředníček, Novák, Temelová, Puldová, 2009; 15). Technické zpracování této problematiky bylo možné prostřednictvím dotazníkových šetření, využitých i v rámci předkládané práce, ale v současné době se již začíná využívat i moderních technologií v podobě GPS přístrojů, nebo lokalizování mobilních telefonů, kterými se zabývá například Kwan (2002), Novák (2012). Deníkový záznam má charakter volného zápisu průběhu jednotlivých aktivit během dne a jejich časového určení bez přednastaveného hodinového záznamu, respondenti tak nejsou svázáni konkrétními např. deseti nebo dvacetiminutovými časovými sekvencemi, do kterých jsou děleny některé již aplikované deníkové záznamy (Novák, 2004; Pospíšilová, Ouředníček, 2011). Modifikace byla zvolena z důvodu usnadnit respondentovi vyplňování záznamů bez omezení dané předdefinovanými časovými úseky. Dotazníkové šetření bylo určeno pro děti navštěvující základní školu ve Všerubech a jejich rodiny. Jedná se tedy o respondenty, jejichž bydliště nemusí být lokalizováno přímo v obci, ale také v jejím okolí. Všichni tito respondenti jsou však přímo vázáni k místní škole a ovlivněni tímto rytmizátorem. Na jedné straně se jedná o děti, navštěvující školu, čímž musí přizpůsobit svůj denní rytmus pravidelné povinné školní docházce, a na straně druhé o jejich rodiče, jejichž den je prostřednictvím jejich dětí, které například musí do školy odvézt, tímto rytmizátorem taktéž ovlivněn.

Provedení šetření se ovšem neobešlo bez problémů. Předložené dotazníkové šetření bylo některými z pracovníků základních škol považováno za složité, časově náročné a v neposlední řadě se velmi skepticky až odmítavě stavěli k možnosti zdárného provedení. Vystával zde předpoklad, že rodiče žáků jsou velmi zaneprázdněni a proto nebudou ochotni dotazník dobrovolně vyplnit. Pokládám za důležité zmínit, že dotazníkové šetření mělo původně proběhnout v základní škole v obci Zruč-Senec, která se nachází v nejbližším zázemí Plzně. Z důvodu neochoty vedení školy participovat na tomto šetření a odmítavému postoji z důvodu možného narušení vztahu rodičů vůči škole, byla práce na šetření v této obci ukončena. Výběr základní školy ve Všerubech se tak odvíjel od vstřícnosti vedení uskutečnit šetření, byť s nejistým výsledkem. Tato spolupráce v konečném důsledku vedla ke zdárnému provedení.

Dotazníkové šetření proběhlo na začátku března 2014. V jeho rámci bylo rozdáno 171 dotazníků cílených na všechny žáky školy. Rozdání dotazníků proběhlo prostřednictvím třídních učitelů podle počtu žáků v jednotlivých třídách. Tito učitelé, byli prostřednictvím

doprovodné zprávy požádání o spolupráci a instruování, kdy mají dětem dotazníky rozdat a následně vybrat. Protože každý dotazník obsahoval průvodní dopis a podrobné vysvětlivky, nebylo potřeba narušovat žákům hodiny. Dotazníky jim byly proto pouze rozdány s prosbou o jejich dobrovolné vyplnění. Následně vybrané dotazníky byly jednotlivými třídními učiteli vráceny vedení, kde byly vyzvednuty.

Po vybrání bylo získáno 76 vyplněných deníkových záznamů (tabulka č. 1). Vypočítaná návratnost dotazníků tak činí 44 %, což je považováno za dostačující a je možné tento vzorek považovat za reprezentativní. Největší počet dotazníků byl vybrán na nižším stupni základní školy a to konkrétně v první třídě, kde návratnost dosahovala 72 % (20 dotazníků z 28). Tuto skutečnost si vysvětlují tím, že žáci i rodiče cítí na počátku primárního vzdělávání silněji určitou povinnost a pozornost vůči škole a úkolům, které žáci ve škole dostávají. Opakem poté byla třetí třída, kde se bohužel podařilo získat pouze dva vyplněné dotazníky, což mohlo být částečně způsobeno nižším počtem žáků ve třídě, na rozdíl od první třídy. Většina dotazníků byla vyplněna pečlivě, ovšem některé dotazníky postrádaly vyplněnou část, týkající se rodičů. Tato problematika se však vyskytla pouze v ojedinělých případech (8 dotazníků), kde rodič odmítl vyplnit svůj denní režim. Samotná interpretace výsledků je doplněna podrobnými informacemi týkajícími se respondentů a jejich každodenních rytmů, které jsou pro lepší názornost zpracovány pomocí grafických výstupů v podobě tabulek, grafů a to zejména časových diagramů.

Tabulka č. 1: Přehled dotazníkového šetření

Třídy	Rozdáno	Získáno	Bez vyplnění rodiče
1	28	20	3
2	16	6	0
3	16	2	0
4	18	12	2
5	10	6	2
6	19	12	0
7	20	11	1
8	18	4	0
9	26	3	0
Celkem	171	76	8

Zdroj: vlastní šetření

4. Změny v dosahu rytmizátorů školských zařízení v zázemí Plzně

Následující kapitola je rozdělena do dvou částí. První se snaží problematiku rytmizátorů škol v zázemí Plzně zasadit do širších souvislostí, týkajících se obecně zázemí měst s konkrétním zaostřením na proces suburbanizace probíhající v okolí Plzně a jejím dopadem. Tento dopad se projevuje zejména v demografickém složení, které má mimo jiné vliv na kapacity základních škol a nepřímo také na směrovost dojížděkových proudů do škol. V souvislosti se základními školami je zde zmapována situace vzdělávacích institucí v okolí Plzně, prostorová distribuce a kapacita základních škol. Druhá část kapitoly se dotýká již samotné problematiky sledování nadlokální dimenze vlivu rytmizátorů. Pojem nadlokální zde vystihuje dosah vlivu v nejbližším okolí obce, v níž se nachází sledovaná základní škola. Mapovány jsou zde změny nastávající mezi sledovanými Sčítáními lidu, domů a bytů v letech 1991, 2001 a 2011, jakožto jeden z možných důsledků prohlubující se suburbanizace.

4.1. Suburbanizace – kauzalita změn prostorového chování zázemí Plzně

Jedním ze zásadních důvodů změn prostorového chování obyvatel zázemí Plzně je proces suburbánního rozvoje, kterým obce nacházející se v okolí větších měst prochází. Širší koncept suburbánního rozvoje v zázemí měst je v rámci práce zaostřen pouze na problematiku jedné z dílčích forem a to rezidenční suburbanizaci, již je možné chápat mnoha způsoby. Pro práci je ovšem stěžejní význam tohoto procesu jako stěhování rezidenčních funkcí spolu s obyvatelstvem a jejich aktivitami z jádra do zázemí (Ouředníček, 2008). Práce se v rámci analýzy nadlokálního vlivu rytmizátoru dotýká časového kontextu souvisejícího s nastartováním suburbanizačních procesů po roce 1990, tz. nové vlny suburbanizačních tendencí. „V současnosti je zřejmé, že suburbanizace, jako jeden z urbanizačních procesů měnících venkovské prostředí a společnost na městské, bude společně s ostatními procesy trvale měnit zázemí našich měst. Je to totiž proces silně závislý na životním cyklu jednotlivých populačních kohort a tedy ze své podstaty proces permanentně sycený věkově specifickými skupinami obyvatelstva“ (Ouředníček, Špačková, Novák, 2013; 312). Pro prostorové ukotvení, ve kterém byla problematika vymezení nadlokálního vlivu rytmizátorů sledována bylo využito již vytvořené zonace rezidenční suburbanizace (Ouředníček, Špačková, Novák, 2013) a jejího nejbližšího okolí. „Za obce zasažené rezidenční suburbanizací považujeme takové, které mají vysokou intenzitu bytové výstavby a zároveň vysokou intenzitu přistěhování z jádrového města. Obě podmínky jsou pro zachycení podstaty procesu suburbanizace významné a nestačí naplnit pouze jednu z nich“ (Ouředníček, Špačková, Novák, 2013; 316). Základní charakteristiky jednotlivých zón jsou uvedeny v následující tabulce č. 2.

Tabulka č. 2: Základní charakteristika obcí v jednotlivých zónách suburbanizace Plzně

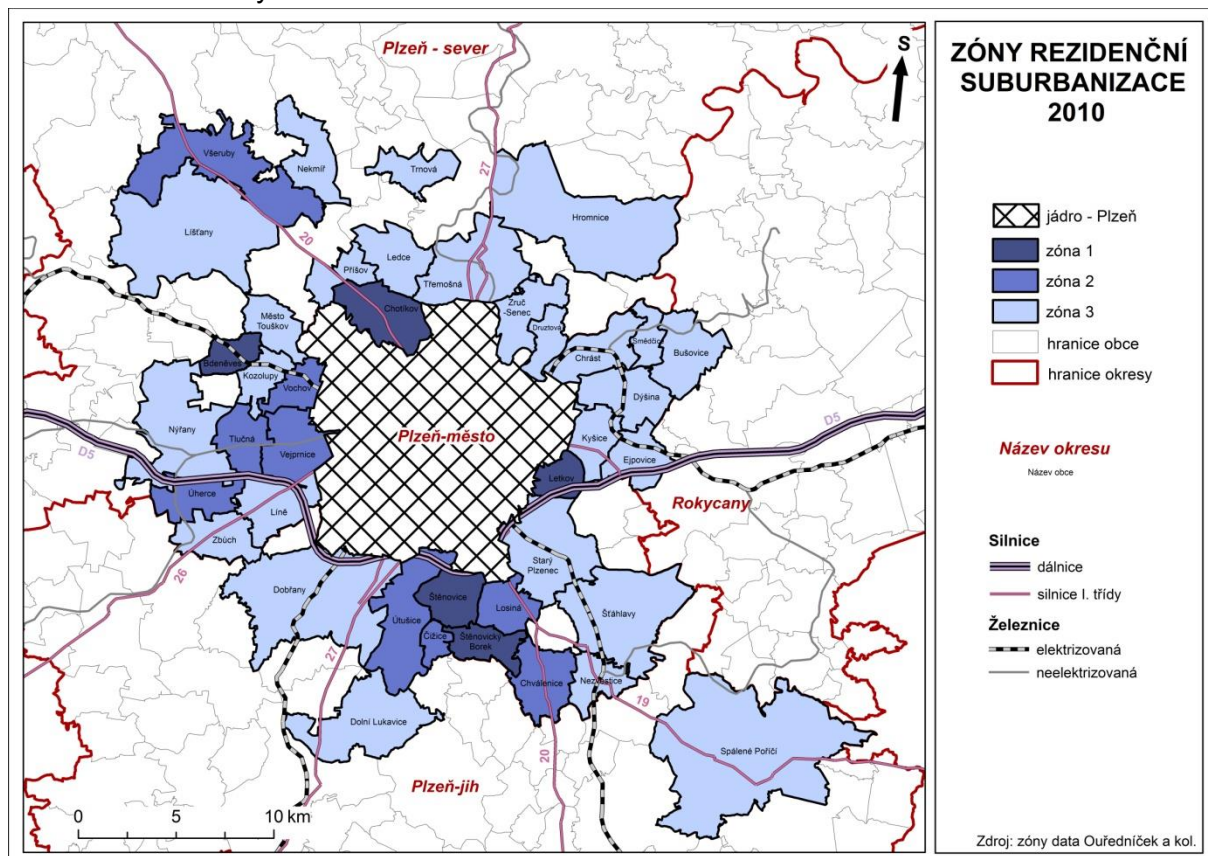
Charakteristika	Zóna 1	Zóna 2	Zóna 3	Celkem
Počet přistěhovalých na 100 obyvatel v obci (1997-2010)	64	49	37	41
Průměrný počet nových bytů v obci (1997-2010)	234	94	54	81
Průměrná roční intenzita přistěhování na 1000 obyvatel (1997-2010)	48‰	35‰	26‰	29‰
Průměrný počet dokončených bytů na 1000 obyvatel za rok (1997-2010)	12,0	5,9	2,5	4,0

Zdroj: Ouředníček, Špačková, Novák (2013), vlastní úprava

Pro předkládanou práci však bylo využito zón nacházejících se v zázemí Plzně (mapa č. 1) jakožto metropole západních Čech. Rezidenční suburbanizace tak prostřednictvím této zonace zasahuje do okresů Plzeň-město, Plzeň-sever, Plzeň-jih a v menší míře do okresu Rokycany. V oblasti východně od Plzně se projevuje vliv území okolo města Rokycany, které je taktéž migračně ztrátové a vytváří své vlastní zázemí. Toto území však je ovlivněné blízkostí Plzně a rozvojem aktivit koncentrujících se v okolí dálnice D5 tvořící rozvojový koridor mezi Plzní a Prahou. Byly také zaznamenány obce spádující jak k Plzni, tak k Rokycanům (př. Ejpovice), přesto je proud směřující k Plzni považován za silnější a tudíž preferovanější. Obec na základě těchto okolností byla přiřazena k zázemí Plzně. Zázemí Plzně tvoří 41 obcí, z toho 5 obcí se nachází v zóně 1, 10 obcí v zóně 2 a 26 obcí v zóně 3.

Tyto suburbánní obce tvoří poměrně pravidelný prstenec podél hranic statutárního města Plzně, přesto je patrný vliv struktury příměstské krajiny. „Specifické vlastnosti městské a příměstské krajiny Plzně jsou ovlivněny přírodními podmínkami, především systémem říčních údolí v soutokové oblasti Plzeňské kotliny. K významným znakům krajiny Plzeňska patří paprscité uspořádání koridorů vodních toků a částečně zachovalý obvodový prstenec příměstských lesů“ (Kopp, Novotná, Matušková, 2013; 155). Jak je vidět z obrázku č. 4, je zde patrný vliv monocentrické radiální dopravní sítě zejména významných silničních komunikací první třídy doplněných o nadregionální vliv dálnice D5, míjící Plzeň při severní hranici města. Vliv dopravní sítě na suburbanizaci je patrný již z toho důvodu, že se do zázemí stěhují zejména mladé rodiny s dětmi, jejichž každodenní, stále ještě městský způsob život, je svázán s jádrovým městem a jsou tedy nuceni k pravidelnému dojíždění. Jedná se ovšem o skupiny obyvatel, jež Plzeň opouští z různých důvodů. Jedním ze stěžejních mohou být například důvody environmentální (např. čistší ovzduší) nebo prostá snaha o soukromý život realizovaný prostřednictvím individuálního zejména nízkopodlažního bydlení.

Obrázek č.4: Zóny residenční suburbanizace Plzně 2010

Zdroj: Ouředníček, Špačková, Novák (2013), vlastní zpracování

„Lze předpokládat, že tito migranti zůstávají zaměstnaní v Plzni a jejich vazby na město jsou silnější, než u původních obyvatel těchto obcí“ (Útvar koordinace evropských projektů města Plzně, 2008; 26). Předpoklad přetrvávající vazby na jádrové město motivuje nově přistěhovalé obyvatele k propojení kritérií bydlení v ideálním prostředí spolu s blízkostí dopravních komunikací, které zajistí rychlé spojení mezi bydlištěm a pracovištěm, popřípadě školou, nákupem, kulturou, zábavou nebo jiným druhem specifické občanské vybavenosti, již obce v zázemí často postrádají. Blízkost rychlých dopravních tahů směřujících do jádra tak pro někoho může znamenat důležitou součást nového bydlení. Pro někoho by naopak blízkost velké dopravní komunikace byla překážkou ke klidnému, čistému prostředí, za nímž obyvatelé z měst směřují právě do zázemí. Přesto je důležité na dopravu nahlížet jako na jeden z důležitých aspektů procesu suburbanizace.

Pro obyvatelstvo, preferující rychlou dostupnost do města, je vliv dopravy chápán jako určitá **příčina** lokalizace suburbánních obcí. Na základě tohoto předpokladu je možné spatřovat částečné rozrůstání zázemí do lokalit i více vzdálených od samotného jádrového města. Konkrétně v zázemí Plzně se jedná o rozrůstání zázemí podél silnice 1. třídy I/20, která je významnou dopravní tepnou spojující sever a jih Čech, vedoucí z Českých Budějovic, Písku přes centrální část města Plzně směrem na Karlovy Vary. Jedná se

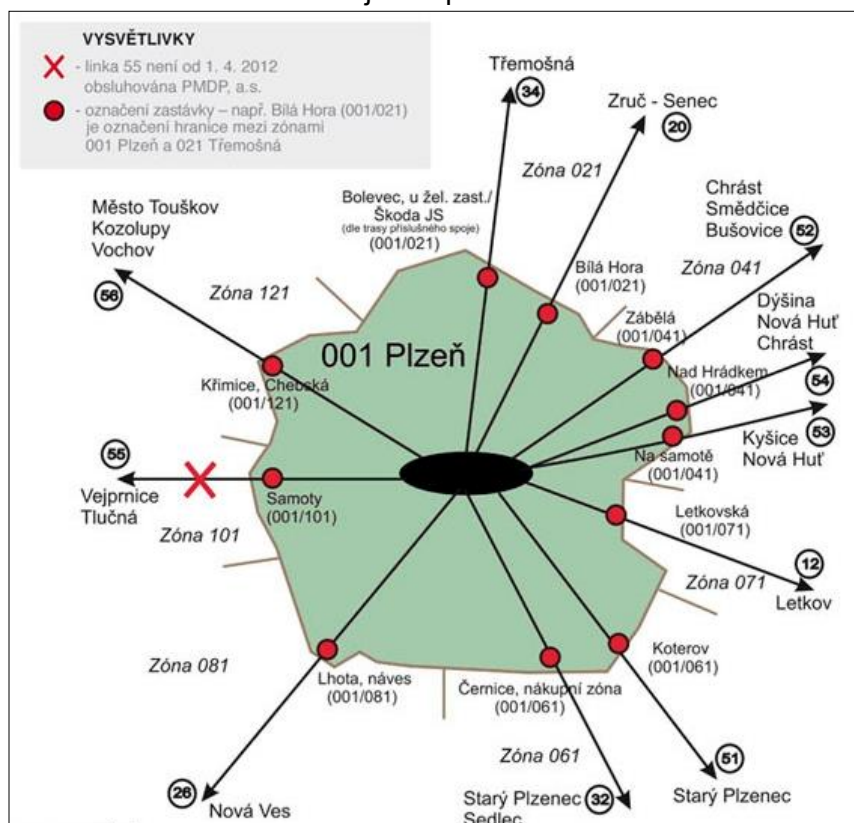
o dopravní komunikaci, která pro napojené obce znamená částečný ústupek z hlediska čistoty ovzduší a hluku, ale představuje kratší dojezdový čas do jádrového město, neboť komunikace není omezena přejezdy přes obce se sníženou rychlostí. Nová zástavba se proto v těchto obcích koncentruje v místech, kde není v přímém kontaktu s komunikací a zachovává si tak určitý charakter klidného, čistého prostředí. Tento vliv je patrný zejména u obcí nacházejících se severozápadním směrem od Plzně a to Chotíkov, Příšov, Všeruby, Líšňany a pak směrem jihovýchodním. V této části zázemí se také projevuje vliv dálnice, patrný zejména u komerční suburbanizace a rozrůstání průmyslových zón. Pro rezidenční suburbanizace má spíše negativní dopad v podobě většího znečištění ovzduší a zejména hluku. Rezidenční suburbanizace se tak koncentruje ve větší vzdálenosti od samotné dálnice D5, přesto její blízká dostupnost je stěžejní pro obyvatele, kteří například dojíždí do zaměstnání do Prahy. Zde se jedná o obce Losiná, Štěnovický Borek a Chválenice nacházející se ve výseku silnice I/20 a I/27. Ve směru na jihovýchod je poté u obce Spálené Poříčí patrný vliv silnice I/19, pojící Plzeň s Táborem a dále poté s krajem Vysočina.

Na současný stav dopravního systému je ovšem možné nahlížet také jako na **důsledek** procesu suburbanizace. S vědomím rozšiřující se zástavby, push a pull faktory města a snahou omezit zvyšující se intenzitu automobilové dopravy, což je jeden z negativních důsledků suburbanizace, reagovaly na rozšiřující se zástavbu také Plzeňské městské dopravní podniky. Z obrázku č. 5. je patrné, do jakých obcí v zázemí, tedy ve vnější zóně, v současné době městská veřejná doprava jezdí, což prakticky koresponduje s vymezením bližšího zázemí z obrázku č. 4. „Obce s nejvyšší intenzitou výstavby leží v dobré dopravní poloze, přesněji v intervalu 7-16 km od středu města, dosažitelného individuální automobilovou dopravou do 20 minut, s převládajícím zařazením do vnější zóny integrovaného dopravního systému Plzeňska“ (Kopp, Novotná, Matušková, 2013; 164). Jakožto důsledek uvědomování si změny směrového spádu obyvatel mimo jiné v souvislosti se suburbanizací je rozšíření systému Integrované dopravy Plzeňska (IDP) v roce 2012, který se rozšířil na území 194 obcí do vzdálenosti 35 km od Plzně, čímž podchytil téměř 59 % obyvatel kraje. „Rozšířené území IDP bylo rozděleno do nových tarifních zón s cílem zajistit všem občanům na území IDP rovné podmínky se zohledněním vzdálenosti do Plzně i do lokálních center“ (Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, 2013; 38).

Kopp, Novotná a Matušková (2013) kromě vlivu dopravních komunikací, při analýze rezidenční zástavby a hustoty domů upozorňují také na vliv mikroregionálních středisek, kdy si rozrůstání zástavby na západ (Tlučná, Vejprnice, Nýřany) a jihovýchod (Starý Plzenec) vysvětlují právě vlivem menších, ale přesto významných center.

Obrázek č. 5: Městská veřejná doprava v Plzni

Zdroj: Schéma linek (2013). Dostupné z [www: http://www.pmdp.cz/doprava/schema-linek/](http://www.pmdp.cz/doprava/schema-linek/)

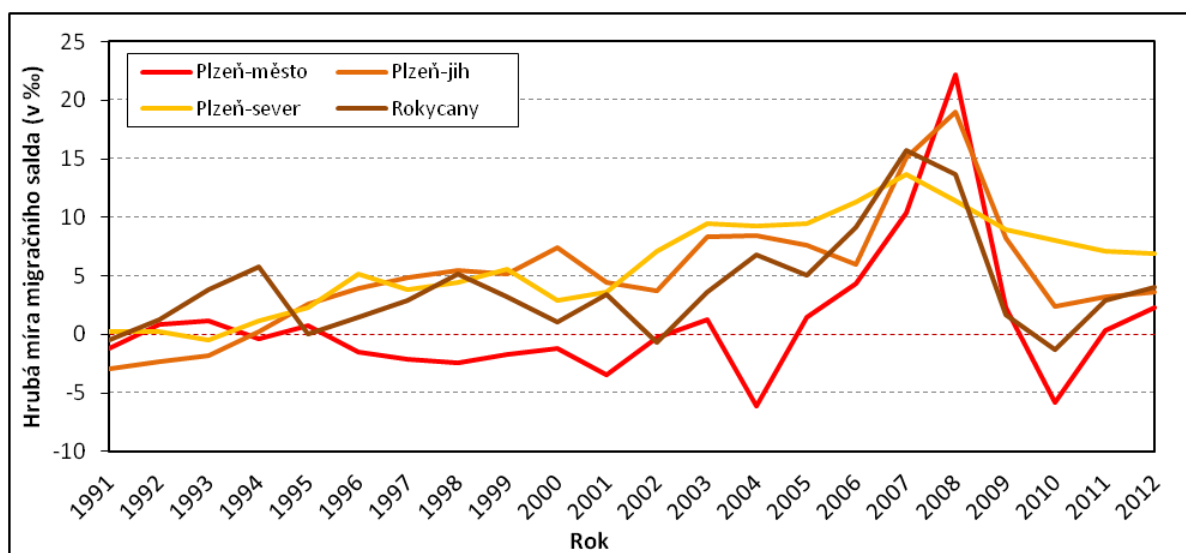
Vliv na konkrétní směr rozrůstání zástavby směrem od centra Plzně mají i další specifické předpoklady krajiny, zejména reliéf a v případě Plzně také říční systém v souvislosti se soutokem Úhlavy, Úslavy, Radbuzy a Mže. Pro obyvatele nové zástavby je důležité napojení na přírodu a přístupnost krajiny (Temelová, 2008). Přednost tak má blízkost lesa a kvalitního prostředí, které je možné využít pro volnočasové aktivity, před blízkostí rozsáhlých zemědělsky využívaných ploch a frekventovaných komunikací. „V krajině plzeňského městského regionu se projevují rozdílné předpoklady pro suburbanizaci z hlediska využití krajiny a krajinného rázu. Přitažlivější je území v severním, východním až jižním sektoru, kde je vyšší podíl lesních porostů a vyšší relativní výšková členitost reliéfu. Jihozápadní až severozápadní sektor je charakteristický vysokou mírou zornění a celkově nižší úrovní ekologické stability krajiny“ (Kopp, Novotná, Matušková, 2013; 156).

Přestože se předkládaná práce zabývá obdobím vývoje rezidenční suburbanizace na Plzeňsku v posledních přibližně 20 letech, je důležité zmínit vliv, jenž na současnost má historický vývoj krajiny. Negativně se v mnoha obcích projevuje již ukončená těžba černého uhlí a kaolinu, narušující kvalitu životního prostředí a kvalitu bytového fondu. Tyto oblasti

v současné příměstské krajině nejsou vyhledávané a nezaznamenávají tak žádný výrazný rozvoj (Kopp, Novotná, Matušková, 2013).

K největším migračním ztrátám Plzně docházelo od poloviny devadesátých let. Po roce 1995 se současně projevuje zvyšující se migrační přírůstek obyvatelstva okresů v zázemí, zejména tedy v okresech Plzeň-sever a Plzeň-jih (graf č. 1). „V posledních dvou desetiletích je možné zaregistrovat posílení podílu těch vystěhovaleckých proudů z Plzně, které směřují do bezprostředního zázemí (okresy Plzeň-jih, Plzeň-sever a Rokycany) z přibližně 40 % v sedmdesátých a osmdesátých letech na současných 55 - 60 %“ (Burcin, Čermák, Kučera, 2011; 19). Po roce 1995 se tak okres Plzeň-město stává dlouhodobě migračně ztrátovým, proces suburbanizace Plzně se však podle Burcina, Čermáka, Kučery (2011) plně rozvinul až po roce 2000, kdy je patrný výraznější migrační úbytek města (-5,1 ‰).

Graf č. 1: Migrační přírůstek vybraných okresů Plzeňského kraje

Zdroj: ČSÚ (2007, 2013a) Demografická ročenka okresů 1991–2006 a 2003–2012, vlastní zpracování

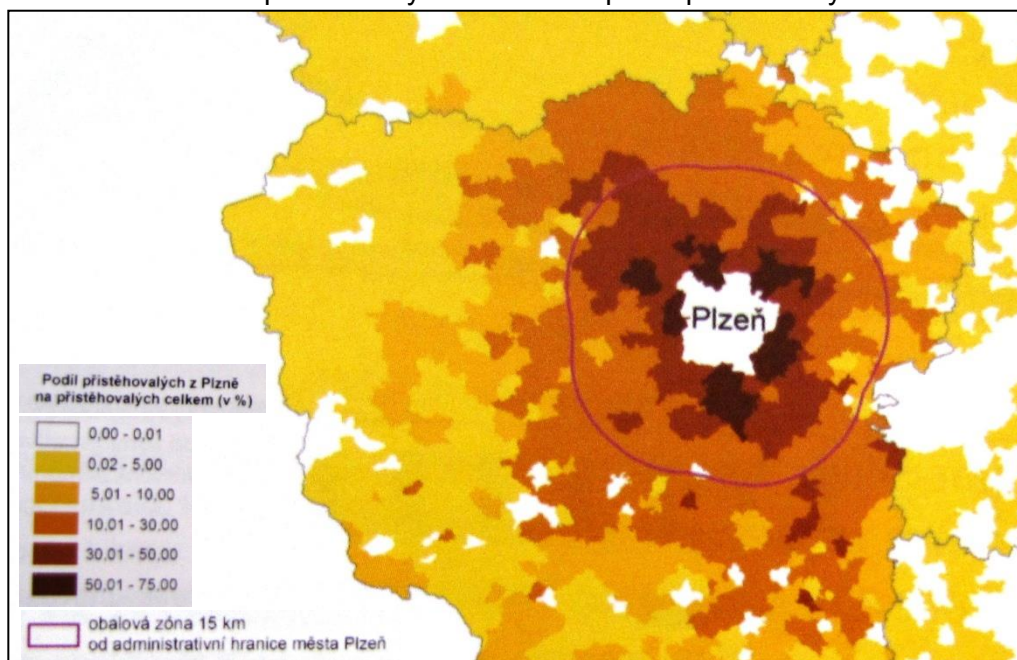
Obecně je vývoj suburbanizace Plzně vysvětlován, i přes nárůst počtu domácností, útlumem bytové výstavby v Plzni se zvýšením rozdílu v cenách bydlení ve městě a v okolních okresech (Program rozvoje Plzeňského kraje, 2002). Lidé tak preferují individuální bydlení v zázemí, které v porovnání s růstem nájemních cen, cen nemovitostí a stavebních pozemků v centru Plzně, znamená únosný cenový zásah do rodinných rozpočtů (Sobotová, 2006). K největším ztrátám okresu Plzeň-město dochází v roce 2004 (-6,2 ‰), významně ovlivněný záporným zahraničním migračním saldem. Naopak největší nárůst v okrese Plzeň-město byl zaznamenán ve zlomovém roce 2008 (22,1 ‰), který je kromě postupného slábnutí procesu suburbanizace znásobeného územními změnami

vymezení okresu zásadně ovlivněn zahraniční migrací a vnitrostátní migrací cizinců. Z analýzy migrační bilance Plzně po roce 2001 podle Burcina, Čermáka a Kučery (2011; 18) vyplývá, že: „Zatímco migrační saldo vnitrostátní migrace českých občanů je po celé období 2001–2009 stabilně záporné, dochází k nárůstu kladného salda jak u zahraniční migrace (s maximem 2 869 osob v roce 2008) tak i u vnitrostátní migrace cizinců (s maximem 1 856 osob taktéž v roce 2008). Tento vývoj se pak promítl do celkové migrační bilance, která byla od počátku devadesátých let záporná a po roce 2005 se, zejména díky zahraniční migraci, dostává opět do kladných hodnot.“ Po roce 2008 dochází v souvislosti s ekonomickou recesí k výraznému poklesu migrace, projevující se nejen v okrese Plzeň-město, ale i v příměstských okresech. Po roce 2010 poté nastává částečné oživení a určité ustálení migračních přírůstků všech sledovaných okresů. Na základě prognózy do roku 2040 (Burcin, Čermák, Kučera, 2011) budou v plzeňské aglomeraci nadále probíhat suburbanizační procesy. „Není příliš pravděpodobné, že by v budoucnosti docházelo k výraznější klasicky chápané koncentraci obyvatel do jádrového města. Možný růst nabídky pracovních příležitostí nemusí nutně vést ke koncentraci obytné funkce. Podle našeho názoru je spíše pravděpodobné, že důležitou úlohu v tomto směru bude hrát časově omezená a flexibilní pracovní zahraniční migrace a dojíždka do zaměstnání a to nejen z bezprostředního zázemí aglomerace, ale i ze vzdálenějších oblastí Tachovska nebo Klatovska“ (Burcin, Čermák, Kučera, 2011; 23).

Vývoj počtu obyvatel ve vymezených suburbánních zónách mezi lety 1991 až do současnosti potvrdil plný rozvoj procesu suburbanizace až po roce 2000. Do roku 1996 zde byl ještě patrný mírný pokles počtu obyvatel, který poté začíná pozvolna narůstat a následně mezi lety 1999 a 2000 dochází k prvnímu výraznému růstu počtu obyvatel zázemí (o 318 obyvatel). Od této doby počet obyvatel zázemí konstantně narůstá s průměrným meziročním růstem 863 obyvatel. Celkově počet obyvatel zázemí vzrostl mezi lety 2000 a 2012 o 17,5 %, tedy o 10 355 obyvatel (příloha č. 1). Největší nárůst počtu obyvatel v období 2000 až do současnosti byl patrný u obce Smědčice, kde se počet obyvatel více než zdvojnásobil (nárůst o 54 %). Tento nárůst může být ovšem vysvětlován tím, že obec leží na hranicích dvou zázemí Plzně a Rokycan, ze kterých obyvatelstvo čerpá. Na dvojnásobnou hodnotu se dostává také obec Letkov (52 %), ležící při hranici města Plzně. Má tedy výhodnou strategickou polohu. Jedná se ovšem o obce, výrazně početně se rozvíjející až v posledních letech. Počátky procesu suburbanizace je možné nalézt při analýze období staršího 1991–1999, kdy právě tyto obce jsou výrazně ztrátové. Mezi obce, u kterých je možné proces vysledovat už v jeho počátcích, patří například Chotíkov, Zruč-Senec, Líšňany, Štěnovice, Chválenice a Starý Plzenec, kde na rozdíl od převážného zbytku obcí došlo i v tomto starším období k nárůstu počtu obyvatel a to přibližně mezi 4-6 %. Přesto, že interpretovaná data poskytují základní informaci o významných změnách

počtů obyvatel ve sledovaných obcích, je důležité brát v potaz, že se v tomto ukazateli promítá také vliv přirozeného přírůstku a přírůstku migračního, jenž nemusí přímo souviset se suburbanizací Plzně. V rámci publikace týkající se Migračního vztahu Plzně s okolními obcemi vytvořené Útvarem koncepce a rozvoje města Plzně v roce 2005, kde se autoři zabývají obdobím mezi lety 1999 a 2003, byla zjišťována konkrétní data migračního salda na úkor města Plzně. „Ve sledovaném období 1999 až 2003 ztratila Plzeň nejvíce obyvatelstva stěhováním ve prospěch Prahy (346 obyvatel). Ze třiceti obcí, se kterými měla Plzeň nejvyšší záporné migrační saldo, se nacházela mimo území okresů Plzeň jih, Plzeň sever a Rokycany pouze Praha. Stěhováním z Plzně získala nové obyvatelstvo většina obcí ležících ve vzdálenosti do 15 až 20 km od města, nejvíce obce Zruč-Senec (272), Starý Plzenec (209), Vejprnice (177), Tlučná (139), Dobřany (119), Líně (117) a Nýřany (116 osob)“ (Útvar koncepce a rozvoje města Plzně, 2005; 8). Dalším příkladem může být mapa (obrázek č. 6) vydaná v publikaci Sub Urbs (Kopp, Novotná, Matušková, 2013), také zaznamenávající migraci mezi Plzní a jejím okolí.

Obrázek č. 6: Podíl přistěhovalých z Plzně na počtu přistěhovalých do obcí 1999–2008

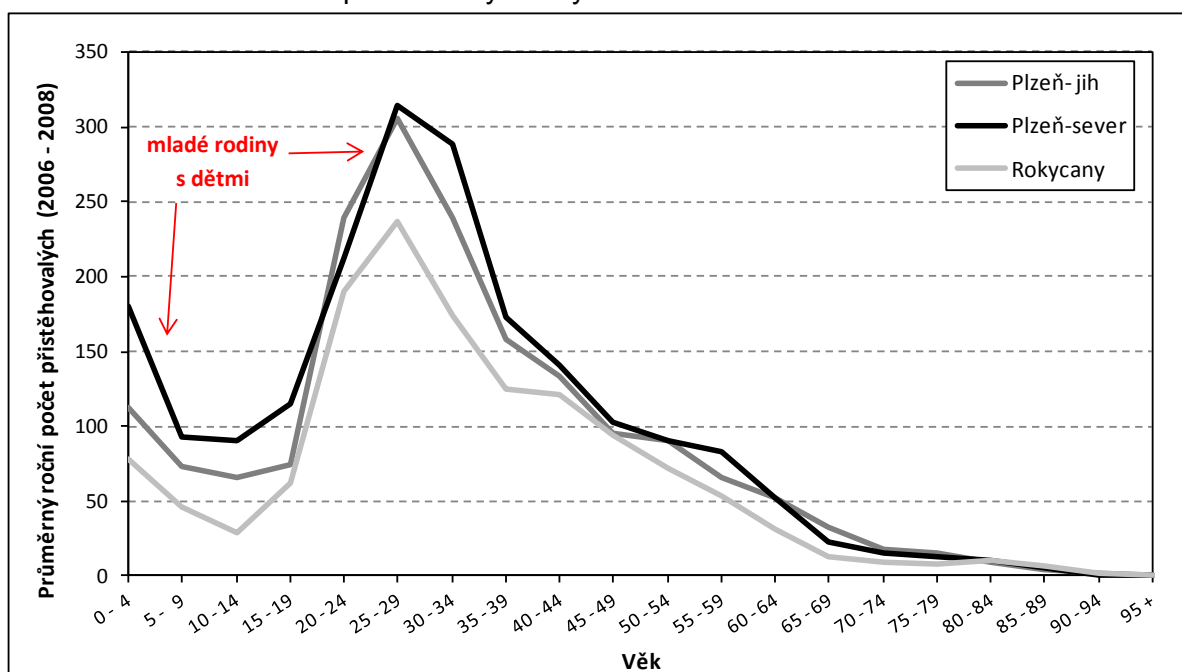

Zdroj: Kopp, Novotná, Matušková (2013)

Proces suburbanizace se významně podepisuje také na sociálním prostředí obcí v zázemí. Sociální prostředí můžeme chápat buď jako sociální klima nebo sociální strukturu, přičemž obě verze jsou utvářeny a chápány prostřednictvím místních obyvatel, ale také obyvatelstva přítomného. Sociální klima, jehož jeden z dílčích segmentů je v rámci předkládané práce otázkou případové studie, může být chápáno jako vztah mezi staro- a novousedlíky, soudržnost obyvatel, ale také jejich časoprostorové chování, denní rytmy

obyvatel zázemí atd. Na druhé straně sociální struktura, která zahrnuje demografické, ekonomické a sociální složení obyvatelstva a její změny je častou otázkou statistické analýzy dat. Změny sociální struktury způsobené zejména přílivem obyvatel specifického věku, vzdělání, ale také jejich určitou fází životního cyklu pojící rodinný a pracovní život, ovlivňuje nejen jejich aktivity, ale také způsob, kterým uskutečňují svůj život každý den. Do zázemí se stěhují spíše mladí lidé, zakládající zde rodinu. Tento vývoj je možné zaznamenat i v okolí Plzně (graf č. 2), kde věková struktura přistěhovalých do okresů nacházejících se v zázemí koresponduje s problematikou přílivu mladých rodin s dětmi. Tyto specifické věkové skupiny tedy zejména děti ve věku 0-4 let a jejich rodiče ve věku 25-35 let však kromě věcí pozitivních, jako je angažovanost a snaha o oživení obce, přináší obci také negativa.

Graf č. 2: Věkové složení přistěhovalých obyvatel okresů v zázemí Plzně

Zdroj: ČSÚ (2013a) Demografická ročenka okresů 2003–2012, vlastní zpracování

„Nadprůměrné zastoupení mladých rodin s dětmi způsobuje výrazný tlak na využívání sociální infrastruktury, zejména mateřských a základních škol. Suburbánní lokality s velkým migračním ziskem a rychlým nárůstem počtu obyvatel tak čelí problémům s nedostatečnou kapacitou škol“ (Puldová, Novák, 2008; 40). Obce potřebnou sociální infrastrukturou nedisponují a často nemají ani dostatečně velký rozpočet na řešení, které se tak stává otázkou dohody mezi investory, mající v obci zájem o novou výstavbu a jsou ochotni rozšíření sociální infrastruktury zafinancovat a vedením obce (Puldová, Nová, 2008). Lze však předpokládat, že náhlý tlak například na kapacity mateřských škol postupně poleví a přesune se na školy základní a postupně na školy střední, za kterými jsou děti často nuceny dojíždět do jádrového města. Na všechny tyto změny musí obec flexibilně reagovat,

ať už se jedná o zvýšení kapacit školských zařízení nebo pozdější navýšení frekvence spojů mezi obcemi vyjížděky a centrem pravidelné dojížděky obyvatel například ovlivněné dobou začátku a konce školního vyučování nebo pracovní doby.

Nově přistěhovalí obyvatelé si zachovávají městský způsob života a jejich aktivity se tak vážou k jádrovému městu. „Proto není možné předpokládat, že se nově příchozí přizpůsobí tradičnímu životu na venkově s jeho denním rytmem a způsobem trávení volného času“ (Puldová, Novák, 2008; 51). Kopp, Novotná a Matušková (2013) upozorňují na preferenci příměstských oblastí, právě z důvodu, že se zde do jisté míry obecně spojují výhody venkova (vlastní dům se zahradou) a města (dostupnost služeb, kultury a práce), kde lidé nepreferují obce s lokalizací místních služeb, neboť vše potřebné mají v okolí v rámci denní dojížděky. Tuto skutečnost poté autoři demonstrují prostřednictvím vazby nové zástavby na komunikace směřující do Plzně, ale také k nákupním okrajovým zónám (OC Olympia - jih, OC Globus - sever, OC Tesco - západ i východ). O této problematice je však možné diskutovat, neboť někteří nově přistěhovalí obyvatelé preferují právě obce, kde se určité služby vyskytují a tudíž není potřeba kvůli nim dojíždět. Jedná se například o preferenci obcí s lokalizací mateřské školky nebo v každém případě obchodu se základními potravinami, kvůli nimž obyvatelé nechtějí denně dojíždět do vzdálenějších obchodních center.

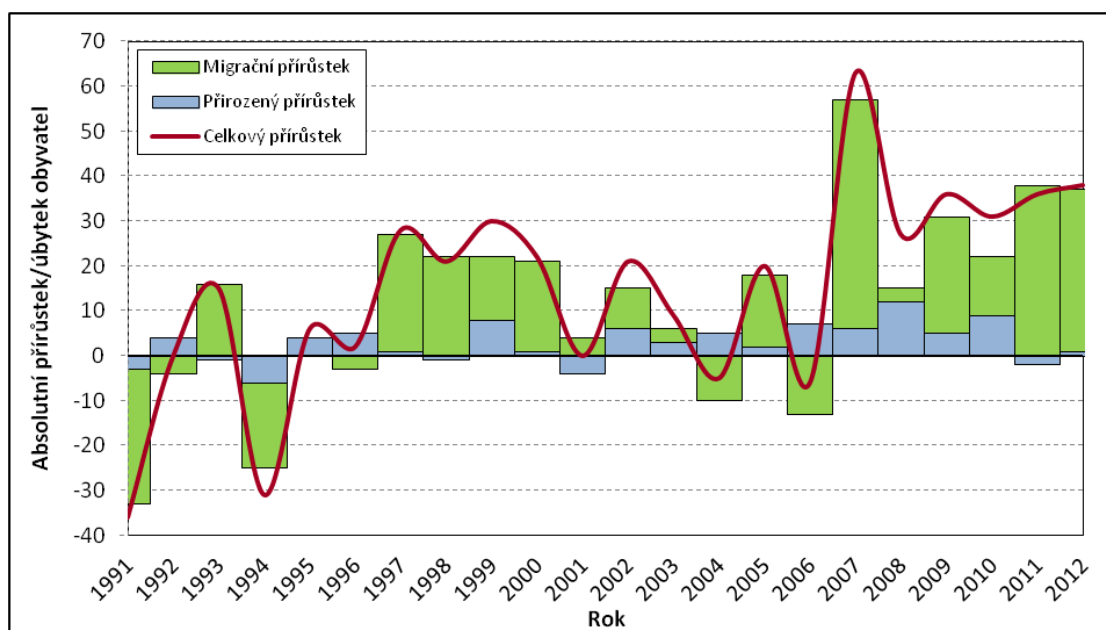
Čímž se odhaluje problematika každodenního života v suburbii, který je zásadně svázán s veřejnou dopravou dětí do 18 let věku, nebo s individuální automobilovou dopravou dospělých obyvatel, kteří často děti do škol a za volnočasovými aktivitami vozí. Je důležité si uvědomit a zacílit analýzu studií na to, jak je každodenní život v suburbii organizován, jaké jsou denní rytmy aktérů, aby bylo možné na jejich potřeby reagovat popřípadě uvědomit si důsledky, které s sebou jejich každodenní život pro obec přináší. Puldová a Novák (2008) zabývající se mimo jiné každodenním životem v zázemí Prahy upozorňují na skutečnost, kdy se suburbia stávají pouze noclehárnou, lidé se do svého bydliště vrací na noc, ale přes den odjíždí do práce a škol, za zábavou a v suburbii se tak vyskytují pouze určité skupiny lidí a to matky s dětmi nebo důchodci.

Všeruby

Pro podrobnou případovou studii byla vybrána obec Všeruby, nacházející se v severozápadní části suburbánní zóny v okrese Plzeň-sever. Obec se dělí na sedm místních částí (Všeruby, Chrančovice, Chrástov, Klenovice, Kokořov, Popovice, Radimovice), cílem výzkumu se však stává pouze samotná část Všeruby, zaznamenávající největší rozvoj. V roce 2012 se Všerubům navrácí status města a je považováno za centrum území, neboť je zde sídelní struktura značně monocentrická, tvořena velmi malými sídly spádujícími k jedinému dominantnímu jádru. Většina malých sídel zde plní zejména obytnou,

rekreační, a částečně výrobní (zemědělství) funkci. Opakem je samotné město Všeruby, z jehož územního plánu (2012) vyplývá, že se bude i nadále rozvíjet jako polyfunkční obytné obslužné město, zajišťující svým obyvatelům podmínky pro bydlení, rekreaci, sport a pracovní příležitosti. Koncentrace rozvoje je podmíněná velmi dobrou úrovní veřejné infrastruktury ve městě, a to nejen občanského vybavení, ale také technické infrastruktury. Na rozdíl od všech ostatních sídel obce, ve kterých inženýrské sítě chybí, je město plynofikováno, odkanalizováno a zásobeno pitnou vodou z veřejného vodovodu. Počet obyvatel v posledních 20 letech značně kolísal. Na počátku sledovaného období v roce 1991 počet obyvatel převyšuje hodnotu 1 000, následující rok ovšem výrazně klesá a to o 200 obyvatel. Za tímto poklesem stojí zejména migrační úbytek doplněný také přirozeným úbytkem obyvatelstva. Tento úbytek je možné připisovat celkové transformaci společnosti, neboť se jedná o oblast, kde byla vysoká zaměstnanost v primárním sektoru, což se po roce 1990 mění. Pokles počtu obyvatel se zastavuje v druhé polovině devadesátých let a je kompenzován přílivem nového obyvatelstva (graf č. 3), projevující se poměrně stabilním růstem počtu obyvatel od roku 1997. Růst počtu obyvatel přímo souvisí s vývojem výstavby rodinných domů v obci. Za posledních 20 let zde došlo k nárůstu počtu domů téměř o třetinu (80 rodinných a 2 bytové domy). K největšímu migračnímu přírůstku obyvatel dochází v roce 2007, kdy se do obce přistěhovalo téměř 6 % celkového počtu obyvatel obce. V následujících letech se také hodnoty přirozeného přírůstku v obci pohybují ve vyšších kladných hodnotách.

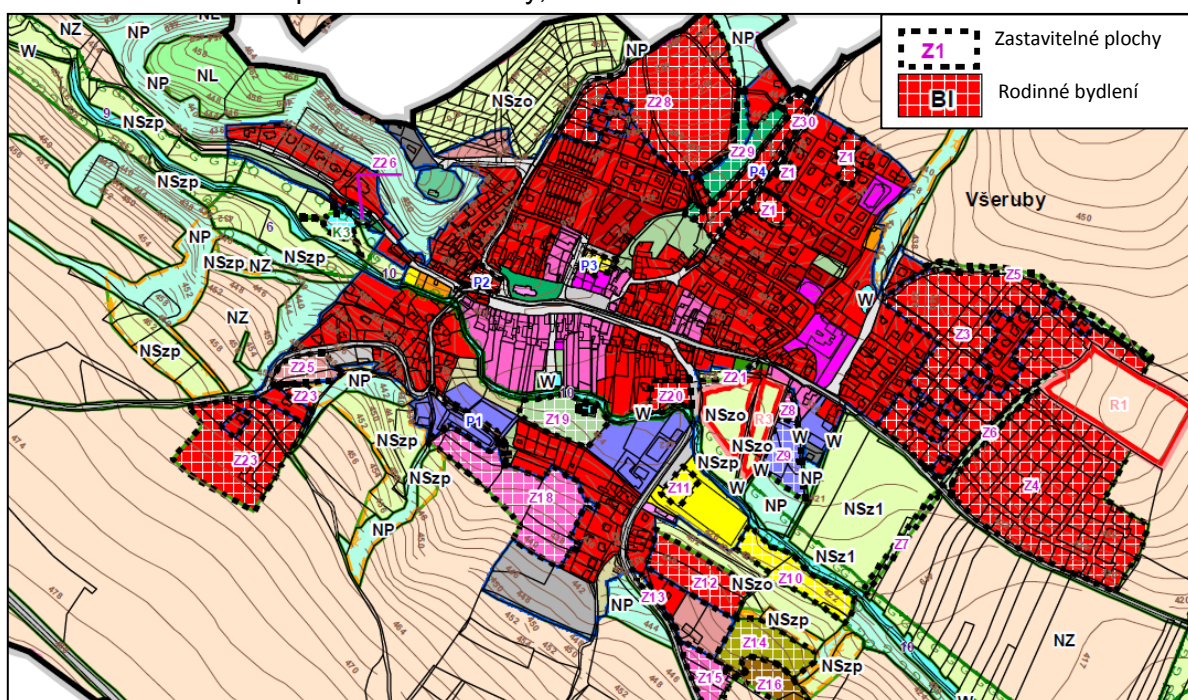
Graf č. 3: Přírůstek/úbytek obyvatel v obci Všeruby mezi lety 1991 a 2012

Zdroj: ČSÚ (2013b) Databáze demografických údajů za obce ČR (1971–2012), vlastní zpracování

Vysvětlení této skutečnosti je možné nalézt nejen v obecných trendech vyšší porodnosti, kdy se do fertilního věku dostávají silné ročníky 70. let, ale souvislost zde může být také právě s přílivem mladého obyvatelstva zakládajícího zde rodiny. V posledních dvou sledovaných letech dochází k stabilizování kladného migračního přírůstku v souvislosti s již probíhající, ale i dále plánovanou výstavbou rodinných domů. Přirozený přírůstek se ovšem v obci zastavil a to z důvodu obecných trendů nižší porodnosti. Tento trend by mohl být narušen v následujících letech, kdy se do fertilního věku začnou dostávat ještě poměrně silné ročníky druhé poloviny 80 let.

Obrázek č. 7: Územní plán obce Všeruby, 2012

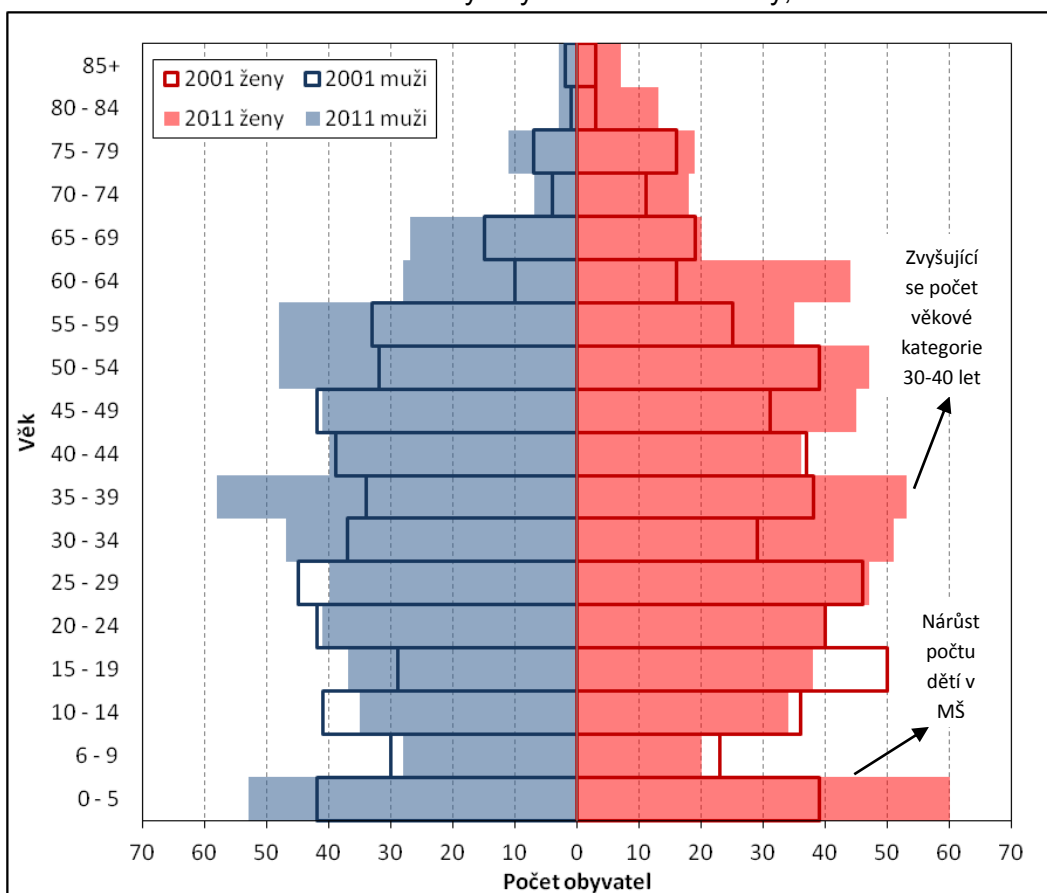
Zdroj: Územní plán - Všeruby. Dostupné z WWW: <http://vsruby.obce.gepro.cz/LINK?id=1>

Obecně mohou obce s procesem suburbanizace „pracovat“ prostřednictvím územního plánu (obrázek č. 7), na základě restriktivních omezení zamezující dalšímu rozrůstání zástavby nebo naopak tento rozvoj podpořit. V budoucnu obec Všeruby na základě Zásad územního rozvoje Plzeňského kraje počítá s možným nárůstem počtu obyvatel až o 25 % (305 obyvatel=105 bytových jednotek). Tento rozvoj je podpořen v územním plánu obce (2012) vymezením nových rozvojových ploch o celkové velikosti 32 ha určených zejména k nízkopodlažnímu rodinnému bydlení městského a příměstského charakteru. Jedná se o plochy polí a luk z 95 % v soukromém vlastnictví, kde by na úkor zemědělského půdního fondu měly být vymezeny stavební parcely a vytvořeny tak podmínky pro bydlení 580 nových obyvatel, což odpovídá dokonce 57 % stávajícího počtu obyvatel. Plochy pro bydlení by se měly rozrůstat zejména východním, jižním a severním směrem.

Proces rozvoje města Všeruby v souvislosti s růstem rezidenčních lokalit v obci je demonstrován prostřednictvím fotodokumentace umístěné v příloze (Příloha č. 2.) Západním směrem prochází obcí silnice I/20, což je na jedné straně vnímáno jako pozitivum, protože více než 50 % ekonomicky aktivních obyvatel města dojíždí do zaměstnání mimo něj a to často do Plzně, kam je díky komunikaci dojezdová doba přibližně 10-15 minut. Na druhou stranu to lze vnímat i negativně, příkladem je již dnes vymezená rozvojová plocha pro bydlení (Z23) nacházející se v blízkosti této komunikace, což přináší určitá omezení. Stavby na této ploše musí splňovat stanovené hygienické hlukové limity, často je v těchto případech nutné postavit protihlukové zdi, které hradí investor staveb. V souvislosti s přibývajícím počtem obyvatel se v obci plánuje i rozšíření občanské vybavenosti, přestože je v současné době považována za dostačující. V obci se nachází základní a mateřská škola, požární zbrojnice, městský úřad, zdravotní středisko, základní umělecká škola, kostel sv. Ducha, dům pro seniory, fotbalové hřiště, tenisové hřiště, restaurace, penzion a obchody. V následujících letech by mělo dojít právě k rozšíření ploch pro sport.

Graf č. 4: Srovnání věkové struktury obyvatel obce Všeruby, 2001 a 2011

Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů 2001 a 2011, vlastní zpracování

Z měnící se věkové struktury (graf č. 4) je ovšem patrný výrazný nárůst dětí nejmenších a dětí navštěvující mateřskou školu. Z vývoje věkové struktury obyvatel obce je možné také usuzovat, že věková kategorie 6-14 let není typickou migrující skupinou do zázemí měst. Rodiny s dětmi v tomto věku většinou nemění bydliště, neboť rodiče i jejich děti již mají vytvořené silné sociální sítě v místě stávajícího bydliště. Při přestěhování by tyto sítě byly zpřetrhány, což by pro děti ve věku druhého stupně základní školy, které právě tyto vazby považují za důležitou součást svého života, mohlo být těžké. Přestože se tedy v současné době základní škola nepotýká s nedostatečnou kapacitou, může se skupina dětí navštěvující mateřskou školu stát během vývoje postupně problémem souvisejícím právě s nedostatkem míst ve škole základní. Projevuje se zde obecný trend zvyšující se porodnosti a vlivu migrace specifických skupin obyvatelstva. Současný nárůst počtu věkové kategorie 30 až 40 let, zřejmě rodičů, je možné vysvětlit prostřednictvím měnících se charakteristik fází života. V tomto věku dochází k narůstání úrovně příjmů a obyvatelé se stávají rodiči což poukazuje na projevující se obecný trend posunu porodnosti do vyššího věku matek. Z posunu početně zastoupených kategorií do vyššího věku je možné také usuzovat na dlouhodobost probíhajícího procesu suburbanizace, kdy se obyvatelé nárazově přicházející do obce již v polovině 90. let dostávají do vyšších věkových kategorií. Zde se jedná o věkové kategorie kolem 50 let věku, jejichž děti jsou přibližně ve věku 20-24 let. Z grafu č. 4 je patrný také vývoj naděje dožití a to zejména u žen, která se mezi sledovanými lety zvýšila a ženy se tak dožívají ve větším počtu vyššího věku.

„Město poskytuje především možnost klidového bydlení s dostatečným zázemím ploch veřejné zeleně, občanského vybavení a dalších výrobních a nevýrobních služeb s velmi dobrou dojížděkou za prací i službami. Vzhledem k těmto kvalitám sociálního pilíře udržitelného rozvoje území se předpokládá trvalý zájem o možnost bydlení jak příměstského tak i venkovského charakteru ve městě Všeruby“ (Územní plán obce Všeruby, 2012).

Kapacita a prostorová distribuce rytmizátoru základních škol

Jak již bylo naznačeno, s přílivem nového obyvatelstva specifických věkových skupin spolu s narůstající porodností mohou v zázemí nastávat problémy mimo jiné v souvislosti s kapacitou mateřských a základní škol. Vlivem suburbanizace tak v zázemí dochází nejen k demografickým změnám, ale také ke změnám životního stylu převažujícího obyvatelstva. Oba tyto aspekty mají vliv na samotnou existenci základní školy, její kapacitu nebo na dojížděku do základních škol.

Podle dokumentace Dlouhodobého záměru vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy Plzeňského kraje 2012, vydávající Odbor školství, mládeže a sportu (OŠMS) Krajského úřadu Plzeňského kraje měly probíhající demografické změny v kraji v posledních letech za následek rušení některých základních škol, zejména vyskytujících se ve venkovských oblastech s dominujícím migračním úbytkem a stárnutím obyvatelstva. Většina obcí se však snaží školu zachovat, neboť by to mělo vliv na celkový úpadek obce. Proto u některých škol dochází k omezení provozu a zrušení prvního nebo druhého stupně. Regionální rozvojová agentura (2010) poukázala na skutečnost, že se přesunul pokles počtu žáků způsobený snížením počtu narozených dětí v 90. letech z prvního na druhý stupeň. Pokles počtu dětí na druhém stupni může být mimo jiné připisován také odchodům dětí na víceletá šesti a osmiletá gymnázia. Ohroženy se tak podle agentury stávají nikoli školy neúplné, ale školy, které sice mají 1.-9. třídu, ale potýkají se s malým počtem žáků ve třídách. „Neúplné základní školy tvoří více než 30 % z celkového počtu škol v Plzeňském kraji (s výjimkou okresu Plzeň-město). Navštěvuje je jen 6,5 % z celkového počtu žáků. Od roku 2000 zaniklo v Plzeňském kraji 24 základních škol, z toho 8 úplných“ (OŠMS, 2012; 19). Jak jsem již naznačila, některé změny ve vývoji počtu žáků mohou být důsledkem změn v organizaci školských zařízení. „Novelou školského zákona z roku 1989 byla zkrácená povinná školní docházka z 10 na 9 let, přičemž 9. ročník nebyl povinný a žáci mohli odcházet na střední školy již po ukončení 8. ročníku. Také se vznikem víceletých gymnázií mohly nadané děti odcházet ze základních škol ještě před ukončením základního vzdělání a toto si plnit na víceletých gymnáziích, vznikajících na počátku jako šestiletá (pro žáky s ukončeným 6. ročníkem základní školy) a sedmiletá (pro žáky s ukončeným I. stupněm základní školy). Další novelou zákona z roku 1995 je základní škola tvořená prvním stupněm, který je pětiletý a druhým stupněm (čtyřletý). Toto ustanovení vstoupilo v platnost až školním rokem 1996/97 a do této doby byl jak první stupeň, tak i druhý stupeň čtyřletý (9. ročník základní školy byl nepovinný, žáci mohli odcházet na střední školy po ukončení 8. ročníku). V tomto školním roce byla také zrušena sedmiletá gymnázia“ (ČSÚ, 2009; 1).

V současné době jsou kapacity základních škol v Plzeňském kraji obecně považovány za dostačující. Problémy nedostatečných kapacit se tak týkají převážně škol mateřských (tabulka č. 3).

Tabulka č. 3: Využití kapacit MŠ zřizovaných obcemi v Plzeňském kraji v roce 2012/2013

okres	Kapacity MŠ	Počet dětí v MŠ	Počet dětí 3-5 let	Využití kapacit (%)	Umístěné děti* (%)
Domažlice	2 293	2 179	2 197	95,0	100,8
Klatovy	3 258	2 865	2 765	87,9	96,5
Plzeň-město	5 998	5 965	6 222	99,4	104,3
Plzeň-jih	2 088	2 021	2 124	96,8	105,1
Plzeň-sever	2 942	2 738	2 777	93,1	101,4
Rokycany	1 615	1 555	1 537	96,3	98,8
Tachov	1 980	1 732	1 782	87,5	102,9
Plzeňský kraj	20 174	19 055	19 404	94,5	101,8

* Umístěné děti = počet dětí v MŠ na 100 dětí ve věku 3-5 let

Zdroj: Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+ (2013)

„V souvislosti se zvýšením počtu obyvatel v nejmladších věkových kategoriích a dalšími změnami v rozložení obyvatel, např. vlivem suburbanizace, vznikl v některých městech a obcích Plzeňského kraje nedostatek míst v předškolních zařízeních, což se projevuje rostoucím počtem neuspokojených žádostí o umístění (3,2 tisíce žádosti z 10 tisíc ve školním roce 2012/2013). Největší rozpor mezi nabídkou a poptávkou je v okrese Plzeň-město“ (Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, 2013; 9). Tento vývoj v sobě však nese i příslib vývoje v oblasti primárního školství, kdy se v průběhu vývoje tyto početné skupiny předškolních dětí, koncentrované zejména v zázemí Plzně, začnou dostávat do vyšších věkových kategorií a problém se tak přesune z mateřských na školy základní. V rámci strategického dokumentu Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+ (2013) byly naznačeny souvislosti s budoucím vývojem kraje, kde se očekává nárůst počtu dětí ve věku základní školní docházky, a to o více než 10 tisíc mezi lety 2011–2020, což představuje např. 400 nových tříd. Pokud bychom se již nyní zaměřili na suburbia, vznikající na samotném počátku procesu, můžeme zde spatřovat již problém i v oblasti sekundárního vzdělávání, většinou fixováno principem návratu¹ domů a zároveň dojížděnkou do center, ve kterých se většina středních škol koncentruje. Při hodnocení vazby dítěte na domov a rodiče, je patrná změna v přibližném hraničním věku mezi čtvrtou až šestou třídou, kdy každodenní aktivity žáků přestávají být plně vázány na rodiče. Děti získávají určitou svobodu, kdy mohou

¹ viz více principle of return (princip návratu) Hägersgrand (1985): Time-geography: Focus on the Corporeality of Man, Society, and Environment

chodit domů a zůstat doma samy. Tato volnost se projevuje také v jejich volnočasových aktivitách, kdy se rytmy žáků začínají značně odlišovat od rytmů jejich rodičů a získávají tak určitou samostatnost v rozhodování o tom jak a kde budou trávit volný čas. Jejich každodenní pohyb se v prostoru rozšiřuje a ve vyšším věku přestává být pod striktním dohledem rodičů.

Pokud se ovšem zaměříme na docházku do škol základních, na jejich výběr a čas strávený v nich, jedná se o fázi života dítěte, jež je plně v rukou rodičů a jejich rozhodnutí. Zásadní vliv na existenci a kapacity škol tak má samotné rozhodnutí rodičů, které se v konečném důsledku stává rozhodujícím aspektem, kde se každodenní život jejich dětí bude v průběhu školní docházky odehrávat. Tato možnost se ovšem ve větší míře rodičům naskytla až po roce 1989, neboť v době komunistického režimu byli žáci vázáni právním předpisem k navštěvování předem stanovené základní školy. Rodiče jsou při svých rozhodnutích ovlivněni nejen životním stylem, ale také lokalizací zaměstnání nebo prostou preferencí na základě pověsti, prestiže konkrétní školy. Rodiče často preferují spíše úplné školy a často dají na image konkrétní školy. Někteří rodiče v zázemí měst a na venkově upřednostňují městské školy, nabízející pro děti kvalifikovanější pracovníky, ale také lepší materiálně-technické vybavení v souvislosti s vyšším rozpočtem školy (Kučerová, 2011). Kučerová (2011) potvrzuje skutečnost nedostatečných kapacit základních škol v zázemí měst s narůstající výstavbou, které byly dimenzovány na počet dětí v menších příměstských sídlech a upozorňuje na fakt, že i kdyby rodiče chtěli, aby jejich děti chodily do místní školy, není to často z důvodu kapacity možné a jsou proto nuceni vozit děti do města. V souvislosti s tímto názorem, je důležité upozornit na fakt, že obce jsou ze zákona povinny zabezpečit dostatečnou kapacitu základní školy pro děti v rámci jejich spádových území. Otázkou však zůstává, zda tyto děti vůbec místní školu navštěvovat chtějí. Skutečnost nedostatečné kapacity se tak z důvodu, že děti nechtějí navštěvovat místní školu a dojíždí do města, nemusí prokázat. Částečně se tak potvrzuje teorie o přenesení městského životního stylu vlivem suburbanizace do venkovských obcí v zázemí, neboť někteří rodiče preferují městské školy a vozí děti do škol a za volnočasovými aktivitami cestou do práce.

V rámci zasazení problematiky, zejména nadlokálního vlivu rytmičátorů základních škol do širších souvislostí, je důležité si uvědomit samotnou roli distribuce školských zařízení v prostoru. „V Česku je navštěvování základní školy povinné podle Zákona č. 561/2004 Sb., a proto by měla být také zajištěna rovnoměrná distribuce základních škol v příslušném regionu tak, aby bylo vzdělávání snadno dosažitelné bez rozdílu pro všechny žáky. S ohledem na odlišnou intenzitu osídlení, resp. počet žáků v území, by dále měla existovat adekvátní možnost dojížděky do základních škol, například prostředky hromadné dopravy“ (Kučerová, 2011; 301). Regionální rozvojová agentura (2007) v rámci své publikace zabývající se stabilitou sítě základních škol v Plzeňském kraji poukazuje na rozmístění

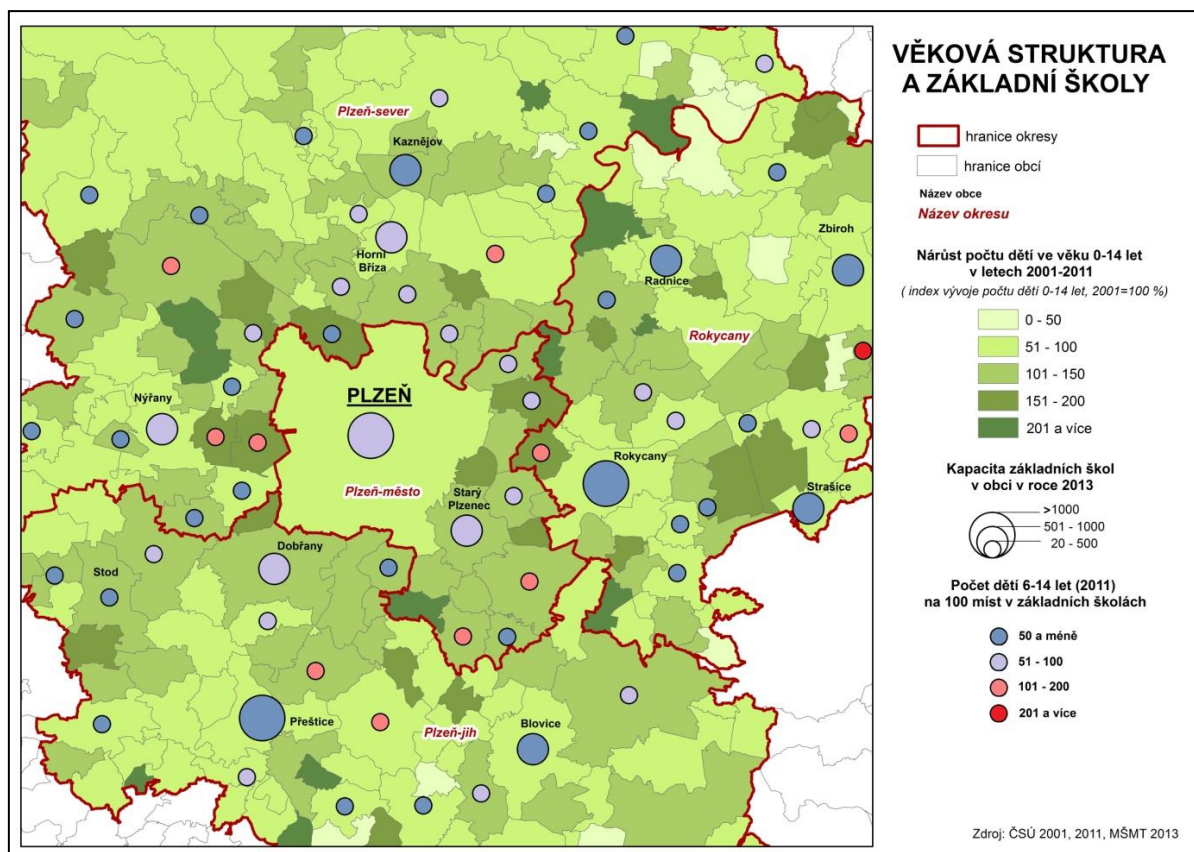
základních škol reflektující sídelní strukturu v kraji. Největší koncentrace je v publikaci mapována v okolí Plzně a v dalších urbanizovaných územích s více centry (např. jihozápadně od Plzně až ke Staňkovu), opakem je poté okolí izolovaných větších center (bývalá okresní města nebo Přeštice), kde se uplatňují spíše koncentrační tendence a v jejich zázemí je vyšší výskyt neúplných škol. Přesto, že by se zdálo, že právě demografické složení obyvatelstva a s tím související poptávka má zásadní vliv na konečnou distribuci základních škol, je důležité si uvědomit, že zásadní úlohu zde sehrávají často nedostatečné finanční možnosti konkrétních obcí. „Především je však rozmístění veřejných škol, na rozdíl od čistě komerčních aktivit, do velké míry závislé na školské politice státu i regionu, jelikož zajištění vzdělávání a všech s ním souvisejících aspektů (např. dopravy do škol) je financováno převážně z veřejného rozpočtu (obcí, regionů, státu)“ (Kučerová, 2011; 39).

V rámci školského zákona je stanoveno, že každá obec je povinna zřídit základní školu nebo zajistit plnění povinné školní docházky v základní škole zřizované jinou obcí nebo svazkem obcí, z čehož vyplývá povinnost vymezení školských obvodů spádových škol. Pokud se jedná o jednu školu v jedné obci, je spádovým obvodem území této obce, pokud je v obci více škol, jako je tomu v případě Plzně jsou spádové obvody vymezeny jako části této obce (Vyhláška statutárního města Plzně č. 5/2005, o stanovení školských obvodů). Nejčastějším případem je poté spádový obvod vymezený na základě dohody jednotlivých obcí a tvořen jejich územím (obrázek č. 5). Přesto, že se někteří rodiče bydlící v zázemí Plzně rozhodnou, aby jejich děti dojížděly do základní školy do Plzně, stává se právě jejich bydliště mimo spádový obvod překážkou. Základním a stěžejním kritériem při zápisu v základní škole je bydliště ve spádovém území, v případě Plzně poté ve stejném obvodu, jako je škola. Školy dále uvádí faktory jako je pořadí příchozích, sourozenci ve škole a v neposlední řadě také samotný zájem o, v některých případech velmi specifické, zaměření školy (př. 26 základní škola - „Tvořivě pro život“).

Problematika kapacit základních a mateřských škol a zároveň problém spádovosti související s preferencí konkrétně lokalizovaných zařízení spolu s povinností obce zajistit pro děti dostatečné kapacity v předškolních i školních zařízení se stává v zázemí Plzně stále diskutovanější otázkou. Je patrné, že v okolí Plzně dochází ke značnému nárůstu dětí ve věku 0-14, jedná se tedy o děti, navštěvující již v současné době základní školu, nebo z větší části děti, které ji v dohledné době navštěvovat budou (obrázek č. 8). Od roku 2001 se počet dětí v tomto věku v některých obcích prakticky zdvojnásobil a i přesto, že v současné době se potýkají spíše s nedostatkem míst ve školách mateřských je jen otázka času, kdy se tento problém přesune i na školy základní. Kapacity školských zařízení poskytnuté Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro rok 2013, se v porovnání s rokem 2008 (Quattro.cz)

řádově nezměnily. Ve vymezeném území Plzně a jejím zázemí byly zjištěny pouze 4 významné změny v kapacitách základních škol a těmi jsou obce Vejprnice, Rokycany, Nýřany a samotná Plzeň. Obec Vejprnice nacházející se v bezprostřední blízkosti Plzně, měla až do roku 2013 kapacitu základní školy pouze 250 žáků, což při počtu dětí ve věku 6-14 let, kterých žije v obci 405 znamenalo problém, stimující vysokou dojížděku do Plzně.

Obrázek č. 8: Změna věkové struktura a základní školy

Zdroj: data SLDB 2001, 2011, MŠMT 2008, vlastní zpracování

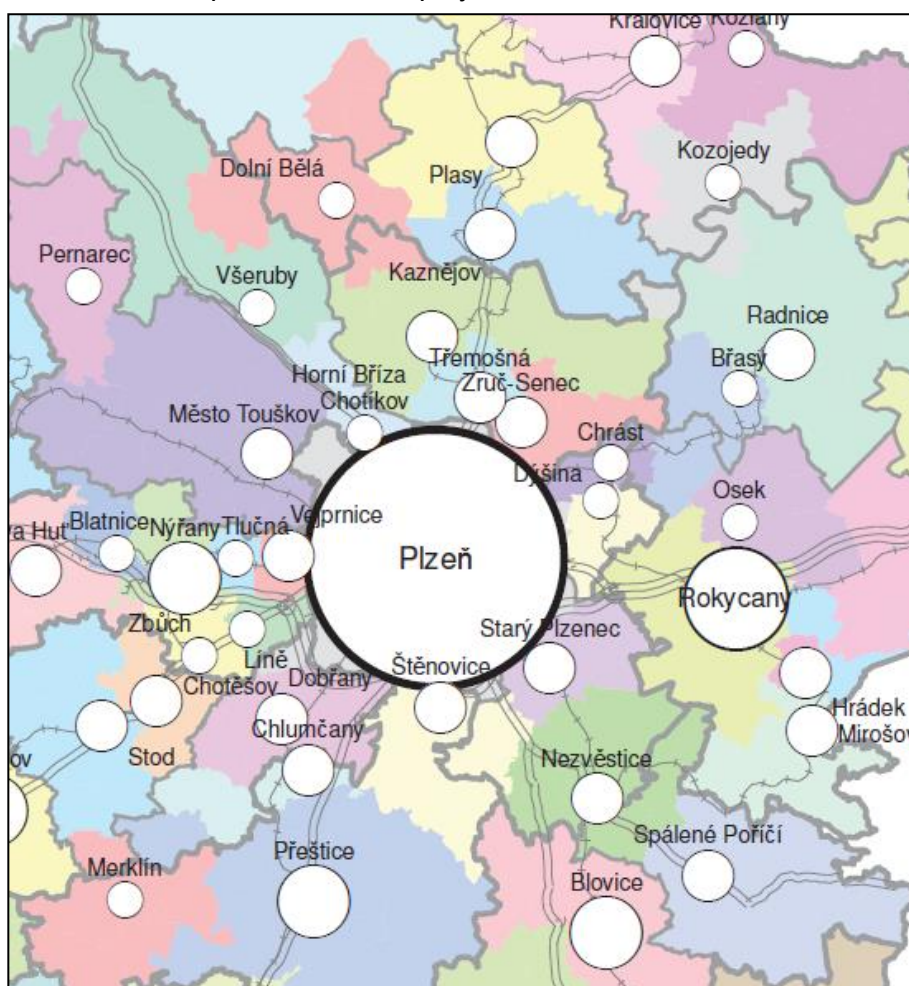
V současné době byla kapacita školy zvýšena na 400 žáků, čímž se obec snaží problematiku narůstajícího počtu dětí řešit. Opačným případem byly obce Nýřany, Rokycany a Plzeň, kde dochází ke snižování počtu kapacit základních škol (v Plzni např. o 987 žáků). Snižování je vysvětlováno mimo jiné nepříznivou demografickou situací projevující se snížením počtu dětí v tomto věku nebo například preferováním víceletých gymnázií.

Současná data kapacit základních škol byla přepočítána na počet dětí ve věku 6-14 let v obci v roce 2011. Touto analýzou bylo zjištěno, že případ Vejprnic je ojedinělý a kapacity školských zařízení jsou ve většině obcí dostačující v některých případech i výrazně kapacitně nadhodnocené, což by mohlo vést k jejich uzavření. Je ovšem důležité si uvědomit, že obce jsou často syceny i dětmi z jejich okolí. Z tohoto důvodu je nutné si uvědomit skutečný dosah rytmizátorů, vymezit reálné spádové regiony nad rámec

administrativně vymezených, zákonem daných regionů (obrázek č. 9), které neodpovídají skutečné spádovosti. Regionalizace nadlokálního dosahu tak může být stěžejní nejen při odhalení vazby každodenního života žáků na rytmizátor, ale také jako reálné zhodnocení vazby okolí na konkrétní obec. Takto zjištěná informace následně vypovídá o předpokladu pro existenci samotné základní školy, nebo naopak poukáže na potřebné navýšení kapacit.

V územním rozsahu skutečných spádových obvodů se odráží nejen možnosti žáků a rozhodnutí rodičů, ale také samotný rozsah vlivu, který škola na každodenní život lidí má. Škola se tak stává základním rytmizátorem každodenního života, jenž je stěžejní ve fázi života dítěte ve věku 6-14 let. Poukazuje se zde na skutečnost, že škola udává rytmus nejen místa ve kterém se lokalizuje, ale často toto místo přesahuje, což je otázkou následující analytické části, kde je tento rozsah mapován.

Obrázek č. 9: Spádová území úplných základních škol

Zdroj: Geoportál Plzeňského kraje. Dostupné z [www: http://geoportal.plzensky-kraj.cz/gs/data/uploads/uap_pk/2013/kartogramy_kapitola_1_3.pdf](http://geoportal.plzensky-kraj.cz/gs/data/uploads/uap_pk/2013/kartogramy_kapitola_1_3.pdf)

4.3. Vývoj prostorového dosahu rytmizátorů vybraných škol

Ve snaze zachytit změny, nastávající v nadlokálním vlivu rytmizátoru, je potřeba si uvědomit vývoj, kterým společnost prochází. Kučerová (2011) zdůrazňuje, že velký vliv na umístování školských zařízení má doprava a její vývoj zejména v posledním století. V minulosti bylo potřeba školy umisťovat ve vzdálenosti, kterou bylo možné překonat pěší chůzí. V současné době s rozvojem dopravy jsou školy umisťovány ve větších vzdálenostech. Žáci jsou tak odkázáni každodenně tyto vzdálenosti překonávat veřejnou nebo individuální dopravou spolu s rodiči. V této souvislosti je ve školském zákoně č. 561/2004 Sb., § 178, odst. 5 uvedena povinnost kraje v rámci jeho základní dopravní obslužnosti území zajistit dopravu do spádové školy a ze spádové školy, pokud vzdálenost spádové školy od místa trvalého pobytu žáka přesáhne 4 km. V rámci České republiky je síť základních škol poměrně hustá, což dokazuje i vysoké procentuální zastoupení obcí s nízkou dopravní vzdáleností. „V Česku se nachází asi 50 % obcí (ovšem již ne všech jejich místních částí) ve vzdálenosti do 3 km po silniční síti od nejbližší základní školy“ (Kučerová, 2011; 38).

Stěžejní otázkou předkládané práce tak zůstává, jaký dosah má nadlokální vliv školy jakožto udavače rytmů pro každodenní život žáků a rodičů. Myšlen je zde vliv, strukturující a ovládající časoprostorovou mobilitu uskutečňovanou v průběhu všedního dne. Vliv však může být vnímán i prostřednictvím měkkých faktorů, formujících naši osobnost a komunitu, ve které bydlíme (sousedství). Často většinu dne trávíme v komunitě odlišné od té v rámci níž bydlíme. Typickým příkladem by byl žák bydlící v zázemí Plzně, v obci tráví čas pouze ráno a večer. Zbytek dne se jeho každodenní aktivity odehrávají ve městě, v souvislosti s lokalizací základní školy, kterou navštěvuje, nebo zájmových kroužků. Je důležité si uvědomit, jaký vliv má škola na budování lokální identity, ale i identity samotných žáků. „Se stále se rozšiřující dojížděkovou vzdáleností do základních škol tak sice školy ztrácejí působnost ve formování mikroregionální (až lokální) komunity, ale nabízejí potenciál upevnování identity širších územních celků, do nichž se ostatně po absolvování základní školní docházky (v případě malého venkovského sídla již při přechodu na druhý stupeň základní školy) rádius každodenního pohybu jedince rozšíří“ (Kučerová, 2011; 42). Podobný vliv je možné spatřovat i v případě mateřské školy nebo v podobě jiných aktivit, jako jsou zájmové kroužky, sportovní družstva. Tyto aktivity často pojí žáky, jejichž bydliště se nacházejí daleko od sebe, a to na různých řádovostních úrovních. Příkladem může být sportovní kroužek, uskutečňovaný na jedné straně v podobě místní aktivity pro děti bydlící v obci nebo v blízkém okolí, na straně druhé jako „prvoligový sportovní tým“, pojící děti z různých částí okresu, kraje nebo dokonce České republiky.

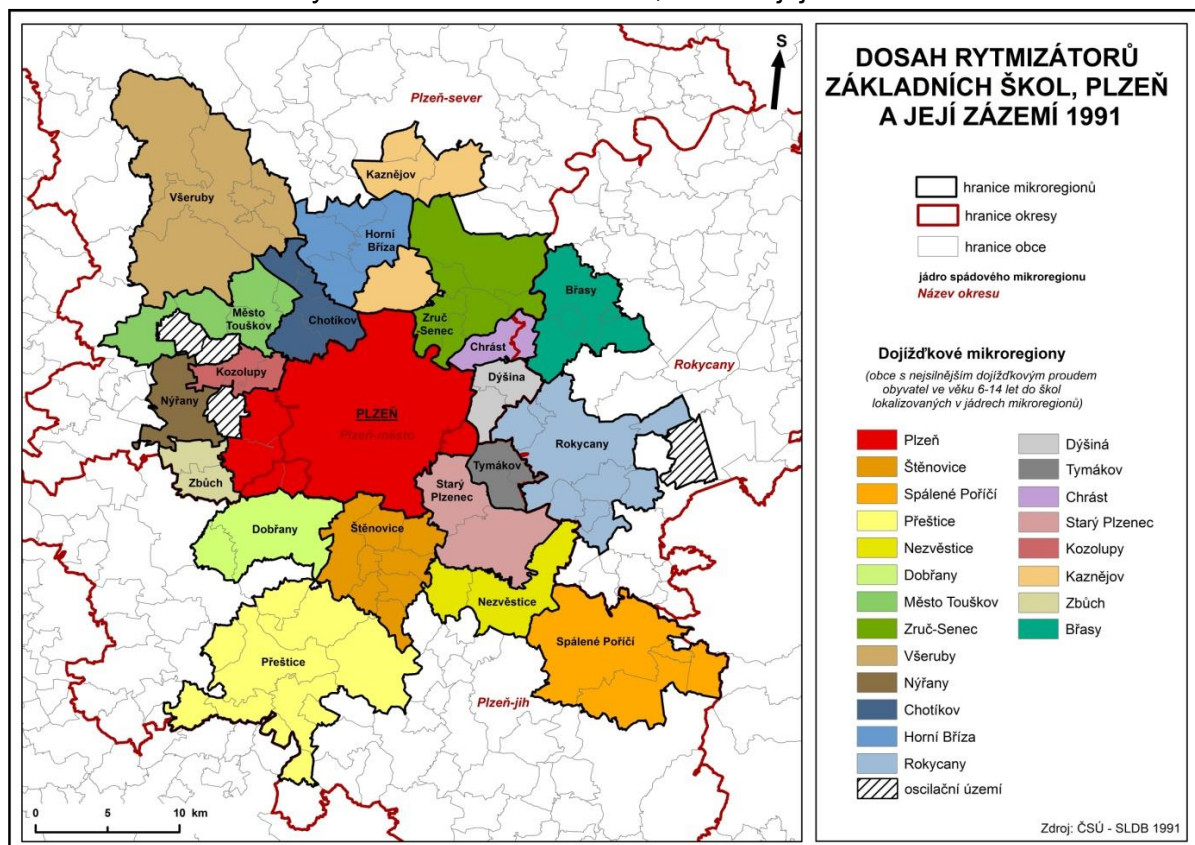
Na základě metody regionalizace uvedené v kapitole 3.1. byly v suburbánní zóně Plzně vymezeny mikroregiony zastupující nadlokální dosah vlivu základních škol. Počet těchto regionů se v souvislosti s vývojem prostorové organizace každodenního života lidí a jejich možností mění. Zásadní kauzalita těchto změn je spatřována v suburbanizačním procesu doplněném o rozvoj a preferenci individuální přepravy využívané ke každodenní mobilitě do práce, ale také za službami (př. základní škola). Právě tyto dva aspekty je možné považovat za stěžejní při interpretaci výsledků změny dosahu vlivu základní školy.

Počátečním rokem analýzy je rok 1991, kdy na základě předchozího sledování suburbanizačního procesu v okolí Plzně nedochází ještě k nárůstu počtu nově přistěhovaných do okresů nacházejících se v zázemí jádrového města a samotné město není migračně ztrátové. Jedná se tedy o období, mapující situaci před rozvojem procesu suburbanizace, což spolu s rokem 2011 umožňuje porovnat důsledky tohoto procesu před a následně po projevu suburbanizačních tendencí. V roce 1991 bylo v předem stanoveném zázemí Plzně vymezeno 20 nodálních dojížděkových mikroregionů, v jejichž centru se nachází základní škola, ovlivňující žáky z okolních obcí (obrázek č. 10). Mezi tyto centra patří Štěnovice, Spálené Poříčí, Přeštice, Nezvěstice, Dobřany, Město Touškov, Zruč-Senec, Všeruby, Nýřany, Chotíkov, Horní Bříza, Rokycany, Dýšíná, Tymákov, Chrást, Starý Plzenec, Kozolupy, Kaznějov, Zbůch a Břasy. Speciálním případem je dojížděkový mikroregion samotného města Plzně, který bude později blíže specifikován. Jedná se o rok, kdy byly proudy dojížděky do základních škol ve Sčítání lidu, domů a bytů velmi kvalitně a podrobně specifikovány. Dojížděka obcí byla ve většině případů stanovena výrazně převažující většinou dojíždějících v konkrétně specifikovaném proudu spádujícím tak k jednomu dominantnímu jádru, tudíž nebylo nutné využít doprovodných kritérií pro přiřazení obce k mikroregionu. Za oscilační území zde byly stanoveny 4 obce, kde obec spádovala ve stejné míře k jednomu nebo dvěma vymezeným mikroregionálním střediskům.

V porovnání s roky následujícími se v zázemí nachází největší počet mikroregionů, což souvisí s tím, že lidé žijící v zázemí vyhledávají pro své děti školy, nacházející se v nejbližší vzdálenosti od jejich bydliště. Jedná se o obyvatele, považované za starousedlíky, kteří mají často zaměstnání lokalizované také v okolí místa bydliště, a jsou vázání na veřejnou dopravu. Proto pro své děti vyhledávají nejbližší školu, kam jezdí veřejná doprava a zároveň mají určitou vazbu k místní komunitě, tudíž místní škole, kam děti z okolí dojíždějí a vždy dojížděly. Je patrné, že nadlokální dosah rytmizátorů základních škol je menší a rozdrobenější mezi více center v porovnání s ostatními roky. Je zde patrný vliv omezení daná vazbou na veřejnou dopravu, čímž se každodenní život dětí, ale i rodin odehrává na prostorově omezeném, dosažitelném území a to v rytmu udávaném autobusy nebo vlaky. Samotná Plzeň jakožto jádrové město nemá v tomto roce zásadní vliv na dojížděku do základních škol, ba naopak se často dojížděka tvořící mikroregiony odehrává v opačném

směru, tudíž směrem od Plzně. Nejvýraznějším příkladem je obec Třemošná, která se nachází v bezprostřední vzdálenosti od Plzně. Přesto děti buď navštěvují školu místní, nebo v případě, že dojíždějí, směřuje nejvýraznější proud od Plzně do nodálního střediska Kaznějov. Tento proud je vysvětlován zejména lokalizací speciální matematické základní školy.

Obrázek č.10: Dosah rytmizátorů základních škol, Plzeň a její zázemí - 1991

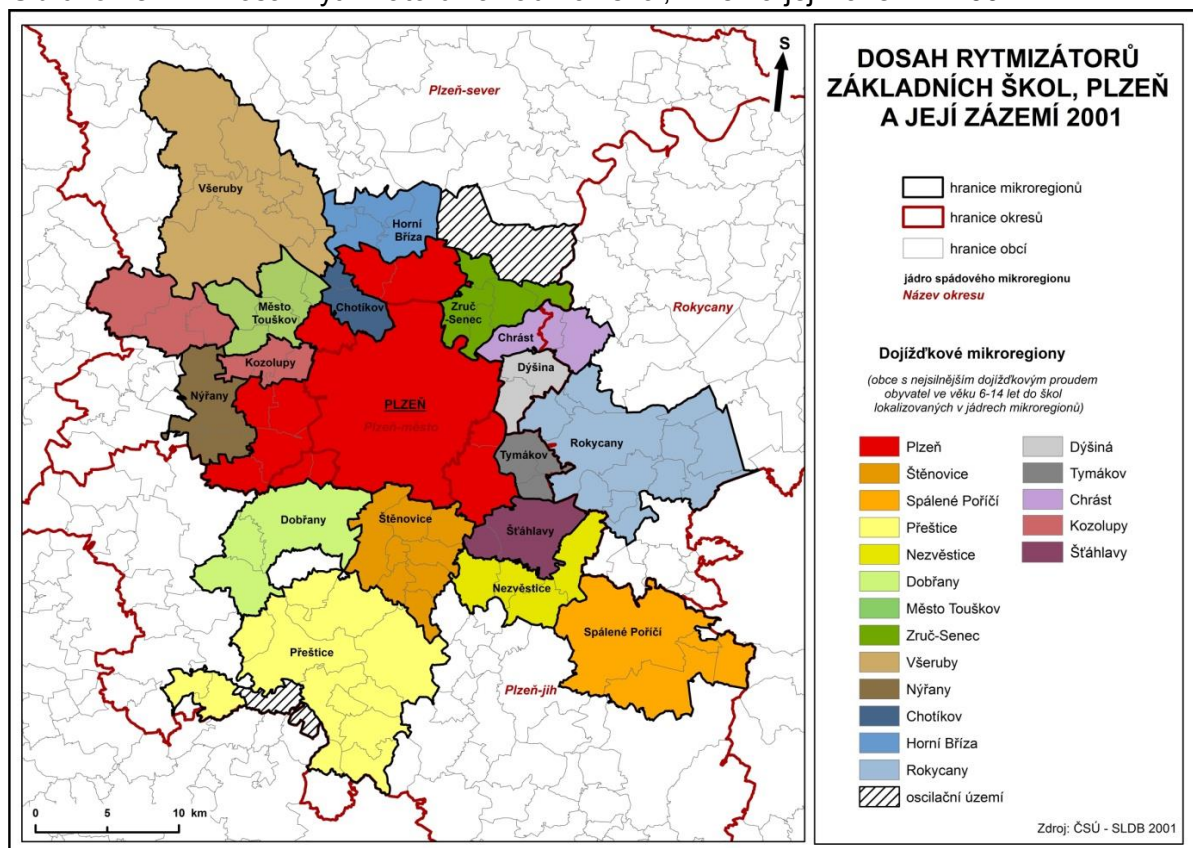
Zdroj: data Český statistický úřad – Sčítání lidu, domů a bytů 1991, vlastní zpracování

Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001 bylo vnímáno jako nejproblematičtější při metodě regionalizace, neboť 40 % z analyzovaných obcí tedy obcí z okresů Plzeň-sever, Plzeň-jih, Plzeň-město a Rokycany bylo bez specifikovaného cíle dojížděkového proudu. Tyto obce poté nemohly být analyzovány z hlediska současných spádových regionů. Proto bylo nutné přistoupit k doprovodnému kritériu nejbližší základní školy, což může být zavádějící. Je důležité tuto skutečnost při interpretaci brát v potaz a chápat toto období pouze jako překlenovací. I přes tyto skutečnosti je rok 2001 důležitý a i zde byly zjištěny některé z průvodních výsledků.

Jak již bylo zmíněno, rok 2001 je chápán jako rok překlenovací, nebo lépe přechodný. Proces suburbanizace a jeho významnější projev, který je v okolí Plzně mapován až po roce 2000, se ve Sčítání lidu, domů a bytů 2001 projevil jen nepatrně. Přesto již zde jsou vidět počáteční náznaky rozrůstajícího se vlivu nově přistěhovalých obyvatel do zázemí Plzně.

Dochází ke snížení počtu mikroregionů v zázemí a to na 17 (obrázek č. 11) a to z toho důvodu, že se některé mikroregiony nacházející se v nejbližším zázemí centra, jako například Zbůch, Starý Plzenec nebo obec Třemošná původně spadající k mikroregionu Kaznějov, stávají součástí samotného mikroregionu Plzně. Přesto se zde většina mikroregionů mezi sčítáními 1991 a 2001 zachovává a pouze mění svůj charakter. U některých obcí dochází k jejich prostorovému rozšíření (Rokycany, Přeštice, Kozolupy), z čehož je patrný rozvíjející se pull faktor Plzně, který začíná stahovat obyvatelstvo při jejich každodenních cestách směrem k centru, do přílehlých středisek. Rostoucí prostorový dosah mimo jiné souvisí s dopravní infrastrukturou v zázemí Plzně. Příkladem může být mikroregion Kozolupy, ležící podél železniční tratě 170, jakožto hlavního tahu směřujícího z Plzně do Chebu. Zvyšující se intenzita individuální dopravy je patrná ze sčítání dopravy 2005, ze kterého vyplývá nárůst intenzity automobilové dopravy mezi lety 1990 a 2005. Na celé silniční síti města Plzně činní tento nárůst 80 % a na hranicích města Plzně dokonce 115 % (Útvar koordinace evropských projektů města Plzně, 2008).

Obrázek č. 11: Dosah rytmizátorů základních škol, Plzeň a její zázemí - 2001

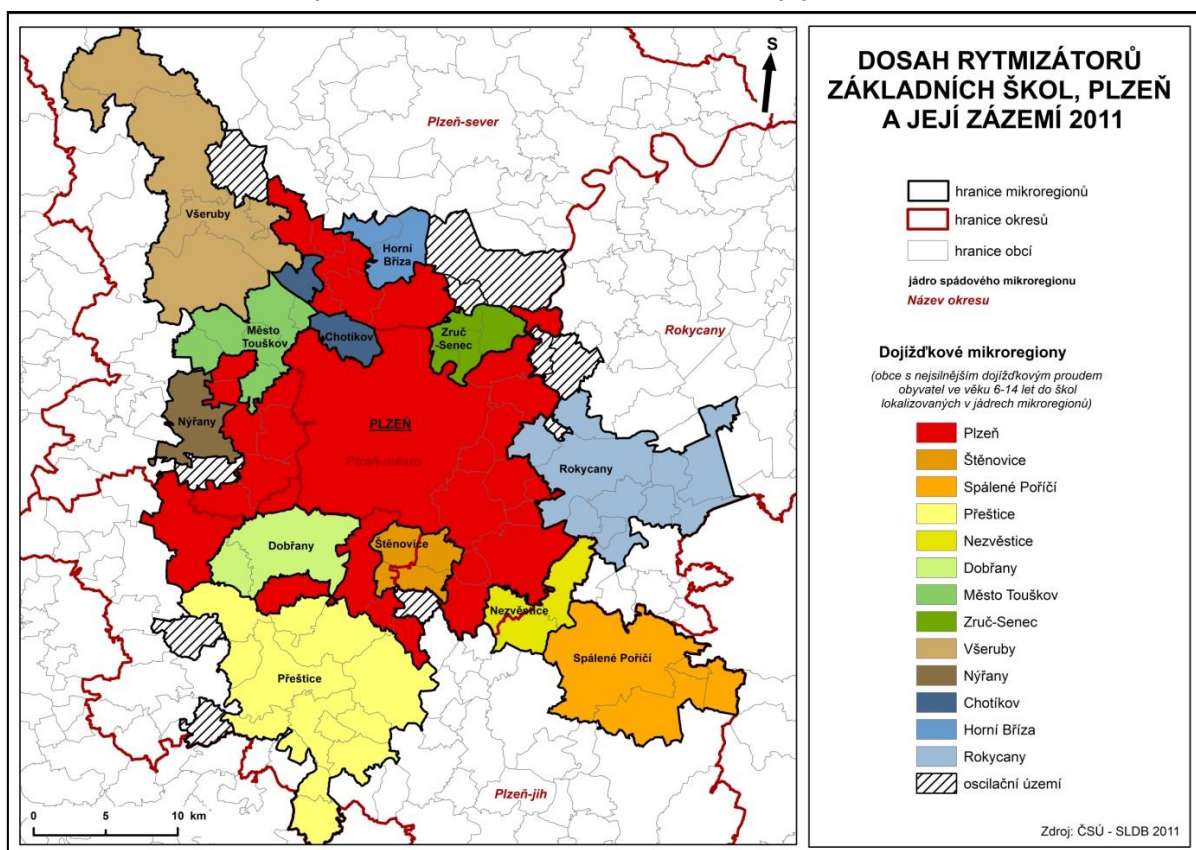

Zdroj: data Český statistický úřad - Sčítání lidu, domů a bytů 2001, vlastní zpracování

Skutečnost měnící se dojížděky je možné na jedné straně připisovat zvyšující se mobilitě, vycházející z větších možností souvisejících s pořízením prostředků individuální dopravy. Na straně druhé je však důležité si uvědomit faktory, jež často stojí v pozadí těchto

změn a tudíž je nutné brát je v potaz při interpretování rozdílu mezi sčítáními. Mezi tyto faktory, které mají vliv na počet vyjíždějících z obce je možné zařadit podle metodiky Sčítání lidu, domů a bytů 2001, například změny v počtu obcí, k nimž mezi sčítáními 1991 a 2001 dochází. Dále rozsah vyjížděky ovlivňuje, jak snižující se počet dětí ve věku 6-14 let mezi sčítáními, tak změny ve struktuře základních škol, které v okolí Plzně nejsou až tak patrné, neboť se tato problematika týká spíše periferních oblastí. Zásadní změny, posilující vliv vybraných mikroregionální středisek, ale zejména také Plzně, je možné vysvětlit znovu obnovením víceletých gymnázií v roce 1990, kdy právě v průběhu 90. let získávají na největší popularitě a jejich počet narůstá. Tato skutečnost se poté může prvotně odrážet ve sčítání v roce 2001 a následně i v dalších letech a to v podobě preference určitých středisek, kde jsou tyto víceletá gymnázia lokalizována. V případě okresů Plzeň-sever a Plzeň-jih se víceletá gymnázia nachází pouze ve větší vzdálenosti od Plzně, mimo sledované zóny suburbanizace. Pouze v případě Rokycan je tomu jinak, z čehož vyplývá jasná preference Plzně, popřípadě posilování mikroregionu s jádrovým městem Rokycany.

Obrázek č. 12: Dosah rytmizátorů základních škol, Plzeň a její zázemí - 2011

Zdroj: data Český statistický úřad – Sčítání lidu, domů a bytů 2011, vlastní zpracování

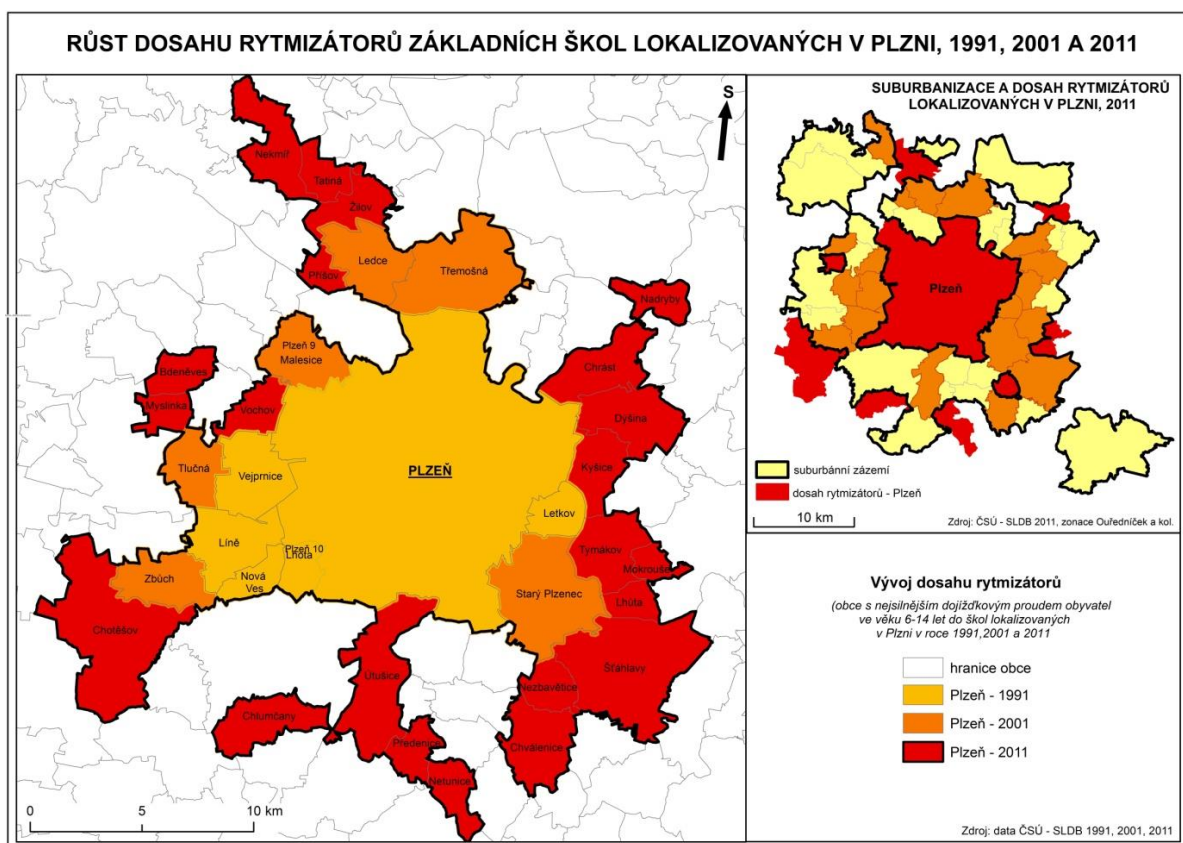
Data ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 také nebyla z hlediska úplnosti dokonalá, přibližně 20 % analyzovaných obcí postrádalo informaci o specifickém cíli dojížděky do základní školy. Chybějící informace se však z důvodu aktuality, na rozdíl od roku 2001,

daly na základě současné spádovosti dané obce snadněji doplnit k zákonem danému spádovému regionu, ve kterém se předpokládá, že se dojíždka uskutečňuje. Využito bylo také výročních zpráv základních škol, kde se uvádí obce, z nichž žáci do školy skutečně dojíždějí. Regionalizace byla ztížená také větším množstvím obcí, kde většinový proud vyjíždky zahrnoval často méně než 50 % z celkového počtu vyjíždějících z obce do základních škol. Z čehož lze usuzovat, že se v obci střetává životní styl starousedlíků s dojíždkou směřující k místní nebo nejbližší škole a novousedlíků, kteří vozí své děti do Plzně. Přesto jeden proud vždy, sice ne příliš výrazně, převažoval. Vymezeno bylo také větší množství oscilujících obcí, kde rozdíl mezi proudy dojíždky byl velmi nepatrný. Jedná se například o obec Hromnice, která původně (1991) zcela jasně spádovala k regionu Zruč-Senec, ale v současné době leží na rozhraní mezi obcí Zruč-Senec a rozšiřujícím se mikroregionem Plzně. Stejně tak je tomu i u většiny ostatních oscilujících území, částečně spádujících k nejbližšímu mikroregionálnímu středisku a částečně k Plzni. Právě rok 2011 zobrazuje plně rozvinutý proces suburbanizace a jeho vliv na změny nadlokálního vlivu základních škol v zázemí Plzně.

V rámci regionalizace v roce 2011 (obrázek č. 12) bylo již vymezeno v zázemí Plzně pouze 12 mikroregionů, a to Štěnovice, Spálené Poříčí, Přeštice, Nezvěstice, Dobřany, Město Touškov, Zruč-Senec, Všeruby, Nýřany, Chotíkov, Horní Bříza, Rokycany. Jedná se o 12 mikroregionů, které jsou stabilní a vyskytují se, byť v obměněných podobách, ve všech třech průřezových letech. Nejvíce se prostorově obměnil mikroregion Štěnovice, zahrnující v předešlých sčítáních 8 obcí, s rozrůstající Plzní se však zmenšil na polovinu. Došlo také k rozšíření mikroregionu Všeruby, nacházejícího se podél významného dopravního tahu I/20, který umožňuje rodičům velmi rychlý přesun i z větších vzdáleností směrem na Plzeň. Žáci k dojíždce kromě veřejné dopravy ve větší míře využívají za doprovodu rodičů individuální dopravu, z čehož vyplývá jeden z předpokladů předkládané práce a to, že rytmizátor školy svůj vliv rozšířil nejen co se týče prostoru, ale také hloubky. Nyní se pod jeho vliv dostává kromě každodenního života žáků i život jejich rodičů, kteří děti do školy vozí a následně je vyzvedávají. Jejich organizace všedního dne se tak musí přizpůsobit konkrétnímu začátku a konci vyučovacích hodin, a je determinována časem, jenž se rozhodli strávit cestou do často vzdálenější školy, nebo za volnočasovými aktivitami. Dojíždka individuální dopravou je nutná již z toho důvodu, že spádové regiony základních škol vymezené obcemi, v rámci nichž je ze zákona zajišťovaná veřejná doprava, neodpovídají skutečné dojíždkové preferenci obyvatel (žáků). Spádové regiony úplných základních škol (obrázek č. 9) v podstatě neuvažují nad rozšiřující se preferencí jádrového města Plzně, a jsou proto vymezeny s vědomím, že se dojíždka uskutečňuje pouze v rámci Plzně, nikoliv v přesahu hranic statutárního města.

Dominantní změnu vlivem suburbanizace je možné v průběhu sledovaných let 1991, 2001 a 2011 nejlépe pozorovat v samotném mikroregionu dosahu základních škol lokalizovaných v Plzni (obrázek č. 13). Je důležité si uvědomit, že mikroregiony vymezené v předchozím textu vytvářejí tzv. enklávy města Plzně, tedy její určitá podřízená střediska. Existují zde silné dojížďkové vazby center mikroregionů na jádrové město Plzeň. V počátečním roce analýzy 1991 zahrnoval tento mikroregion pouze 6 obcí, z toho jedna obec se později v roce 2007 stává její oficiální částí (č. 10 Lhotka). Dojížďkový region se v tomto roce mimo Plzeň rozšiřuje pouze jihozápadním směrem. Tato skutečnost může mimo jiné souviset s tím, že právě v části Plzně, s níž spádové obce sousedí, se nazývá Jižní předměstí a nachází se zde areál největšího zaměstnavatele, po Sametové revoluci přetransformovaný na akciovou společnost ŠKODA a.s. Jedná se o obce, které mají nejen výhodnou dopravní polohu, ale také se zde zachoval široký pás příměstských lesů, vytvářející příhodné podmínky pro suburbánní rozvoj.

Obrázek č. 13: Růst dosahu rytmizátorů základních škol lokalizovaných v Plzni

Zdroj: data Český statistický úřad – Sčítání lidu, domů a bytů 1991, 2001 a 2011, vlastní zpracování

V roce 2001 dochází k postupnému rozšíření dosahu rytmizátorů a to na 12 obcí, tvořících nový dojížďkový mikroregion Plzně (včetně pozdějších částí Plzně – Lhotka, Malesice). Ke stávajícím obcím nacházejícím se v jihozápadním sektoru se mikroregion

rozšiřuje směrem na sever a jihovýchod podél dalšího významného silničního dopravního tahu I/27.

Z dat ze sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 vyplývá, že do Plzně dojíždělo celkem 15 400 žáků, studentů a učňů, z toho 14 200 starších 15 let (Útvar koordinace evropských projektů města Plzně, 2008) (tabulka č. 4). Kromě dojíždějících žáků do základních škol se zde může odrážet i vývoj a rostoucí popularita víceletých gymnázií, lokalizovaných v Plzni. Konkrétně se jedná o šest víceletých gymnázií (církevní, sportovní, jazykové, všeobecné). Dalo by se tedy říci, že dosah rytmizátorů založený na věku 6-14 let odráží také nejen nadlokální dosah základních škol, ale také nižšího stupně víceletých gymnázií. V posledním sledovaném roce 2011 došlo k zásadní expanzi vlivu základních škol lokalizovaných v Plzni. Počet obcí v mikroregionu se ztrojnásobil a nyní zasahuje až do 32 obcí. Posilovány jsou již stávající obce nacházející se ve spádovém zázemí s rozšířením ve směru, jenž je naznačen již z předešlých let. Nově se zde projevil vliv silničního tahu I/20, který vytváří v podstatě se silnicí souběžný dojížďkový pás od severozápadu. Jedná se o obce, které mají výhodné napojení na rychlostní dopravní komunikaci a přesto si od frekventované silnice zachovávají odstup. Nově přistěhované obyvatelstvo do této oblasti láká také kvalitní přírodní lesnaté prostředí, zachovávající si klidný venkovský ráz. Směrem na východ od města se výrazné rozrůstání dojížďkových proudů zastavilo, což je způsobeno lokalizací významného střediska Rokycany, vytvářející si své vlastní zázemí. Preference Plzně je jednoznačná i z toho důvodu, že kromě standardních základních škol, je zde lokalizováno i nemalé množství škol speciálních, jedná se například o školy pro zrakově nebo jinak tělesně či duševně postižené (vady řeči, sluchu, mentální postižení atd.), školy pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (dříve označovány jako tzv. zvláštní školy), praktické školy, církevní atd.

Tabulka č. 4: Dojížďka do škol podle věku, 2001 a 2011, Plzeň

Věk	2001		2011	
	Počet dojíždějících	%	Počet dojíždějících	%
celkem	15392	100,0	14365	100,0
z toho 6-14 let	1204	7,8	1186	8,3

Zdroj: Útvar koncepce a rozvoje města Plzně (2013)

Stejně tak jako vliv města Rokycany se v okolí Plzně projevuje působení dalších středně velkých měst, které se na obrázku č. 13 objevuje v podobě výsečí bez spádovostního charakteru k Plzni. Jedná se například o obce Dobřany, Štěnovice, Zruč-Senec, Nýřany nebo Město Touškov. Tento názor potvrzuje i Útvar koncepce a rozvoje města Plzně (2013), kde autoři vychází ze sčítání z roku 2011 a hovoří o nízkém podílu žáků základních škol vyjíždějících z Plzně nebo dojíždějících do Plzně (přibližně 7-8 % z celkového počtu vyjíždějících nebo dojíždějících do škol), a to z toho důvodu, že v Plzni

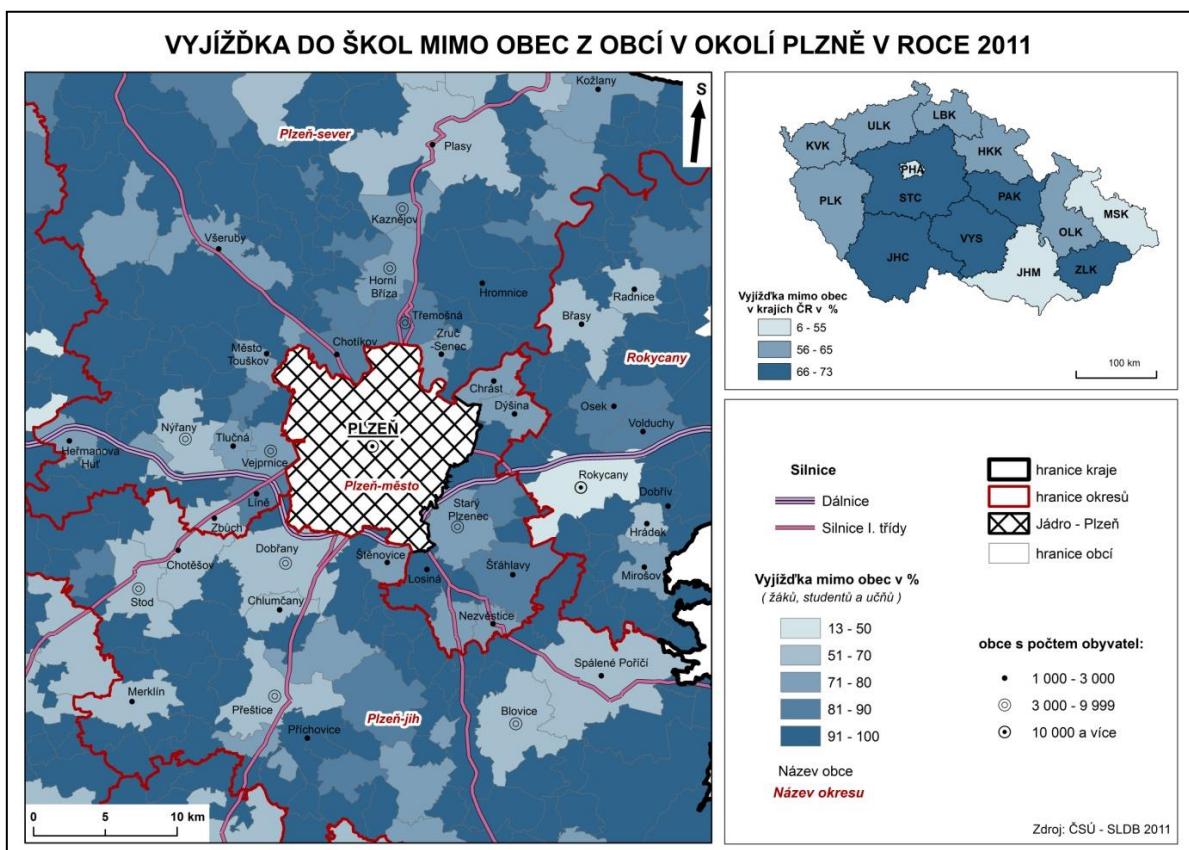
a blízkém okolí existuje poměrně hustá síť základních škol, umožňující docházku do škol bez nutnosti dojíždění žáků na delší vzdálenosti.

Významnou změnou a určitým náznakem uvědomění si rozšiřujícího se vlivu Plzně je již v roce 2007 rozšíření administrativních hranic okresu Plzeň-město, který nyní kromě Plzně zahrnuje ještě dalších 14 obcí. Rozšiřující nadlokální vliv základních škol v Plzni částečně koresponduje s rozsahem vymezených suburbánních zón Plzně, čímž je mapován vliv životního stylu nově přistěhovaných obyvatel v zázemí Plzně se stále silnou vazbou na jádrové centrum.

Rok 2011 ukázal významný vliv Plzně na své okolí, jakožto přirozeného centra Plzeňského kraje, kde se koncentrují komerční i nekomerční služby pro obyvatele. Podle dat Českého statistického úřadu (2011) k největší meziokresní dojížděci do škol (celkově) v Plzeňském kraji dochází mezi okresem Plzeň-sever (95,5 %) a Plzeň-město, následně poté Plzeň-jih (88,3 %) a Plzeň-město. Na této dojížděci se však výrazně podílí dojíždka na střední školy a na Západočeskou univerzitu v Plzni. Vyjíždka mimo obec se nejvíce uskutečňuje právě v okrese Plzeň-sever (79,7 %) a Plzeň-jih (76,1 %). Po přepočtu na počet žáků, studentů a učňů byla nejnižší intenzita vyjíždky do škol v okrese Plzeň-město (17,9 %), a naopak nejvyšší v okresech Plzeň-jih (65,2 %) a Plzeň-sever (65,7 %). „Z celkového počtu vyjíždějících do škol tvořily děti ve věku 6 až 14 let tzn. žáci základních škol 25,6 %“ (ČSÚ, 2011). Mezi lety 2001 a 2011 došlo také k proměně časového intervalu dojíždky do škol (žáků i studentů), v roce 2001 čas strávený dojíždkou do škol činil nejčastěji méně než 15 minut (46,3 %) v roce 2011 se nejčastějším intervalem dojíždky stává interval 15 až 29 minut (32,2 %) a poté 30 až 34 minut (22,7 %). Tato skutečnost jen potvrzuje již zmiňovanou existenci prostorově se rozšiřujícího nadlokálního vlivu rytmizátorů škol, základních i středních.

Podíl vyjíždějících mimo obec bydliště za školou je nejvíce patrný v oblastech, kde se nevyskytují žádná větší města, kde jsou školská zařízení lokalizována. Jedná se zejména o oblasti na severu, západě, jihu a jihovýchodě Plzeňského kraje, přičemž tyto oblasti zasahují až k Plzni. Z obrázku č. 14 je patrné, že se tento jev velmi řídkého osídlení menších měst projevuje zejména v severozápadním sektoru, kde se obce potýkají často s problémy spojenými s dostupností služeb, ale také pracovních příležitostí, jež jsou často na větší města vázána. V této oblasti se nachází pouze jedno větší město nad 1 000 obyvatel a tím jsou Všeruby. Oblast se tak stává závislá na Plzni, která zastupuje absenci menších středisek a přebírá tak jejich funkci (Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, 2004). „Tato fakta potvrzují zřetelnou bipolaritu Plzeňského kraje z hlediska sídelní struktury, tj. dominantní centrum a rozsáhlé venkovské oblasti opírající se o centra venkovského osídlení“ (Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, 2013; 3)

Obrázek č. 14: Vyjíždka do škol mimo obec v okolí Plzně, 2011

Zdroj: data Český statistický úřad – Sčítání lidu, domů a bytů 2011, vlastní zpracování

Nízká hustota osídlení v severozápadní části okresu Plzeň-sever, ale také menší hustota školských zařízení se projevuje také větším podílem vyjíždějících do škol mimo obec. Z většiny obcí nacházejících se v tomto území vyjíždí žáci a studenti téměř ze 100 % do škol mimo obec jejich bydliště. Opakem je poté oblast jihozápadně od Plzně, kde je vysoká koncentrace menších středisek a v nich lokalizovaných základních a středních škol. Žáci a studenti žijící v tomto území poté mají možnost chodit do školy lokalizované v obci jejich bydliště a pouze část jich dojíždí. V dojíždějících žácích a studentech se projevuje charakter dat zahrnující i studenty škol středních, vyskytujících se pouze v některých střediscích a školy vysoké lokalizované v Plzni nebo v jiných krajích České republiky. Pokud se zaměříme pouze na žáky základních škol rytmus všedního dne žáka, který má možnost navštěvovat školu v obci a žáka, jenž je nucen do školy dojíždět se tak liší. Na rozhodnutí rodičů poté zůstává, zda dítě bude dojíždět do nejbližší školy nebo do školy lokalizované například v Plzni, čímž se rozšiřuje nadlokální vliv plzeňských základních škol.

Summary

V rámci předcházející kapitoly jsou dojížděkové mikroregiony chápány jako prostorový dosah rytmizátorů základních škol, ve kterých jsou denní rytmy aktérů a vazby na rytmizátor relativně uzavřeny. Je důležité si uvědomit, že škola jako součást polyrytmicity místa tvoří jen část spektra rytmů, jimiž je život v místě, ale i život aktérů ovládán. Dosah rytmizátorů přesto, že zahrnuje v rámci mapování celou obec, pouze naznačuje, že v těchto obcích je život většiny dojíždějících žáků ovládán konkrétní základní školou, nacházející se v centru spádového regionu. Domnívám se, že nejsilnější dojížděkové proudy do škol (každodenně se opakující aktivity) jsou tak vhodným a možným prostředkem, jak zmapovat rozsah zásadního vlivu (rytmu), kterým se rytmizátory podílejí na organizaci každodenních životů rodin ve spádových obcích. Poukazováno je tak na skutečnost, že se rytmus základní školy neuskutečňuje pouze v rámci hranic konkrétních míst, ale díky jejich přesahu ovlivňuje i rodiny, jež jsou lokalizovány v různých vzdálenostech od něj. Pokud například žáci bydlí ve větší vzdálenosti od základní školy, do které většinově dojíždějí, musí svůj denní rytmus (spánek, dopravu) přizpůsobit začátku a konci vyučování, určených školou. Právě přes každodenní mobilitu a její časovou ukotvenost se vliv rytmizátoru projevuje v každodenních životech aktérů. Logickým krokem tedy bylo zmapovat právě každodenní pohyb žáků statisticky zjišťovaný jako směrovou dojížděvku v rámci sčítání lidu, domů a bytů. Pokud předpokládáme, že denní pohyb obyvatel a žáků je v dnešní době vázán zejména na veřejnou autobusovou dopravu, popřípadě dopravu individuální, pak se hodnocení faktorů ovlivňujících dojížděkové proudy a následně charakter mikroregionů zaměřuje na souvislost s prostorovou distribucí silničních komunikací. Podobně je tomu u diskutovaného hodnocení rozsahu suburbanizace, kde je možné se setkat s velkým množstvím zásadních faktorů, majících vliv na lokalizaci rozvoje rezidenčních lokalit (občanská vybavenost, životní prostředí atd.). V rámci předkládané práce je však důraz kladen na dopravní situaci. Tento faktor je z mého pohledu vnímán jako stěžejní a to z důvodu rychlého napojení na jádrové město, kdy jsou v rámci obcí dopravní komunikace lokalizovány v dostatečné vzdálenosti od rezidenční zástavby. Na straně druhé právě proto, že na problematiku silniční sítě a proces suburbanizace navazuje již představená problematika dojížděkových mikroregionů.

5. Analýza rytmizátorů a denních rytmů rodin na příkladu případové studie obce Všeruby

Druhá část výzkumu je založena na kvalitativních metodách a byla uskutečněna v obci Všeruby. Kapitulu je možné rozdělit do dvou částí. První z nich se dotýká místa, tedy samotné obce, ve které se projevují různé typy a druhy rytmizátorů v souvislosti s představou polyrytmicity místa (viz více teoretická část kapitola 2.4.). Cílem je rozklíčování jednotlivých rytmů, strukturujících obec Všeruby, ovlivňujících a ovládajících životy místních obyvatel. Jedná se o široké spektrum institucí, které možná nevědomě nebo jen s nízkou dávkou naší pozornosti organizují každodenní život aktérů bydlících nebo pouze navštěvujících pozorovanou obec. Jednotlivé rytmizátory a jejich vliv v průběhu dne je možné pozorovat díky aktérům, kteří instituce navštěvují, nebo jiným způsobem zasahují do jejich každodenního života. Tato problematika se stala podnětem k druhé části této kapitoly, jež díky deníkovým záznamům poodhaluje denní rytmy aktérů. Pojícím prvkem aktérů je základní škola ve Všerubech, zasahující do jejich všedního dne, ať už v podobě žáka, který školu navštěvuje, nebo rodiče, jemuž tento žák vazbu více či méně zprostředkovává.

Metoda pozorování polyrytmicity místa, blíže popsána v kapitole 3.2., byla aplikována ve městě Všeruby. Jelikož se jedná o rozsáhlejší území, bylo nutné pozorovat v rámci obce více konkrétních míst. Jak již bylo zmíněno v metodice práce, pro pozorování bylo vybráno náměstí ve Všerubech a okolí základní a mateřské školy. V rámci následující části předkládané práce bylo samotné pozorování doplněno o úvahu nad rytmizátory, strukturující místo pouze v určitých dnech nebo obdobích. Následně se poté úvaha dotýká problematiky řádovostních úrovní, v nichž rytmizátory v obci působí. V potaz jsou brány instituce ovlivňující místo prostřednictvím rozhodnutí, která mají obecně platnou působnost přesto s dopadem v konkrétních místech. Je důležité si uvědomit, že konkrétní místa a dění v nich není izolováno od okolního světa. Vliv institucí nezačíná a nekončí s hranicí obce. Právě přesah jejich vlivu je možné klasifikovat na různých řádovostních úrovních, mikro, mezo nebo makroregionálních. Jednotlivé řádovostní stupně je možné volně interpretovat v podobě administrativního vymezení, kde mikroregionální úrovní jsou myšleny obce, nacházející se v okolí města Všeruby a potýkající se s obdobnými problémy (fyzické prostředí, obyvatelstvo atd.). Jedná se o obce nacházející se ve stejném ORP, okrese nebo území volně vymezeném na základě společných charakteristik. Mezoregionální dimenze je reprezentována administrativně vymezeným územím krajů, tedy konkrétně Plzeňského kraje. Makroregionální úroveň představuje vliv, jenž má celorepublikový dosah ve speciálním případě dokonce globální. Všechny zmíněné vyšší řádovostní úrovně je možné považovat za tzv. exogenní rytmizátory (viz více kapitola 2.4.), které místo ovlivňují prostřednictvím

rozhodnutí uskutečňovaných mimo území s širším vlivem, ale přesto s patrným lokálním dopadem.

Všechny zmiňované rytmičtátory v následující části předkládané práce utváří lokální pořádek v místě (viz více kapitola 2.4.), reprezentované nejen institucemi lokalizovanými v konkrétní obci Všeruby, ale jedná se o určitou reprezentaci vzdálených center moci. Pulzace místa se tak v obci projevuje nejen přes individuální rozhodnutí aktérů (podnikatel, ředitel), ale také prostřednictvím rozhodnutí státu jako celku (př. školský zákon).

Náměstí Všeruby

Centrální část obce je tvořena silniční komunikací, která obcí prochází, a přilehlým parkovištěm, sloužícím obyvatelům ale i návštěvníkům pro zaparkování aut při cestě do práce nebo využívajících některých služeb. V místech parkoviště se také nachází hlavní autobusová zastávka pojící obec veřejnou dopravou se širším okolím. Dominantou náměstí je gotický kostel Sv. Ducha, lokalizovaný v jeho severní části. V prostoru náměstí je dále městský úřad, dva obchody, větší Jednota COOP doplněná menším obchodem (večerkou) se základním zbožím. Je zde lokalizována pošta a odloučené pracoviště základní a mateřské školy. Pro zajištění zdravotních potřeb obyvatel zde má ordinaci praktický lékař a sídlí zde pobočka nemocnice Sv. Jiří.

Náměstí ve Všerubech se nachází pod vlivem lokálních i nadlokálních rytmičtátorů. Lokálními jsou myšleny například místní obchody s potravinami, ovlivňující denní rytmy místních obyvatel nebo obyvatel z nejbližšího okolí. Pro některé obyvatele, kteří například dojíždí do zaměstnání do Plzně, jsou tyto rytmičtátory stěžejní pouze o víkendu nebo v době dovolené. V této době pro drobnější nákup základního zboží upřednostní spíše malý místní obchod před cestou do vzdáleného obchodního centra, jež využívají ve všední dny. Místní kostel je typickým nadlokálním rytmičtátorem, navštěvovaným místními (5 % věřících obyvatel obce Všeruby se hlásí k římskokatolické církvi), ale také věřícími obyvateli z celého okolí. Právě tato instituce představuje vliv, který se neprojevuje během všedního dne, ale pouze s týdenní pravidelností, v souvislosti s ranní nedělní bohoslužbou, kde se každou třetí neděli koná mše svatá a ostatní neděle tzv. bohoslužba slova a to od 11:30. Hägerstrand (1982) hovoří o farním kostele jako o jednom ze čtyř základních udavačů rytmu ve farmářské obci Bruk. Popisuje kostel jako veřejnou instituci reprezentující vzdálené centrum moci (power), která není spjata s tempem běžného pracovního dne, ale projevuje se pouze v sobotu večer a v neděli ráno. Zmiňuje se o skutečnosti, že si jeho otec každý den nařizoval hodinky na základě prvních úderů kostelních zvonů. V rámci aktivit spojených s touto církevní institucí je možné hovořit také o vlivu sezónním v souvislosti se svátky a významnými dny, jako jsou Velikonoce nebo Vánoce atd. Vánoční mše je na venkově

hojně navštěvována i širší veřejností, vliv instituce se tak ve speciálních případech rozšiřuje také na obyvatelstvo, které kostel pravidelně nenavštěvuje. Nedělní a sezónní rytmus církevních institucí spojených s křesťanskou vírou vychází v podstatě z globálního rytmu udávaného a ovlivněného Písmem svatým (biblí). Konkrétní vliv na místo je poté dán spravující farností. V případě obce Všeruby se jedná o Římskokatolickou farnost v Dolní Bělé. Ta se stává mikroregionálním rytmizátorem v osmi obcích, jež jsou její součástí a v rámci nichž organizuje náboženské aktivity spojené s veřejnou institucí kostela. Gotický kostel z 13. století je možné také vnímat jako sezónní z pohledu návštěvníků, turistů, navštěvujících v letních měsících zříceninu hradu Všeruby se zachovalým románským kostelem Sv. Martina. Obec Všeruby je součástí místní akční skupiny Náš region, čímž se obec dostává pod vliv nadlokálního rytmizátoru v souvislosti s rozhodnutím o strategických cílech rozvoje okolních obcí. Tyto cíle v rámci integrovaného projektu Kraj živých vod započatého v roce 2006, směřují zejména k podpoře venkovského cestovního ruchu. V rámci této skupiny jsou podporovány turistické a cyklistické stezky procházející obcemi místní akční skupiny včetně obce Všeruby, jejichž atraktivita a tudíž vliv mikroregionálního sezónního rytmizátoru se projevuje nejvíce v jarním a letním období.

Místo je zásadně strukturováno pracovním cyklem (každodenně se opakující aktivita udávaná začátkem a koncem pracovní doby), ve většině případů lokalizovaným mimo obec a pracovní dobou obyvatel zaměstnaných v institucích občanské vybavenosti obce. Jak již bylo zmíněno, většina obyvatel z obce za prací dojíždí, což znamená, že náměstím v ranních hodinách pouze projíždějí. Zásadně se zde neprojevuje vliv veřejné dopravy, neboť většina obyvatel k dojízdce do zaměstnání preferuje individuální dopravu. Časoprostor lokality náměstí je dále strukturován pracovní dobou, víceméně korespondující s otevírací dobou místních soukromých i veřejných služeb (obchody, úřad, ordinace, pošta). Otevírací doba je však institucí, stanovující pouze pevné hranice možnostem, které mají obyvatelé využívající těchto služeb. Samotní aktéři poté udávají frekvenci vlivu díky své preferenci určité denní doby pro uskutečnění aktivity v rámci svého denního rytmu. Na jedné straně se jedná o zaměstnané obyvatele, jejichž denní rytmus je vázaný a oni musí skloubit otevírací doby s pracovním cyklem. Na straně druhé jsou to důchodci nebo matky na mateřské dovolené, jejichž denní rytmus je v zásadě volný a založený na osobním rozhodnutí. Preference či potřeba aktérů poté udává samotnou polyrytmicitu místa.

Speciálním případem je pracovní doba na městském úřadu. Přestože se pracovní doba na úřadě ve Všerubech týká všedních dnů, tudíž celého pracovního týdne, úřední hodiny, kdy je instituce otevřena pro veřejnost jsou stanoveny pouze na pondělí a středu. Zde je možné spatřovat projevující se vliv makroregionálního rytmizátoru v souvislosti s úředními hodinami stanovenými vládou České republiky. V roce 1995 bylo vládou vydáno usnesení o zlepšení výkonu veřejné správy, v němž stojí: „jednotné úřední dny vždy

v pondělí a ve středu s úředními hodinami od 8 do 17 hodin, pokud úřední den nepřipadá na den pracovního klidu“ (Úřad vlády ČR, 1995). Projevující se vliv úřadu je tak patrný v místě zejména v tyto konkrétní dny.

Přesto, že se pracovní cyklus jeví jako stabilní rytmizátor, je důležité si uvědomit, že v dnešní době dochází k přechodu od pevně stanovené doby k flexibilní. Za totality byla práce striktně ukotvena nejčastěji začátkem v 6. hodin ráno a následně 8 hodinovou pracovní dobou. V dnešní době se začátek pracovní doby posouvá často na později a to 8-9 hodinu ranní, v některých případech dokonce není pevná pracovní doba vůbec stanovena nebo obyvatelé pracují z domova.

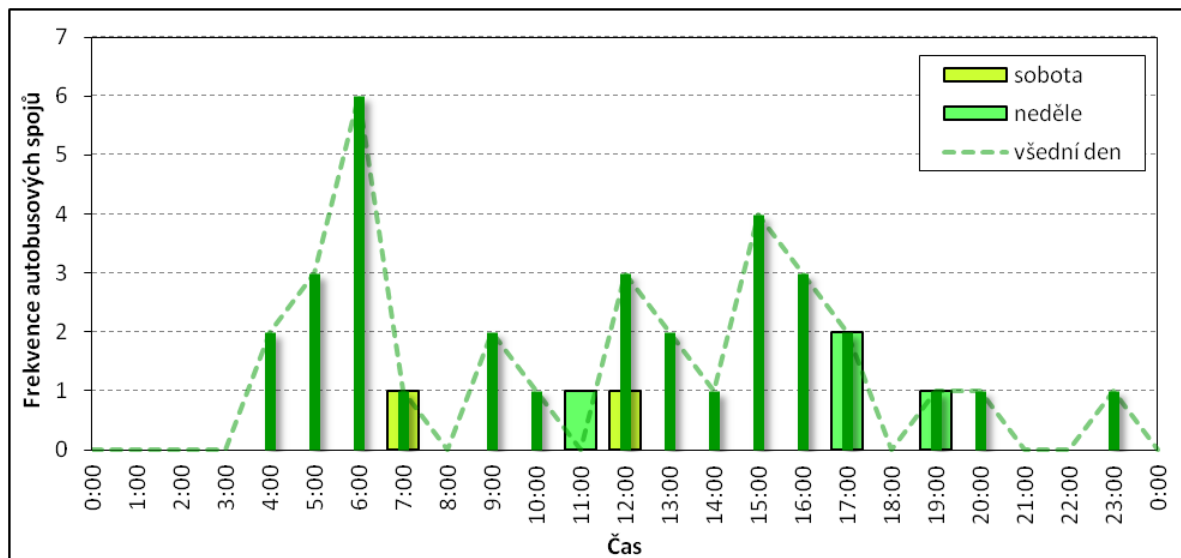
Mezi občanskou vybavenost obce patří také ordinace praktického lékaře a pobočka nemocnice Sv. Jiří zaměřující se na dětské pacienty do 19 let věku. Tyto instituce zabezpečují zdravotnickou péči pro obyvatele z obce, ale také pro obce v okolí, a jsou tudíž považovány za nadlokální rytmizátor.

Dominantní vliv na život v obci Všeruby má také jízdní řád autobusových linek. Jedná se o nadlokální rytmizátor, který je možné považovat za typický příklad exogenního rytmizátoru s velkým vlivem na konkrétní místo, kde autobus projíždí. V souvislosti s veřejnou dopravou a jejím zabezpečením je možné nalézt mnoho legislativních opatření, která na její organizaci mají vliv. Od nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1370/2007, ze dne 23. 10. 2007, o veřejných službách v přepravě cestujících po železnici a silnici až po vnitrostátní právo a zákony České republiky. V rámci jízdních řádů je možné poukázat na hierarchii ve vlivu nadřazených institucí na různých řádovostních úrovních, projevující se v konečném důsledku v podobě konkrétního jízdního řádu v obci. Nejsilnější vliv nadřazené instituce, který působí na jízdní řád v konkrétním místě, je však možné nalézt na úrovni mezoregionální, tedy na úrovni krajů a krajských úřadů. Dopravní úřady v České republice jsou organizovány v rámci úřadů krajských a mají ze zákona (zákon o krajích č. 129/2000 Sb.) danou povinnost zabezpečit dopravní obslužnost kraje. Právní rámec týkající se veřejné dopravy byl dále v roce 2010 rozšířen o zákon č. 194/2010 Sb. o veřejných službách v přepravě cestujících a o změně dalších zákonů. Zákon hovoří o dopravní obslužnosti, kterou „se rozumí zabezpečení dopravy po všechny dny v týdnu především do škol a školských zařízení, k orgánům veřejné moci, do zaměstnání, do zdravotnických zařízení poskytujících základní zdravotní péči a k uspokojení kulturních, rekreačních a společenských potřeb, včetně dopravy zpět, přispívající k trvale udržitelnému rozvoji územního obvodu.“

Tato obslužnost je, jak již bylo zmíněno, zajišťována v samostatné působnosti krajem a obcemi. Kraj zajišťuje základní dopravní obslužnost na svém území. Obce zajišťují veřejnou dopravu pouze se souhlasem kraje a to nad rámec krajské obslužnosti. Doprava v obci Všeruby je zajišťována dopravním podnikem ČSAD autobusy Plzeň a.s., jenž v roce

2007 podepsal s krajským úřadem v Plzni smlouvu. Ve městě Všeruby se nachází 3 autobusové zastávky (Všeruby, Všeruby ZŠ, Všeruby rozcestí) a projíždí zde denně 3 dopravní linky. V centrální zastávce Všeruby, která se nachází na náměstí, zastavují všechny autobusové linky a projede zde ve všední den 33 spojů. Z toho 11 z okolních obcí přes Všeruby pokračuje dále na Plzeň, kde má konečnou zastávku a 15 směrem od Plzně (ČSAD a.s., 2014).

Graf č. 5: Rytmizátor jízdního řádu v podobě frekvence spojů ovlivňujících zastávku Všeruby

Zdroj: ČSAD a.s.: Jízdní řád. (2014) Dostupné z WWW:
<http://www.csadplzen.cz/mainindex/z25.htm>

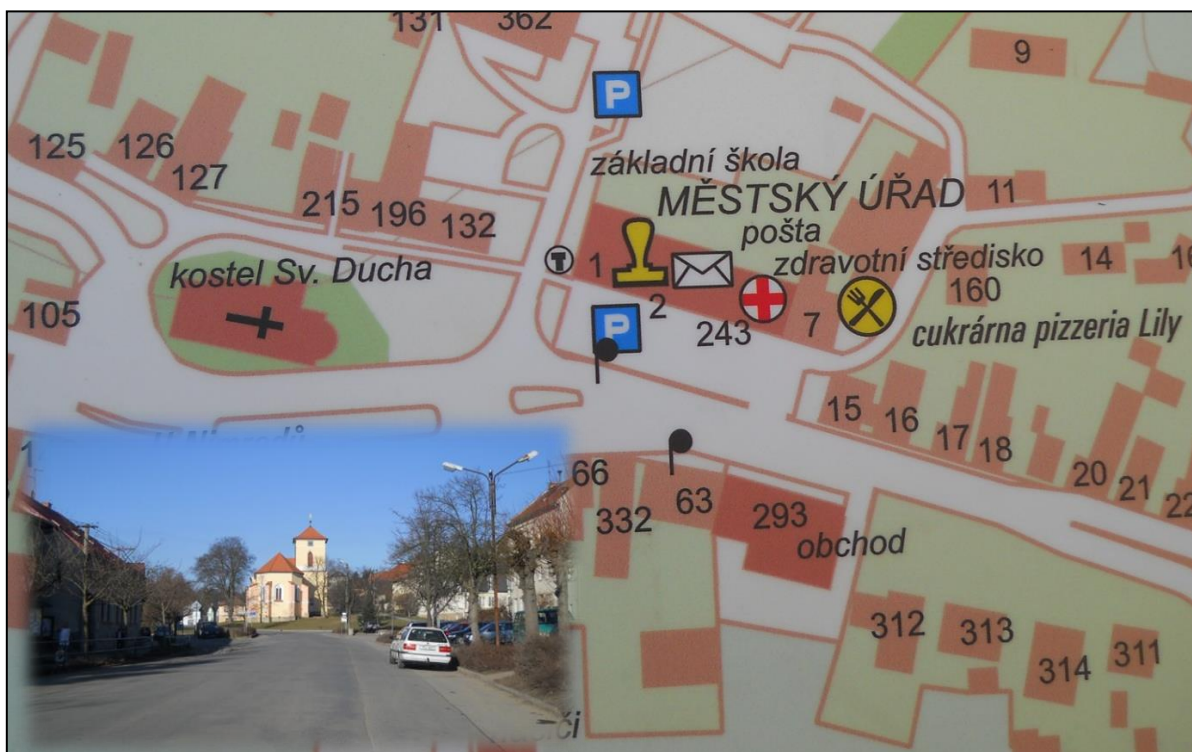
Z grafu č. 5 je patrný vliv pracovní doby a základní školy. První dopravní spoje obcí projíždějí mezi 4-5. hodinou, jedná se o veřejnou dopravu organizovanou zejména pro podniky se směnným režimem, kde pracovní doba začíná v 6 hodin ráno. Maximální počet spojů je poté zaznamenáván mezi 6-7. hodinou, kdy se k rytmizátoru práce připojuje také základní škola (první hodina na základní škole ve Všerubech začíná v 7:30). Následně se počet spojů snižuje. V odpoledních hodinách se znovu projevuje vliv základní školy, kdy mezi 12-13. hodinou odchází většinou ze školy žáci nižšího stupně a poté mezi 15-16. hodinou žáci 7-9. třídy. Dále se zde projevuje také vliv pracovní doby, končící ve směnném režimu a následně pro druhou směnu začínající ve 14:00. Právě z toho důvodu jsou do Plzně vypravovány linky tak, aby zaměstnanci začátek pracovní doby stihli, a pokud jim naopak práce končí, aby jim navazoval spoj směřující domů. Směrová vyjížďka u zaměstnaných obyvatel Všerub je sledována ve směru na Plzeň z toho důvodu, že z celkového počtu vyjíždějících je z 90 % uskutečňována právě v tomto směrovém proudu (ČSÚ, 2011). Většina zaměstnaných obyvatel Všerub však do práce dojíždí autem, tudíž nejsou závislí na

jízdních řádech veřejné dopravy, jejímž rytmizátorem se může stát dopravní situace na silnicích (dopravní zácpy, parkování atd.).

U jízdního řádu bylo také sledováno propojení s rytmizátorem úředních hodin na úřadech, ale také v některých lékařských ordinacích, což se projevovalo prostřednictvím spojů, které z obce a do obce jezdí pouze v pondělí, středu a pátek. V grafu č. 8 je zaznamenán i rytmus jízdního řádu udávaný v obci Všeruby v průběhu víkendu, z kterého je patrné nedostatečné napojení obce a tudíž i jeho malý vliv. V sobotu se obec pod vlivem jízdního řádu nachází pouze ráno, kdy jede jediný spoj do Plzně a po poledni, kdy se spoj z Plzně vrací. V neděli je poté rytmus patrný zejména v 11. hodin. Ten by mohl být využit pro návštěvu bohoslužby, začínající v kostele v půl 12. Dále se zde projevuje rytmizátor jízdního řádu kolem 17. hodiny odpolední, kdy z obce odjíždí autobus, využívaný například studenty odjíždějícími na koleje a internáty, a lidmi, kteří se po víkendu vrací do jádrového města.

Obrázek č. 15: Náměstí Všeruby

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Na náměstí, podrobeném celodennímu pozorování (obrázek č. 15), bylo v průběhu dne identifikováno spektrum rytmů, udávaných převážně sedmi základními rytmizátory. Mezi ně byly zařazeny pracovní cyklus, jízdní řád, dislokované pracoviště základní a mateřské školy, otevírací doby místní prodejny potravin, pošty a ordinační a úřední hodiny. Nelze však v obci pominout ještě jeden ze základních udavačů rytmu, kterým je místní kostel. Přestože

ve všední den nijak neovlivňuje strukturu místa prostřednictvím pohybu obyvatel, pravidelné vyzvánění zvonů vždy v celou hodinu jasně udává rytmus ubíhajícího času.

Život na náměstí ve Všerubech začíná již mezi půl pátou a pátou ráno, kdy se na silnici, vedoucí přes náměstí a napojující se na rychlostí komunikaci směřující do Plzně, začínají objevovat ve větším množství auta s lidmi směřujícími do zaměstnání. Prvotním rytmizátorem strukturující místo se tak stává pracovní cyklus doplněný o jízdní řád, jenž obec začíná ovlivňovat ve 4:40. Na zastávce se koncentrují obyvatelé čekající na první spoj z obce do Plzně, který je dopraví na standardně začínající první směnu v 6 hodin ráno. Až do 6:30 je místo zcela zásadně pod vlivem projíždějících autobusů, neboť právě v tuto dobu odjíždí do zaměstnání větší množství osob, ale hlavně také velké množství středoškoláků dojíždějících do Plzně. V půl sedmé se také otevírá místní Večerka, kam lidé, kteří jdou na autobus, nebo jím právě přijeli, chodí nakupovat. V 6:50 na náměstí přijíždí spoj, přivázející velké množství žáků, odcházejících do hlavní budovy základní školy lokalizované mimo náměstí, ale také některé menší děti navštěvující první třídu, sídlící v dislokovaném pracovišti přímo na náměstí. Na náměstí se v tuto dobu, tedy mezi 7 a půl 8, také pohybuje velké množství rodičů v autech, kteří vozí své děti nejen do první třídy, ale také do mateřské školy. Jelikož bylo pozorování stanoveno na pondělí, které je úředním dnem na místním městském úřadě, od 7. hodiny ráno se zde projevuje další stěžejní rytmizátor a tím jsou právě hodiny určené pro veřejnost na místní radnici. Jedná se o pověřený obecní úřad, jenž na svém území vykonává prostřednictvím přenesené působnosti státní správu a to v rámci spádového území sestávajícího z 11 obcí včetně obce Všeruby a jejich 7 místních částí. Prostřednictvím návštěvníků úřadu se jeho vliv začíná ve větší míře projevovat až po 8. hodině ranní a to zásadně pouze v dopoledních hodinách. Odpoledne jsou návštěvníci spíše ojedinelí. V půl 8 se na náměstí objevují další dva rytmizátory. Jedním z nich je místní prodejna potravin COOP jednota (foto v příloze č. 5), udávající na náměstí po celý den zásadní rytmus. Hned po otevření sem začínají chodit zejména maminky s kočárky a starší obyvatelé obce. Přičemž tento rytmus se poté v pravidelné frekvenci opakuje po celou otevírací dobu obchodu. Druhým jsou ordinační hodiny praktického, ale i dětského lékaře, kteří také začínají ordinovat v 7:30. Tato instituce ovlivňuje místo zejména v průběhu dopoledních hodin. V 8. hodin se k již naznačenému spektru přidává poslední udavač rytmů, jímž je místní pošta, která se ukázala jako zcela zásadní pro strukturu místa. Pošta je považována za nadlokální rytmizátor, za kterým se po celý den sjíždí obyvatelé převážně z města Všeruby, ale i z některých místních částí obce.

V průběhu poledne se pulzace místa uklidňuje, neboť úřad a pošta mají polední pauzu na oběd. Stěžejní vliv tak má škola, odkud děti první třídy odchází do hlavní budovy na oběd a rodiče si po obědě začínají postupně vyzvedávat děti z mateřské i základní školy. Po 12. hodině se také projevuje konec vyučování v hlavní budově základní školy a polední

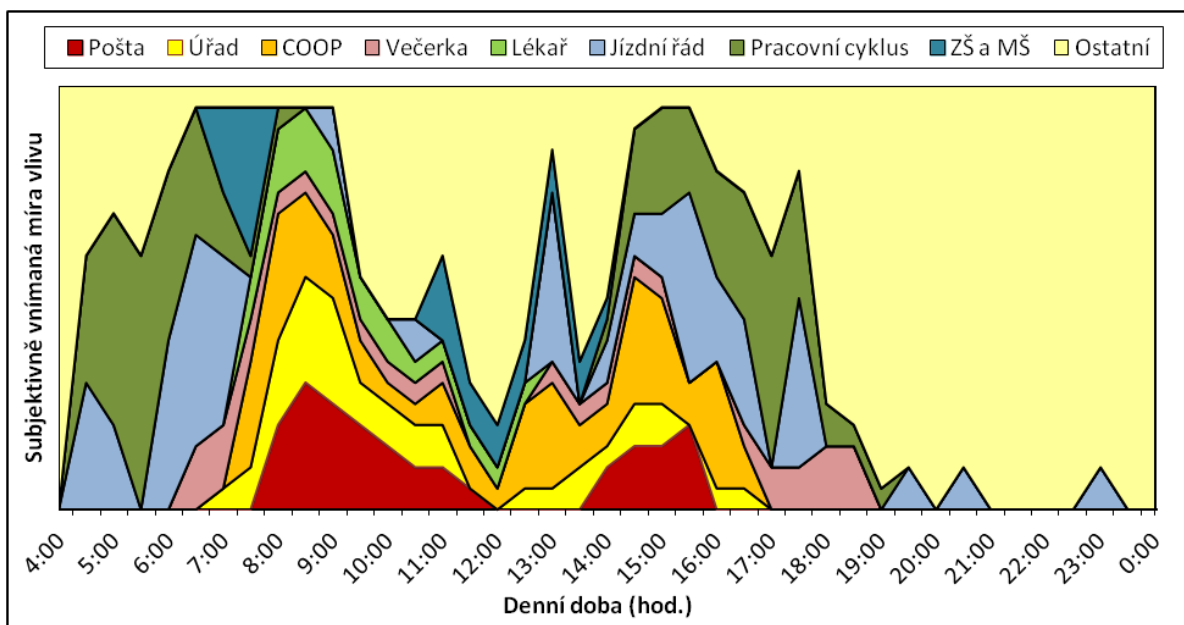
pauza vyšších ročníků před odpoledním vyučováním. Žáci se na náměstí pohybují ve větších skupinkách a stěžejním rytmizátorem se pro ně stává jízdní řád a prodejna potravin, kde v průběhu čekání na autobus nakupují. V jednu hodinu odpoledne také končí ordinace hodiny praktického lékaře. Odpoledne převažuje vliv pošty a to od 14:00 až do 16:00, kdy zde končí pracovní doba. Ve větší míře se zde začíná projevovat vliv pracovního cyklu a jízdních řádů, kdy se po komunikaci pohybuje více aut, ale také přijíždí první vlna lidí z práce a studentů ze středních škol. Naopak odjíždí poslední žáci základní školy, kterým před třetí hodinou odpoledne končí vyučování. V půl 4 tak vrcholí pulzace místa a od této doby je místo zásadně strukturováno pouze pracovním cyklem v podobě projíždějících aut a jízdním řádem autobusů. Pracovní cyklus vrcholí kolem 17. až 18. hodiny, kdy z náměstí odjíždí zaměstnanci pošty a úřadu a po silnici se auta pohybují již v menší míře. Zbytek dne je poté místo ovlivněno už pouze otevírací dobou večerky (do 19:00) a jízdním řádem, kdy poslední autobus z obce odjíždí v půl 9 večer a do obce přijíždí po 23:00 hodině.

V prostoru náměstí se také nachází pizzerie s cukrárnou. Tento rytmizátor měl však mizivý a zcela nepodstatný vliv na strukturu místa v rámci pondělního pozorování. Přesto, že má restaurace oficiální otevírací hodiny v pondělí od 11:00 do 21:00, nebyl v průběhu pozorování zaznamenán žádný návštěvník. Zaměstnanci úřadu využívají možnosti stravovat se v místní školní jídelně, otevřené pro vyzvednutí obědů mezi půl desátou a půl jedenáctou.

Mezi speciální případ rytmy, které byly v obci pozorovány, je možné zařadit zásobování místních obchodů, úklid veřejného prostranství, ale také příjezd pojízdné prodejny mlékárny Líšťany. Prodej probíhá vždy v pondělí mezi 16:35 a 17:05 před městským úřadem. Jedná se však pouze o doplňkové rytmy, které nejsou považovány za zcela rutinní.

Pro přehlednější interpretaci spektra rytmy a síly rytmizátorů bylo využito grafického znázornění (graf č. 6) vycházející ze subjektivního vnímání místa a aktérů pozorovatelem, doplněné o oficiální informace týkající se otevírací doby jednotlivých institucí lokalizovaných v místě. Graf č. 6 byl vytvořen na základě snahy převést kvalitativní pozorování do kvantitativní podoby a tudíž osa y nezobrazuje žádné přesně měřitelné jednotky, ale je založena na zcela subjektivní percepci míry vlivu pozorovaných rytmizátorů. Tato míra vychází z vnímané četnosti kumulujících se aktérů využívajících instituce v různých časových sekvencích v průběhu dne.

Graf č. 6: Rytmizátory nejvíce se podílející na struktuře místa náměstí Všeruby

Zdroj: pozorování doplněné o informace z internetových stránek institucí, vlastní zpracování

Okolí základní a mateřské školy ve Všerubech

Základní škola ve Všerubech patří mezi úplné základní školy, kde je výuka organizována do dvou stupňů o celkovém počtu 9 tříd. Přesto, že kapacita základní školy ve Všerubech je přibližně 350 žáků, navštěvuje ji v současné době pouze 171 žáků, což je o 12 méně než v roce 2007. Z hlediska kapacity je tak škola připravena pro případný zvyšující se počet dětí ve věku 6-14 let, který se v následujících letech v suburbánních oblastech může vyskytovat. Tuto skutečnost je možné v obci Všeruby očekávat již z toho důvodu, že vzhledem k zvyšujícímu se počtu dětí v mateřské škole bylo nutné rozšířit její kapacitu a vytvořit novou třídu o kapacitě 20 dětí, umístěnou v dislokované budově v centru obce (Česká školní inspekce, 2007,2010). V současné době je kapacita mateřské školy 67 dětí a je téměř naplněna. Jedná se o děti, přicházející do obce s migrační vlnou po roce 2007, a tudíž se do základní školy budou hlásit počínající rokem 2013. Pro tento školní rok bylo do první třídy základní školy zapsáno 28 dětí, čímž se třída stává ve škole početně největší. Do následujícího školního roku 2014/2015 bylo na základě zápisu přijato 29 žáků nastupujících 1. třídu základního vzdělávání.

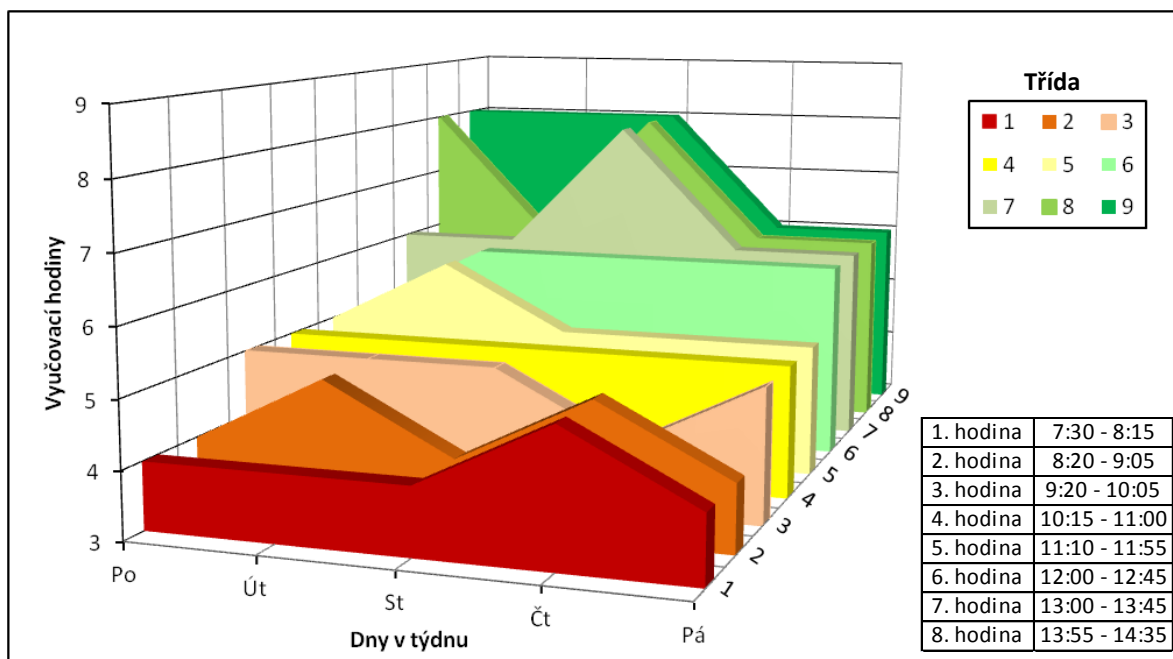
Škola je a vždy byla považována za stěžejní rytmizátor lokalizovaný ve venkovských obcích, jehož vliv má nadlokální dosah a pod jehož působení se tak dostávají aktéři nejen místní, ale i z blízkého okolí. Na základě charakteristiky vycházející z oficiálních stránek školy, základní a mateřskou školy navštěvují ze dvou třetin žáci z okolních obcí, tudíž žáci, kteří musí do obce dojíždět. Spádový region vymezený pro školu ve Všerubech částečně územně neodpovídá faktické většinové dojízdě na základě dat ze Sčítání lidu, domů a bytů

2011 (viz kapitola 4.3.). Tuto skutečnost je možné vysvětlit výskytem dvou neúplných malotřídních základních škol ve spádovém území, odkud děti dojíždějí do Všerub až do vyšších ročníků, ale také vymezením spádového regionu, který v současné době již neodpovídá skutečným preferencím rodičů.

Rytmus, udávaný základní školou v obci Všeruby je dán začátkem a koncem vyučování. Začátek školního vyučování na základní škole je pro všechny třídy pevně stanoven na 7:30 ráno. Hodina začátku se odvíjí od časově výhodných spojení autobusových linek ČSAD, dopravující některé žáky z okolních obcí. Žáci mají možnost vystoupit buď na zastávce Všeruby nebo zastávce Všeruby, ZŠ, která je sice umístěná přímo před budovou školy, ale zastavuje zde pouze jedna z projíždějících linek. Také jízdní řád byl zahrnut do pozorování v souvislosti se školou a jejím okolím. Je zde patrný vliv prolínajících se rytmizátorů (škola, jízdní řád), jež je potřeba skloubit tak, aby vyhovovaly potřebám obyvatel. „Z důvodu nevyhovující dopravní obslužnosti obce Všeruby byla ve školním roce 2009/2010 šestá vyučovací hodina zkrácena o 5 minut a přestávky mezi 1. a 2., 3. a 4. a mezi 5. a 6. hodinou byly zkráceny na 5 minut. Dne 26. července 2010 škola prostřednictvím zřizovatele požádala dopravce o změnu jízdního řádu. Posunem časů ranních autobusových linek o 10 minut bylo umožněno prodloužení 6. vyučovací hodiny na 45 min a jedné pětiminutové přestávky na 10 minut“ (Česká školní inspekce, 2010). Otázkou zůstává, jaký z rytmizátorů je nakonec nucen se přizpůsobit. V některých případech dopravce nemusí škole vyjít vstříc, a proto je vyučování přizpůsobeno dopravním spojením, kterými žáci dojíždí domů. Oficiální rytmus konce denního vyučování je stanoven rozvrhem hodin, odvíjející se od skutečnosti, ve které třídě se žák nachází.

Právě zde je možné zaznamenat projevuující se makroregionální rytmizátor. Tím je právní řád České republiky, a to prostřednictvím školského zákona stanovující povinný počet vyučovacích hodin v jednotlivých třídách a délku jejich trvání (viz více kapitola 3.1.). V rukou škol a jejich vedení však zůstává rozhodnutí, kdy bude celé vyučování začínat a v souvislosti s počtem hodin také končit. Z grafu č. 7 je patrné, že děti navštěvující základní školu ve Všerubech končí vyučování v 1.-4. třídě přibližně mezi 11:00-11:55, kdy odcházejí na oběd do školní jídelny. V 5. a 6. třídě se již doba vyučování prodlužuje do 12:45 a v 7.-9. třídě už v některé dny zůstávají děti do 14:35. V případě, že žáci posledních tříd končí až po půl třetí, mají před posledními dvěma hodinami pauzu, která trvá 45 minut. Od začátku a konce vyučování se v některých případech odvíjí také denní rytmus rodičů, kteří žáky do školy vozí nebo je vyzvedávají.

Graf č. 7: Denní rytmus žáka pod vlivem rytmizátoru školy, Všeruby 2013/2014

Zdroj: Rozvrhy hodin, Všeruby školní rok 2013/2014. Dostupné z WWW: http://zsvseruby.aspone.cz/z_rozvrhy.aspx, vlastní zpracování

Mateřská škola je charakterizována jako škola s celodenním provozem a stanovenou provozní dobou od 6:30-16:00 v hlavní budově, od 6:30-14:45 v dislokované budově na náměstí. V případě školky ovšem rodiče vozí děti v průběhu ranních hodin, a nejsou vázáni přesným začátkem provozní doby. Rytmus předškolních dětí se tak v zásadě organizuje na základě rytmu rodičů, kteří jsou pod nejsilnějším vlivem pracovního cyklu.

Škola je pod vlivem i dalšího makroregionálního rytmizátoru a tím je prováděcí právní předpis, týkající se organizace školního roku vydávaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. V rámci tohoto předpisu je určován sezónní rytmus (určitý roční cyklus) základních a mateřských škol v souvislosti se stanovením dne začátku a konce školního roku, podzimních, vánočních, pololetních, jarních, velikonočních a hlavních (letních) prázdnin. Zmiňované termíny jsou v České republice stanoveny jednotně a platí pro všechny základní školy, výjimkou jsou jarní prázdniny, které jsou v rozsahu jednoho týdne stanoveny různě pro jednotlivé skupiny okresů.

Na základní školu a dobu povinného vyučování jsou vázány také volnočasové aktivity a čas, jenž děti tráví v družině. Tyto instituce se stávají součástí denního rytmu žáka v souvislosti s trávením jeho volného času. Důvodem však také může být delší zaměstnání rodičů nebo doba čekání na nejbližší autobusový spoj. Aktivity je možné rozdělit na vázané na školu a na mimoškolní. V souvislosti s vázanou zájmovou činností se jedná o volnočasové aktivity v rámci školní družiny, ale také kroužky keramiky, florbalu, angličtiny a výtvarné výchovy organizované školou. Kroužky jsou určeny zejména pro žáky 1.-6. třídy.

Jsou tedy vázané na konec jejich vyučování, čímž se ukazuje již dříve zmíněná hranice, v níž se žáci stávají sami organizátory svého volného času a nejsou závislí rodičích. Školní družina je aktivita přímo určená pro vyplnění času dětí před nebo po ukončení vyučování v době, kdy jejich rodiče jsou v zaměstnání. Její provozní doba je každý všední den před vyučováním od 6:30-7:15 a následně po vyučováním 11:00-15:30, přičemž kapacita této aktivity je maximálně 75 žáků (Školní družina ve Všerubech, 2013). Mimoškolní volnočasovou aktivitou jsou v rámci obce myšleny zejména kroužky Základní umělecké školy Plasy, která má ve Všerubech jednu ze svých poboček, spolek dobrovolných hasičů a fotbalový klub.

Všední den odehrávající se v okolí školy (obrázek č. 16) se zcela zásadně odvíjí od pevně časově ukotveného a v místě lokalizovaného rytmizátoru základní školy a doprovodných institucí (školní družina, jídelna, mateřská škola, zájmové kroužky). Přesto je zde možné v průběhu dne pozorovat určitou vazbu na dva externí rytmizátory, taktéž strukturující místo. Jedná se o pracovní cyklus a jízdní řád. Během pozorování zde byly zachyceny dvě stěžejní období dne, kdy má základní a mateřská škola zcela zásadní vliv na pulzaci místa, a čtyři typy aktérů, které v průběhu dne ovlivňuje. Mezi stěžejní období patří 6:30-7:30 ráno a 12:00-13:00 odpoledne. Čtyřmi typy aktérů jsou poté myšleni žáci, učitelé, rodiče a skupina, již je možné nazvat ostatní.

Obrázek č. 16: Okolí základní a mateřské školy ve Všerubech

Zdroj: vlastní fotodokumentace

Pozorování začíná v 6 hodin ráno. První rytmus, udávající základní školou byl v místě zaznamenán v 6:20 minut. Ačkoliv školní vyučování na základní škole začíná až v 7:30, první žáky rodiče do školy vodí již před půl sedmou. Právě zde se projevuje vliv pracovní doby rodičů, kteří využívají možnosti školní družiny, otevírající v 6:30. V tuto dobu spolu s žáky základní školy rodiče začínají vodit i děti do právě otevřené (6:30) mateřské školy. Jedná se zejména o rodiče, kteří do školy chodí s dětmi pěšky, tedy zřejmě o místní obyvatele. Pracovní cyklus je však možné pozorovat také jako nedílnou součást rytmizátoru školy a to v podobě pedagogických pracovníků, jejíž pracovní doba je pevně spojena s rytmem školy, do níž přijíždějí kolem 7. hodiny ranní, aby se na začátek vyučování připravili. Vliv pracovního cyklu je v okolí školy pozorován také v podobě projíždějících aut, jejichž frekvence na komunikaci vedoucí kolem školy v ranních hodinách narůstá. V časové sekvenci 7:10-7:20 se poté výrazně projevuje vazba jízdních řádů. Na náměstí přijíždějí před sedmou hodinou ranní dva autobusy z okolních obcí, což se v okolí školy projevuje v podobě menších skupin žáků směřujících do školy. V 7:20 poté přímo ke škole zajíždí autobus (toto v příloze č. 5), přivázející dalších přibližně 20 dojíždějících žáků. Posledních deset minut před začátkem vyučování se poté parkoviště před školou proměňuje v dějiště, jež je zcela ovládané nadkapacitním množstvím aut, ve kterých rodiče žáky na poslední chvíli přivázejí, čímž vliv rytmizátoru graduje. Poměr žáků využívajících k dopravě auto by tak na základě pozorování a následně i výsledků dotazníkového šetření dosahoval přibližně hodnot 20 %. Pěšky do školy dochází 35 % žáků a autobusem se dopravuje až 45 % dětí. Po začátku vyučování se v okolí školy přibližně do 8:30 pohybují již pouze rodiče, kteří vodí děti do mateřské školy, a to na základě časového ukotvení jejich pracovní doby.

Doba školního vyučování, kdy jsou žáci v budově základní školy, je zcela pod vlivem rytmu uvnitř instituce, pevně udávaným zvoněním mezi jednotlivými hodinami a přestávkami. Mezi jednotlivými hodinami mají žáci dvě 5 minutové přestávky, dvě 10 minutové a jednu 15 minutou tzv. velkou přestávku. Před začátkem odpoledního vyučování mají žáci většinou hodinu volno v ojedinělých případech pauzu trvající 15 minut. V okolí školy je však možné spatřovat další aktéry, kteří jsou pod vlivem školy. Těmi jsou zejména zásobovací firmy pro školní jídelnu a bufet. Kolem 10. hodiny se v místě projevuje rytmus mateřské školy, kdy děti chodí na pravidelnou procházku a v 11:30 se vrací na oběd. Dětem z první třídy umístěným v dislokovaném pracovišti na náměstí končí vyučování už v 11. hodin a na ně pak v úterý navazuje kroužek angličtiny, navštěvovaný téměř celou třídou a končící v 11:55. V tuto dobu končí nižšímu stupni poslední hodina. Tito žáci však většinou odcházejí na oběd nebo čekají ve škole na autobusové spojení a zájmové kroužky.

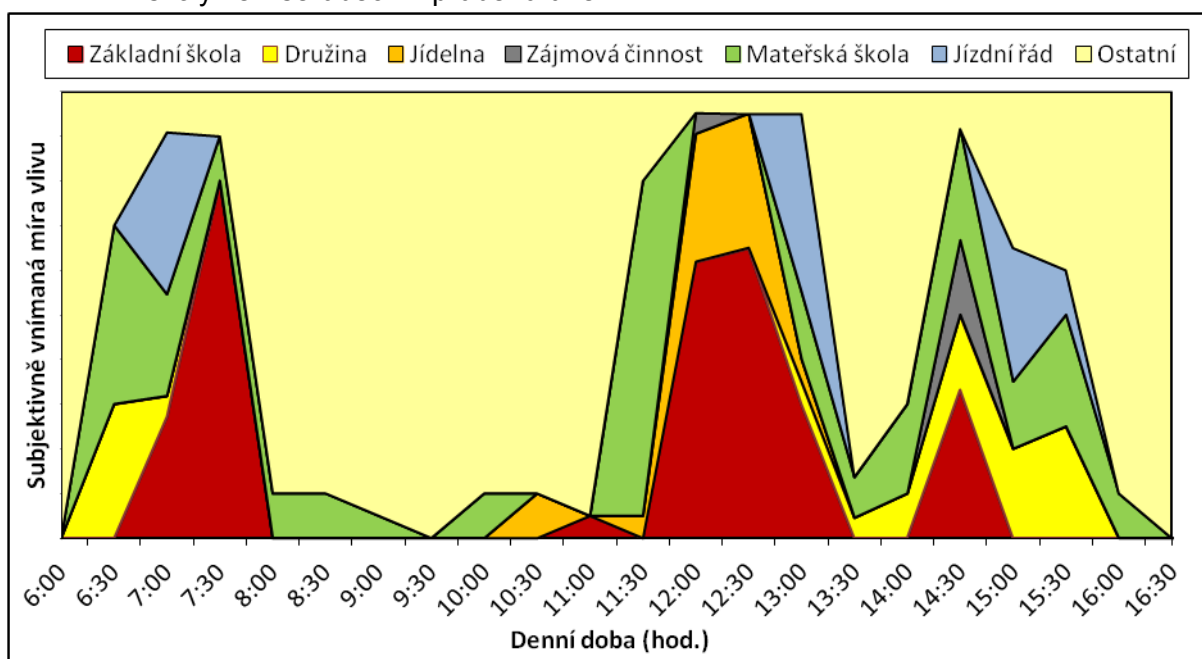
Na strukturaci místa se tak základní škola ve větším množství podílí až ve 12:00-13:00, kdy se k žákům prvního stupně přidává 9. třída (12-12:45 polední pauza) a zbytek druhého stupně, kterým vyučování končí ve 12:45. Ti se hromadně pohybují

a vytvářejí tak pulzaci v okolí školy. Do mateřské školy také postupně začínají přicházet prarodiče a maminky vyzvedávající si děti po obědě. V této časové sekvenci tak dochází k druhému období, kdy se škola zásadně projevuje na polyrytmicitě místa. Část žáků odchází domů pěšky, ale většina čeká na autobus ve 12:45. Žáci 9. třídy v této době odcházejí ze školy (domů, na náměstí), ale po polední pauze se znovu vrací na odpolední vyučování, které končí ve 14:35. Odpoledne mohou žáci, jimž už skončilo vyučování, navštěvovat zájmové kroužky jako je v úterý badminton a jednou za 14 dní kroužek keramiky, končící ve 14:30. S koncem vyučování ze školy průběžně odjíždějí i učitelé. Žáci, kteří mají odpolední vyučování, kroužky nebo zůstávají v družině, odjíždějí poté autobusem ve 14:45 nebo s rodiči, kteří vyzvedávají i děti ze školy ve dvou fázích v závislosti na jejich pracovní době. První část rodičů si děti vyzvedává kolem půl 3, druhá potom kolem půl 4, kdy končí otevírací doba školní družiny a následně (v 16:00) i pracovní doba v mateřské škole. Procentuální zastoupení dopravních prostředků či pěší chůze využívané na cestě domů zůstává přibližně zachováno jako při cestě do školy. Z dotazníkového šetření vyplývá, že někteří žáci ráno jezdí autobusem a v odpoledních hodinách jsou vyzvedáváni rodiči a v některých případech naopak, čímž se ovšem změny vyrovnávají.

Souhrnně je polyrytmicita místa v nejvíce intenzivní časové období dne (6:00-16:30) zaznamenána v grafu č. 8. Vychází se zde z poznatků získaných při pozorování a ze základních znalostí institucí, které místo strukturují.

Graf č. 8: Rytmizátory nejvíce se podílející na struktuře místa okolí základní a mateřské školy ve Všerubech v průběhu dne

Zdroj: pozorování doplněné o informace z internetových stránek školy, vlastní zpracování

Stejně jako u předchozího zobrazení polyrytmicity náměstí ve Všerubech je i tento graf č. 8 založen na subjektivním vnímání frekvence aktérů pohybujících se v okolí školy doplněný oficiálními informacemi ohledně jednotlivých institucí. Na základě porovnání grafu s obrázkem č. 3 uvedeném v teoretické kapitole 2.4. předkládané práce, zobrazující taktéž polyrytmicitu místa (Mulíček, Osman, Seidenglanz, 2014) byly zjištěny některé odlišnosti, pramenící však zřejmě z odlišného vnímání a uchopení problematiky. Obrázek č. 3 zobrazuje vliv školy, narůstající v ranních hodinách a po celou dobu vyučování jako trvale dominantní v rámci polyrytmicity místa. Naopak pozorování v rámci této práce poukazuje na vliv školy na místo ve dvou časových sekvencích a to ráno, kdy děti do školy přicházejí, a odpoledne, kdy ji opouštějí. V průběhu vyučování je poté škola vnímána jako rytmizátor, který místo prostřednictvím aktérů s ní spojených zásadně neovlivňuje, neboť se tito aktéři vyskytují uvnitř budovy a rytmus se tak odehrává v rámci ní nikoliv s patrným přesahem, v podobě aktérů (žáků, rodičů), do okolí školy. Společným znakem zůstává, že je instituce školy vnímána jako zásadní instituce dotvářející spektrum rytmů odehrávajících se v místě.

Později odpoledne je zde možné zaznamenat pouze rytmus, udávaný končící pracovní dobou v zaměstnání místních obyvatel, projevující se v místě zvyšující se frekvencí projíždějících aut. Speciálním případem je sezónní rytmus, vyvolaný v místě fotbalovým klubem organizujícím během zimního období v tělocvičně základní školy přípravu na jarní sezónu. Vliv na místo tak má zejména před pátou a šestou hodinou odpolední, kdy začíná a končí trénink žáků a dospělých hráčů.

Všechny zmiňované rytmizátory, které byly v obci Všeruby pozorovány, nemohou být interpretovány bez uvědomění si všeovlivňujících biologických (viz více kapitola 2. 4.) globálních rytmů, jakými jsou střídání dne a noci, období v roce, ale také stav počasí, jenž byl v době pozorování. Jejich projevující se vliv je možné spatřovat například v tom, že autobusy v noci do obce Všeruby nejezdí a děti v letních měsících mají prázdniny. Zásadní vliv na každodenní životy lidí v rámci biologických rytmů mají rytmy fyziologické, které je do jisté míry možné upravit a organizovat, ale není možné je ze života vynechat. Jedná se zejména o základní potřeby člověka jíst, pít, spát atd.

Individuální rytmy aktérů

V souvislosti s tím, že se zkoumaná obec Všeruby nachází v zázemí Plzně tudíž i pod vlivem suburbanizace, je důležité poukázat na změny každodenního života aktérů, které tento proces může vyvolat. Příkladem studie zabývající se každodenním životem, konkrétně v zázemí Prahy, je práce Potočného (2006). V rámci obce, v publikaci nahrazené přezdívkou Městečko, autor řeší otázky týkající se vlivu odchodu z města na všední životy aktérů. „Z výpovědí obyvatel lze vyvodit, že každodenní život v Městečku kombinuje prvky města a venkova, ale paradoxně se ani jednomu nepodobá“ (Potočný, 2006; 28). Poukazováno je zde na to, že se v suburbii prolíná městský a venkovský způsob života, který se následně odráží v individuálních rytmech aktérů. Všeruby jsou malé město považované za suburbium, přesto následný výzkum vzorců individuálního rytmu aktérů, jejich životního stylu, ale i charakteru institucí naznačuje, že obec má spíše ráz vesnice.

Potočný (2006) změny v každodenním životě vyvolané přestěhováními do suburbia nepovažuje za radikální, ale hodnotí je spíše jako posun nikoliv jako kvalitativní proměnu. „Zmiňují pouze, že se musejí více předzásobovat, a že ve svém každodenním rozhodování berou více ohledy na vzdálenost bydliště od míst běžných aktivit“ (Potočný, 2006; 43). V publikaci je také naznačena zásadní problematika závislosti lidí žijících v suburbii na individuální dopravě a vůbec překonávání vzdáleností strukturující jejich všední aktivity. Problematika dopravy se velmi dotýká i dětí. Autor je nazývá závislými na závislých a upozorňuje, že jsou zcela odkázáni na rodiče, kteří odvoz dětí do škol kombinují s využitím hromadné dopravy svými potomky.

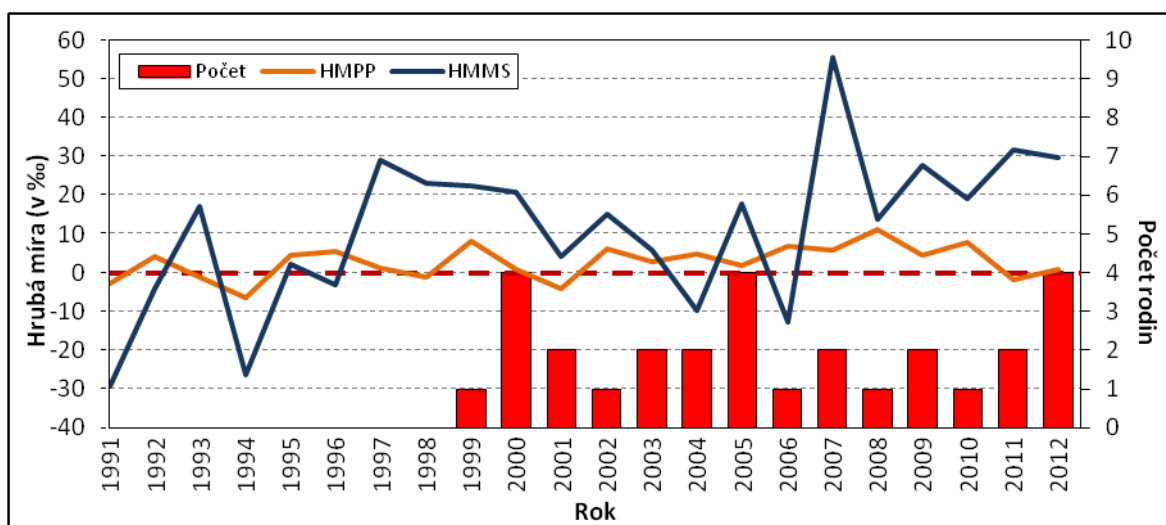
Problematiku individuálních rytmů aktérů, kteří jsou vázáni na školu, je možné v rámci zaměření a výsledků dotazníkového šetření provedeného v základní škole Všeruby rozdělit do dvou částí. První z nich se týká žáků, kteří jsou pod přímým vlivem rytmizátoru, jenž je nedílnou součástí jejich všedního dne. Obsahem druhé části jsou poté rodiče žáků, kteří buď mají vůči škole vazbu zprostředkovanou přes své děti, nebo jejich každodenní život vazbu na školu postrádá. V rámci dotazníku však byl kladen důraz na oslovení právě těch rodičů, jež vazbu na základní školu mají. Přesto, že v některých rodinách zejména ve vyšších ročnících již tato vazba v podobě odvážení a vyzvedávání žáků ze školy není patrná, byl denní rytmus těchto rodičů také analyzován.

Žáci

V rámci dotazníkového šetření byly získány deníkové záznamy 29 chlapců a 47 děvčat ve věkovém rozmezí 6 až 15 let. Na základě otázky týkající se bydliště pak bylo zjištěno, že 51 % dotázaných bydlí přímo ve městě Všeruby. Zbýlých 49 % dojíždí z okolních

obcí, odpovídajících nadlokálnímu dosahu rytmičtému školy vymezenému v kapitole 4.3. pro spádové centrum Všeruby v roce 2011. Jedinou výjimkou je obec Nekmíř, kde byla v dotazníkovém šetření zaznamenána spádovost žáků do Všerub, přesto silnější proud byl v rámci sčítání zjištěn ke spádovému centru Plzeň. Nejvíce dojíždějících do základní školy ve Všerubech bylo zaznamenáno z Úněšova 27,8 %, z místních částí obce Všeruby 19 %, ale také z nejvzdálenější obce Krsy 11 % z celkového počtu dojíždějících do ZŠ Všeruby. Zajímavým výsledkem poté zůstává, což vyplývá z vyplněných dotazníků, že převážná většina žáků (91,6 %) využívá k dopravě do základní školy autobus nikoliv individuální dopravu spolu s rodiči. Každodenní život žáka základní školy je tak pod vlivem jízdních řádů, kterým se musí podřít. Často se také jako způsob dopravy vyskytovala kombinace obou dopravních prostředků, kdy ráno do školy jezdí autobusem a odpoledne s rodiči autem, nebo naopak. V případě dopravy s rodičem se poté všední den žáka organizuje na základě pracovního cyklu rodičů v kombinaci s rytmičtým školní družiny, kdy si rodiče po skončení svého zaměstnání musí žáka vyzvednout před ukončením pracovní doby školní družiny.

Graf č. 9: Vývoj přirozené měny a migrace v souvislosti s délkou bydlení v obci

Zdroj: ČSÚ (2013b) Databáze demografických údajů za obce ČR, 1971–2010, dotazníkové šetření

Pozn.: počet - hodnota četnosti výskytu konkrétní délky bydlení v obci, HMPP - hrubá míra přirozeného přírůstu, HMMS - hrubá míra migračního salda

Jelikož většina dotázaných pochází z města Všeruby, bylo dále analyzováno, jak dlouho tyto rodiny v obci žijí v souvislosti s rozvojem nové zástavby. V rámci šetření bylo zjištěno, že rodiny, jež dotazník vyplnily, žijí ve Všerubech v průměru teprve 15 let. Většina rodin respondentů (77 %) se do obce přistěhovala po roce 1999. Jedná se tedy převážně o rodiny, přicházející sem od počáteční vlny suburbanizace zaznamenané v okolí Plzně počátkem roku 2000 (viz více kapitola 4.1.). Jak ukazuje graf č. 9, kde se větší počty rodin

s dětmi navštěvujícími základní školu kryjí ve většině případů s lety, kdy obec vykazuje vyšší migrační přírůstky. Z toho vyplývá, že se jedná o žáky pocházející zejména z rodin všerubských novousedlíků. Tato skutečnost se v denních rytmech žáků neodráží, neboť zde žijí celý život. Výrazněji se ale projevuje v životě rodičů, kteří ve většině případů dojíždějí do zaměstnání do Plzně. To by se dalo chápat jako určitý rys přetrvávající vazby novousedlíků na jádrové město.

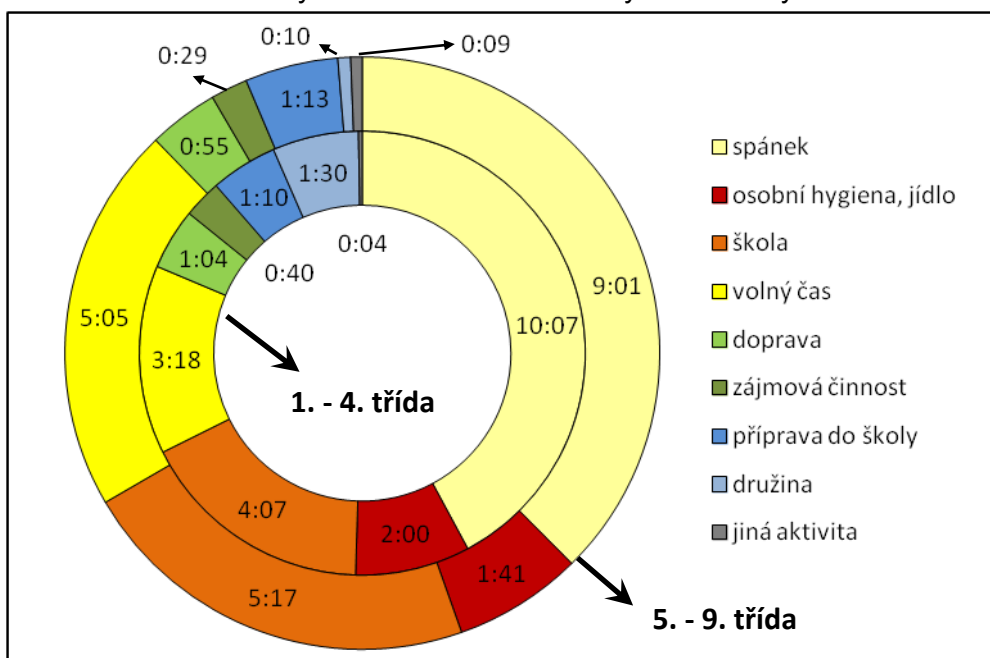
Analýza individuálních rytmů žáků byla rozdělena a mapována zvláště pro žáky odpovídající nižšímu (1-4. třída) a vyššímu (5-9. třída) stupni. Toto dělení bylo použito z toho důvodu, že denní rytmy nižších tříd vykazovaly na rozdíl od vyššího stupně odlišné vlivy stěžejních rytmizátorů. Charakter žáků a s tím souvisejících povinností nebo možností se v průběhu vývoje mění, což ukazuje následná analýza. Přechodnou třídou se na základní škole stává 5. třída, která byla z důvodu převažující podoby jednotlivých charakteristik přiřazena k analýze vyššího stupně. Rozdělení žáků na tyto kategorie vychází z poznatků, týkajících se určité věkové hranice, kdy děti získávají větší kompetence a to nejen v organizaci svého každodenního života. Příkladem mohou být výsledky italské studie (Alparone, Pacilli, 2012) zabývající se nezávislou dětskou mobilitou v malých italských městech, kde byl prokázán zásadní vliv nejen sociodemografických faktorů (pohlaví, věk, stupeň vyspělosti), ale také fyzického prostředí (parky, kriminalita atd.) na rozsah dětských kompetencí. Výsledky studie ukazují, že 67 % (z 313 respondentů) dětí mladšího školního věku (6-11 let - což odpovídá 1.-5. třídě základní školy v České republice) bylo doprovázeno do školy každý den. Autorky poukazují také na fakt, že děti v tomto věku si často nesmí hrát venku bez dozoru dospělého nebo opustit základní školu bez toho aniž by je vyzvedl rodič nebo měly podepsané speciální povolení, kde rodič za dítě přebírá veškerou odpovědnost. Podobnou studii zabývající se problematikou dětských kompetencí je publikace Valentine (1997) zaměřená na prostředí Velké Británie. Výsledky byly obdobné jako u studie předchozí. Autor zde také jako přechodný vidí věk 11 let, kdy děti mění juniorskou školu za seniorskou (sekundární vzdělávání - střední škola), což se stává určitým předělem v dětské nezávislosti.

Všední den žáků byl mapován prostřednictvím základních aktivit, jimiž byly spánek, jídlo a osobní hygiena, doprava, volný čas ve školní družině, volný čas, škola, zájmová činnost a příprava do školy. Průměrně žák prvního stupně tráví 42 % dne spánkem (10 hodin), 8 % jídlem a osobní hygienou (2 hodiny), 17 % dne ve škole (4 hodiny), 14% volný čas (3,5 hodiny), 4 % dopravou (1 hodina), 3 % zájmovou činností (1 hodina), 5 % přípravou do školy (1 hodina) a 6 % dne v družině (1,5 hodiny). Z toho vyplývá, že škola hraje v životě žáka zásadní roli v souvislosti s organizací a trávením času. Graf č. 10

zobrazuje jaký je rozdíl v časech věnovaných jednotlivým aktivitám v průběhu všedního dne žáků nižšího a vyššího stupně. Na rozdíl od žáků nižšího stupně základní školy, žáci vyšších ročníků spánkem tráví denně pouze 38 % (9 hodin), 7 % jídlem a osobní hygienou (2 hodiny), 22 % školou (5 hodin), 21 % zabírá volný čas (5 hodin), 4 % doprava (1 hodina), 2 % zájmová činnost, 5 % příprava do školy (1 hodina) a 1 % školní družina.

V rámci problematiky struktury využití času během dne je možné navázat koncepty geografie času (Hägerstrand, 1977). Každodenní život žáka, který musí strávit 5 hodin ve škole, nebo rodiče, jehož pracovní doba je omezena na 8 hodin denně a následně musí strávit půl hodiny cestou domů, je tímto časem zásadně omezený. Denní prizma je závislé na době pobytu v dané stanici (škola, práce), neboť se spolu s množstvím času věnovaném jedné aktivitě snižuje čas pro uskutečnění a dosahu aktivity jiné (viz kapitola 2.4.).

Graf č. 10: Struktura využití času žáků 1.-4. třídy a 5.-9. třídy

Zdroj: dotazníkové šetření vlastní zpracování

Pozn.: hodnota u jednotlivých aktivit vyjadřuje průměrný čas v hodinách a minutách

Výzkumem využití času během všedního dne se v případě pražských středoškoláků zabývali ve své publikaci také Pospíšilová a Ouředníček (2011). Velmi patrný je rozdíl v čase stráveném dopravou, který je v případě pražských studentů dvojnásobný na rozdíl od žáků základní školy. Zásadní vliv na tuto skutečnost má hustota sítě základní školy, jež je podstatně větší než škol středních a také rozsah samotného zázemí města (Praha, Plzeň). V případech studentů i žáků je v rámci dotazníkového šetření patrný vliv začátku vyučování a dopravy, jakožto rytmizátorů, jimž se musí fyziologické rytmy aktérů (spánek) přizpůsobit. Stejně je tomu také u času věnovanému přípravě do školy (studium mimo školu), kde obě

kategorie dosahují obdobných výsledků, tedy věnují této aktivitě přibližně 1 hodinu denně. Jen u studentů je doba přibližně o 10-17 minut delší.

Žáci nižšího stupně základní školy

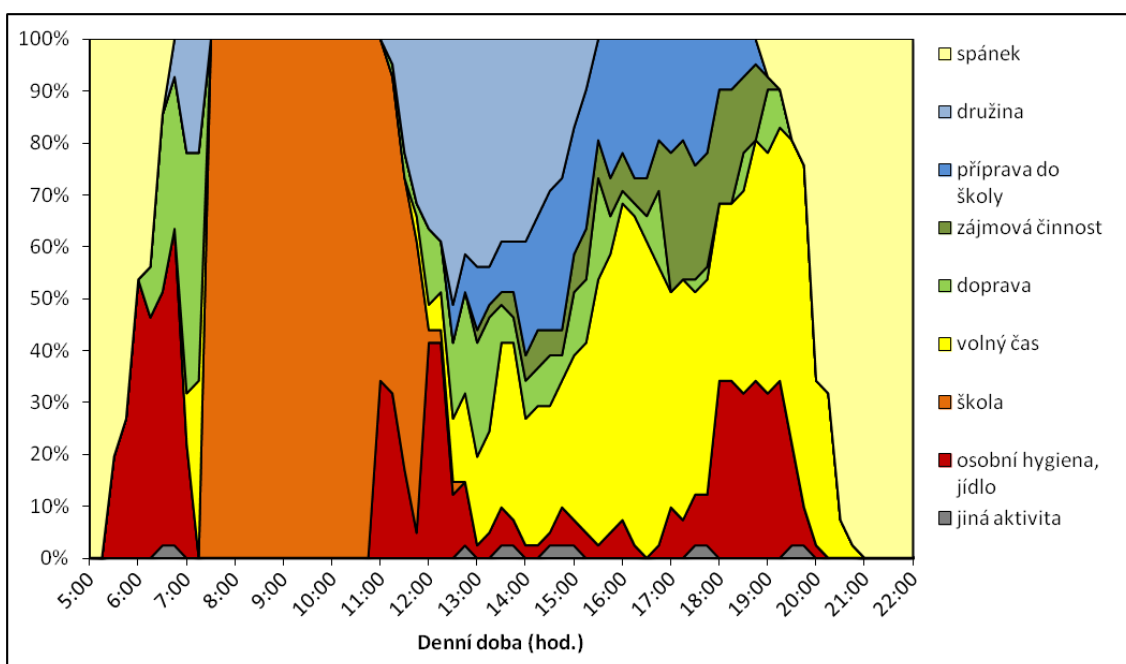
Denní rytmus žáka nižšího stupně začíná ve většině případů přibližně mezi 6. a 7. hodinou ranní, kdy žáci vstávají a snídají. Právě začátek všedního dne je u žáků pod silným vlivem nejen pracovního cyklu rodičů, ale zejména pod vlivem jízdnicích řádů autobusů, jimž musí čas vstávání přizpůsobit. Doprava tak zaujímá zásadní místo v režimu dne a to časově nejintenzivněji před začátkem vyučování v 7:30. Zásadním rytmizátorem, který průběh rána doplňuje, je školní družina, začínající v 6:30 a končící v 7:15. Navštěvuje ji 22 % respondentů z nižšího stupně. Jen velmi malá část uvádí, že před začátkem vyučování mají žáci neorganizovaný volný čas, což je jeden ze stěžejních rozdílů mezi nižším a vyšším stupněm. Všem žákům začíná vyučování v 7:30, čímž se dominantním stává samotné vyučování v základní škole. Jelikož 1. a 2. třída končí většinou už v 11. hodin a další třídy později, projevuje se zde vliv školní jídelny ve dvou fázích, nejprve v 11 a poté ve 12:00 hodin. Čas po povinném vyučování je však pro většinu žáků stále vázaný na instituce školy, a to znovu v podobě školní družiny, kterou odpoledne navštěvuje až 30 % dotázaných žáků 1.-4. třídy. V souvislosti se školní družinou je nutné zmínit, že výsledky je nutné interpretovat s vědomím, že je kapacita družiny naplňována s preferencí žáků od nejmladších po nejstarší. Pokud by tedy o umístění v družině žádali žáci první a zároveň také deváté třídy a kapacita by byla již téměř naplněna, přednost by byla dána žákům mladším. Tento rytmizátor poté slábne vlivem pracovního cyklu rodičů, kteří si žáky postupně z družiny vyzvedávají nebo jízdnicích řádu autobusů, na něž žáci v družině čekají. Největší vliv na každodenní život žáků má doprava mezi jednou a druhou hodinou odpoledne, kdy od školy odjíždí většina autobusů do obcí, ze kterých žáci pocházejí. V odpoledních hodinách mají někteří žáci organizovaný volný čas v podobě zájmových kroužků. Jejich vliv se projevuje již od 13:00, kdy ve škole začínají sportovní kroužky nebo kroužky keramiky. Stěžejní vliv byl zaznamenán mezi 17. a 18. hodinou, kdy se v obci koná kroužek dobrovolných hasičů a zároveň fotbalový trénink. Ten žáci uváděli v zájmové činnosti nejčastěji. Z toho vyplývá, že většina žáků navštěvuje zájmové kroužky lokalizované přímo v obci a jen v ojedinělých případech za nimi dojíždějí (př. Plzeň, Kozolupy...).

Po školním vyučování se žáci, pokud se nevěnují zájmové činnosti, navrací do svých domovů. Zde se jejich den odehrává pod vlivem tří základních aktivit. Těmi jsou volný čas, příprava do školy a v neposlední řadě jídlo v podobě svačiny a následně večeře, organizované nejčastěji v časové sekvenci mezi 6. a 8. hodinou večerní. V souvislosti s přípravou do školy rodiče uvádí, že děti nejčastěji píšou úkoly a čtou. Tím se škola

v podstatě promítá v určité neukotvené podobě i do volného času žáků. U většiny žáků ovšem odpoledne dominuje volný čas, který děti tráví ve většině případů venku s kamarády, na procházce, ale také sledováním televize (Večerníček). V souvislosti se sledováním televize se nejen u dětí, ale zejména u rodičů projevuje nový udavač rytmu v podobě televizního programu, stěžejní zejména v organizaci volného času ve večerních hodinách. Děti v tomto věku chodí hned po 20:00 hodině spát, nejpozději v 21:00, kdy většina rodičů uvádí, že dětem před spaním čtou pohádky.

Mezi jiné aktivity, zaznamenané v rámci dotazníku, patří například návštěva lékaře, holiče nebo návštěva u prarodičů, objevující se v denním rytmu žáků jen zcela výjimečně. Rozložení činností v rámci všedního dne je znázorněno pomocí časového diagramu (graf č. 11) s vyjádřením procentuálního zastoupení žáků vykonávající v konkrétní dobu konkrétní aktivitu.

Graf č. 11: Individuální rytmus žáků 1.-4. třídy základní školy

Zdroj: dotazníkové šetření, vlastní zpracování

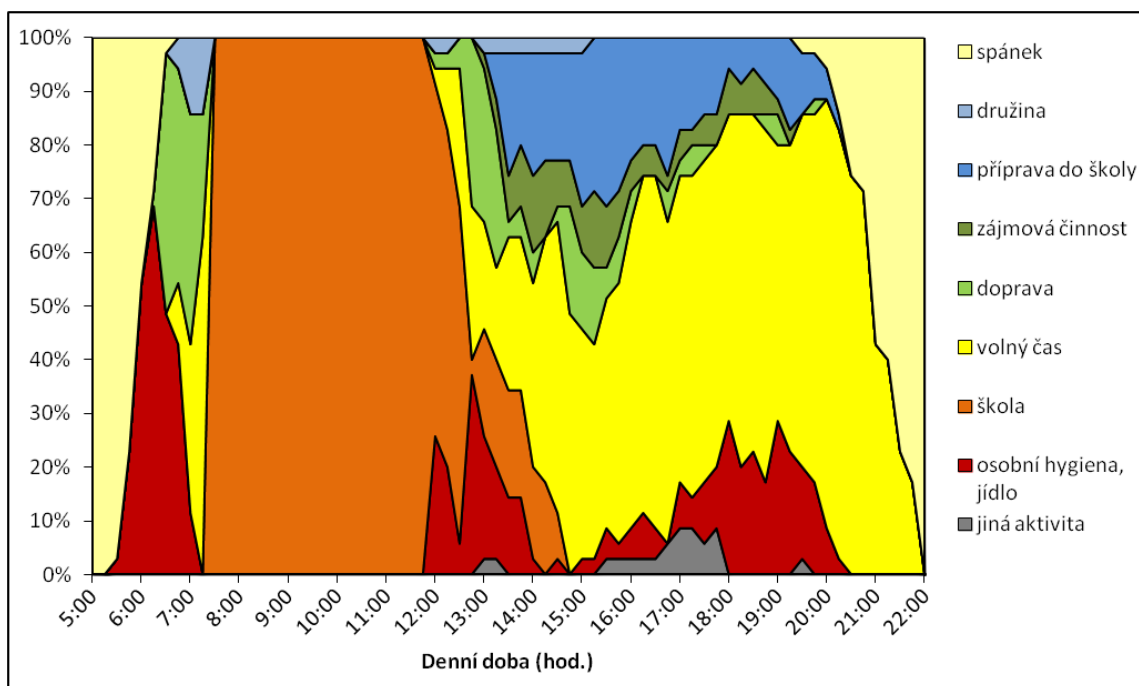
Žáci vyššího stupně základní školy

Z grafu č. 12 a přehledu rozložení činností během dne, je patrné, že volný čas žáků vyššího stupně je na rozdíl od menších dětí méně organizován do kolektivních kroužků nebo školní družiny. Žáci si svůj volný čas plánují a organizují sami a nejsou již pod tak silnou kontrolou rodičů. Přebírají tak určitou část odpovědnosti za svůj čas, ale s možnostmi přicházejí také povinnosti. Tato skutečnost se ukázala u kategorie jiné aktivity, což v tomto

případě znamená zejména pomoc při přípravě večere nebo při úklidu, projevující se zejména v pozdějších odpoledních hodinách.

Graf č. 12: Individuální rytmus žáků 5.-9. třídy základní školy

Zdroj: dotazníkové šetření, vlastní zpracování

Začátek všedního dne žáka vyššího stupně je časově ukotven podobně jako u žáků mladších, neboť i oni se nacházejí pod vlivem jízdních řádů autobusů. Zásadní změna nastává po příjezdu autobusem do města Všeruby, kde jsou mladší žáci pod vlivem instituce školní družiny. Tento vliv se ovšem u starších žáků projevuje minimálně. Čas před začátkem vyučování je definován pouze jako čas volný, který tráví zejména ve společnosti spolužáků mimo školu, do níž přicházejí až v 7:30. V tento čas se projevuje jako u všech respondentů zásadní vliv školy a v případě vyšších tříd končí v půl jedné. V některých případech po hodinové polední pauze, v grafu vyplněné obědem a volným časem, který žáci tráví pod vlivem místního obchodu s potravinami nakupováním, následuje odpolední vyučování, trvající do půl třetí. V odpoledních hodinách se projevuje již méně vliv zájmové činnosti, kterou jsou zejména sportovní kroužky a kroužek keramiky organizované školou. Ve velmi omezené míře je zde patrný vliv školní družiny. Tím se individuální rytmus starších žáků zásadně od nižších tříd odlišuje. V této souvislosti je důležité znovu připomenout omezení u družiny plynoucí z preference mladších žáků při nedostatečné kapacitě a většího zájmu i žáků z vyšších ročníků. Tento čas se přesunul do kategorie volný čas, který žáci vyšších ročníků tráví zejména u televize a počítače. Bohužel v tomto výzkumu nebyla ve větší míře zachycena bližší specifikace trávení volného času žáky. V rámci této problematiky by bylo

možné výzkum v budoucnu dále rozšířit. V obdobné míře se u obou stupňů základní školy zachoval čas věnovaný mimoškolní přípravě na následující školní den. Rodiče také nechávají žáky v tomto věku, aby chodili spát později, čímž se konečná hranice individuálního rytmu žáka posouvá na 22:00. Z přechodu mezi jídlem, volným časem a následně spánkem je patrný vliv televize a televizního programu, kde se na rozdíl od nižších tříd (Večerníček) projevuje vliv filmů začínajících na televizních stanicích po 20:00 a končící právě kolem 22:00 večer.

Obecně by se dalo říci, že stěžejními rytmizátory v životě žáků základní školy jsou škola, jízdní řád, družina, zájmové kroužky a v neposlední řadě televizní program, který si vydobyl důležité místo v udávání denního rytmu dítěte žijícího v dnešní době.

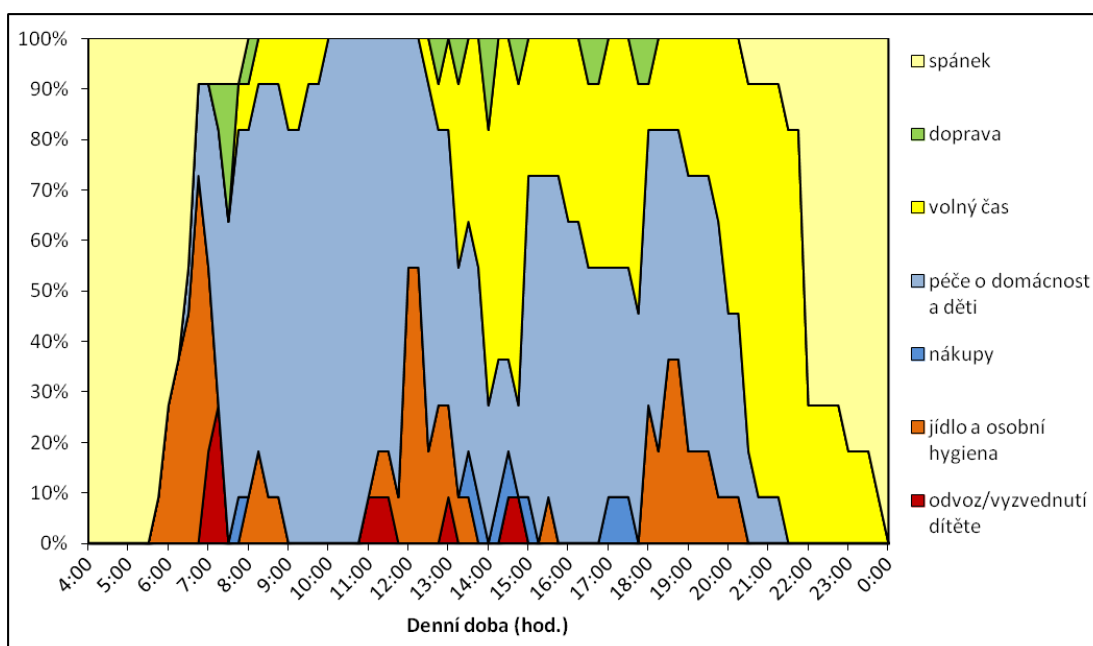
Rodiče

Z šetření je patrné, že dotazníky vyplňovaly zejména maminky žáků základní školy ve Všerubech. Tento jev byl podpořen již tím, že ve vysvětlivkách dotazníku stálo, že by část dotazníků týkající se rodiče měla být vyplněna nejlépe rodičem, jenž dítě vyzvedává nebo odváží do školy, pokud tomu tak u jednoho z rodičů je. V případě, že žádný rodič žáka nevyzvedává, byl výběr čistě na rozhodnutí samotných rodičů. Z tohoto důvodu, ale také příčinou toho, že právě maminky často stojí za péčí o dítě a jeho přípravu do školy, byly získány deníkové záznamy popisující všední den 80 % matek a 20 % otců z celkového počtu 68 vyplněných záznamů. Jednalo se zejména o zaměstnané osoby. Pouze 11 žen vyplňovalo dotazník z pohledu matky na mateřské dovolené. Průměrný věk rodičů činí na základě dotazníků 38 let (průměrný věk matky 37 let a otce 40 let). Bylo tak osloveno 40 % rodičů se středoškolským vzděláním s maturitou a se stejným zastoupením také rodičů se středoškolským vzděláním bez maturity, dále 11 % vysokoškolsky vzdělaných a 4 % se základním vzděláním. U zbývajících 5 % byla otázka týkající se vzdělání nevyplněna. Většina zaměstnaných rodičů (70 %), do svého zaměstnání musí denně dojíždět mimo obec svého bydliště. Tato pracovní dojíždka ze 40 % směřuje do jádrového města Plzeň, kam naprostá většina dojíždí autem. Z porovnání rodičů dojíždějících za prací do Plzně s počtem let, který bydlí v obcích jejich současného bydliště, vyplývá, že se jedná z 80 % o rodiny, jenž v obcích nebydlí ještě více než 15 let. Dalo by se tedy říci, že se jedná o rodiny, stěhující se do Všerub a okolí vlivem suburbanizace, jejichž všední život je však prostřednictvím práce stále svázán s Plzní. V jednotlivých individuálních rytmech rodičů, kromě vazby na zaměstnání lokalizované v Plzni, nebyly zaznamenány žádné výrazné rozdíly mezi staro a novousedlíky.

K stěžejním aktivitám, které byly analyzovány v rámci rutinního dne, patří spánek, doprava, jídlo a osobní hygiena, péče o domácnost a děti, zaměstnání, nákupy, volný čas,

vyzvednutí a odvoz dětí a kategorie jiné aktivity. Individuální rytmy byly u rodičů sledovány ve dvou skupinách, odlišující se zásadně v jejich časových diagramech. Mezi první skupinu patří rodiče na mateřské dovolené, jejichž časové deníky neobsahují stěžejní rytmizátor pracovního cyklu (graf č. 13). Den ženám na mateřské dovolené začíná mezi 5. a 6. hodinou ranní, kdy snídají a chystají děti do školy. Následně některé doprovázejí nebo odvázejí žáky autem do školy, v té době se rodiče dostávají pod vliv základní školy a následně obchodu s potravinami, neboť při té příležitosti chodí ve městě na nákup. Pro porovnání bylo využito práce Nováka (2004), kde začátek dne matek na mateřské dovolené v pražských suburbii začíná mezi 9. a 11. hodinou, kde stejně jako v předkládané práci bylo identifikováno spojení doprovodu dětí do školy či školky s nákupem v místě bydliště. Čas, kdy tuto aktivitu vykonávají se však odvíjí od začátku vyučování ve školách či školkách, přičemž vyučování v některých z těchto institucí může začínat na rozdíl od Všerub (7:30) až například v půl 9 ráno. Celý den se poté nese v duchu starosti o domácnost (úklid, vaření) a děti (mladší sourozenci, příprava s dětmi do školy). V průběhu dne také vyzvedávají děti ze školky a školy, což se odvíjí od konce vyučování žáků. Volný čas je koncentrován zejména odpoledne, kdy se vracejí děti ze školy a rodiče s nimi tráví volné chvíle, a poté večer, když už jdou děti spát. Denní režim končí v některých případech až o půlnoci, neboť rodiče nemusí vstávat do práce. V rámci své práce Novák (2004) publikuje možný popis typického dne maminek pražských suburbií, který vykazuje totožný charakter a druh aktivit jako v rámci předkládané práce.

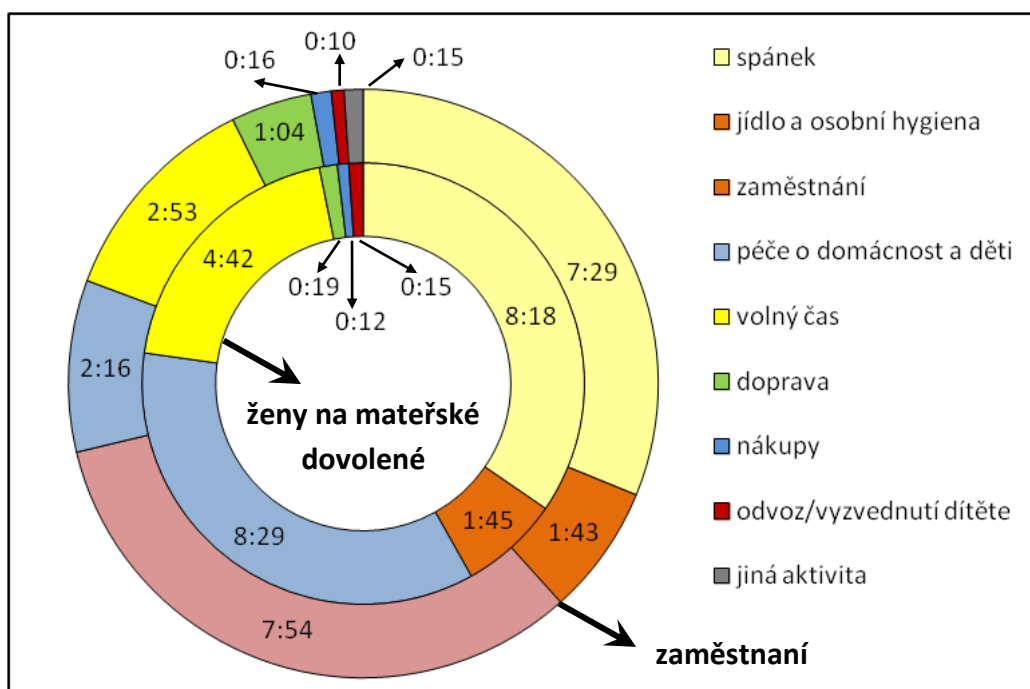
Graf č. 13: Individuální rytmy rodičů na mateřské dovolené

Zdroj: dotazníkové šetření, vlastní zpracování

Všední den žen na mateřské dovolené je v průměru z 35 % (8 hodin) tvořen spánkem na rozdíl od zaměstnaných osob, které tráví spánkem většinou jen 7 hodin denně. Stejný počet hodin jako spánku poté ženy na mateřské dovolené věnují péči o domácnost a děti (graf č. 14). To tvoří největší část jejich všedního dne doplněnou o 5 hodin, které spadají do kategorie volný čas, 2 hodiny pak připadají na jídlo a osobní hygienu. Největší část dne zaměstnané osoby samozřejmě věnují samotné práci, tvořící 33 % dne (průměrně tedy stráví v zaměstnání 8 hodin denně), z čehož vyplývá, že se jedná o zcela zásadní rytmizátor jejich každodenního života, na rozdíl od výsledků získaných ve studii pražského suburbia (Potočný, 2006), kde pracovní doba překračuje standardní délku 8 hodin. Společným znakem zůstává čas strávený přesunem mezi Prahou (v rámci předkládané práce Plzní) a obcí bydliště, odlišující se délkou trvání, kdy v Praze dosahuje často více než 40 minut na rozdíl od Plzně, kde se tento čas pohybuje kolem půl hodiny. Jelikož většina zaměstnaných osob musí za prací dojíždět, není překvapivé, že z dotázaných respondentů tráví přibližně jednu hodinu dopravou, ať už se jedná o cestu do práce, za nákupy nebo vyzvedávání dětí. Zbytek dne je rozložen mezi aktivity zaměřené na péči o domácnost a děti, jídlo, ale také volný čas (3 hodiny).

Graf č. 14: Struktura využití času žen na mateřské dovolené a zaměstnaných rodičů

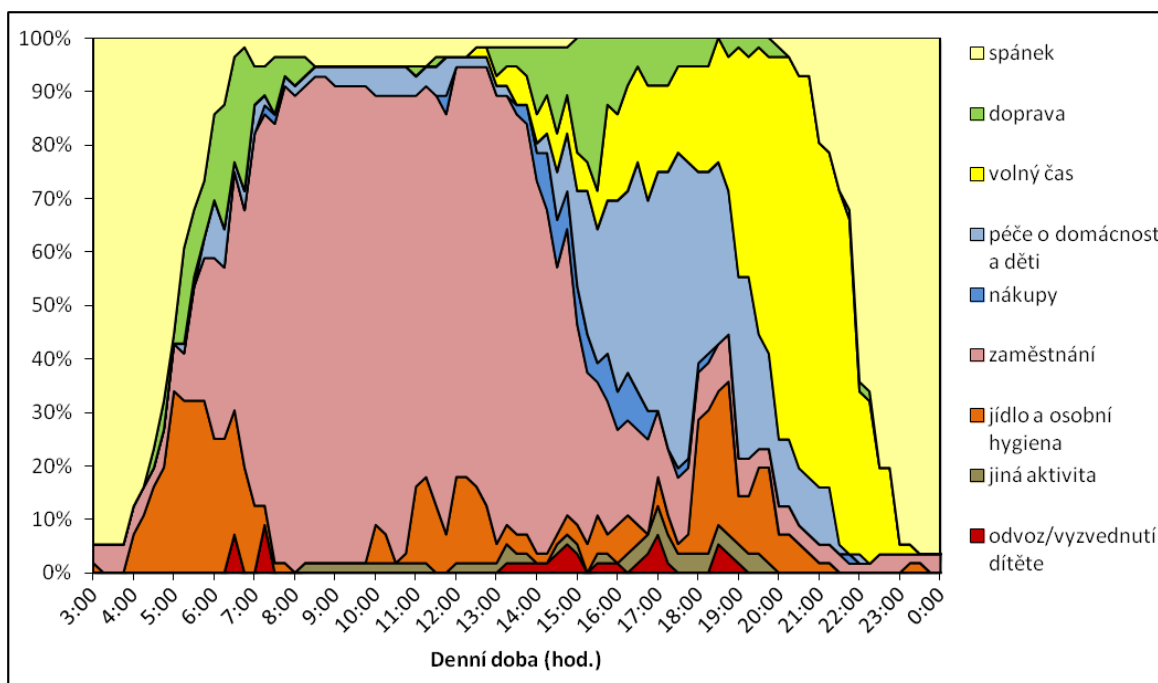
Zdroj: dotazníkové šetření vlastní zpracování

Pozn.: hodnota u jednotlivých aktivit vyjadřuje průměrný čas v hodinách a minutách

Deníkový záznam zaměstnaných osob se od matek na mateřské dovolené zásadně liší (graf č. 15), jak již bylo naznačeno v předchozím výčtu jednotlivých aktivit a jejich

časovém i procentuálním podílu na 24 hodinovém všedním dni. Začátek všedního dne se na úkor zaměstnání posouvá do brzkých hodin, kdy někteří vstávají do práce již kolem 4 hodiny ráno. Zde se projevuje rys moderní doby a zmínka, kde Lefebvre (2004) hovoří o přizpůsobování fyzických rytmů jako je spánek, rytmům sociálním (zaměstnání). Ráno rodičů se zásadně neodvívá od jízdnic řádů, jako tomu je u jejich dětí, ale zejména od dopravní situace na silnicích. Někteří zaměstnaní rodiče ráno kromě snídaně také připravují děti do školy a následně je do školy před začátkem vyučování odvázejí, čímž se také dostávají pod vliv základní školy. Většina dotázaných poté mezi 7. a 8. hodinou už začíná pracovní cyklus, končící ve většině případů mezi 14:00 a 15:00. Jejich pracovní doba je rozdělena obědem, kterému je vyhrazeno přibližně půl hodiny mezi 11. a 13. hodinou, což se odvíjí od konce jejich pracovní doby.

Graf č. 15: Individuální rytmy zaměstnaných rodičů

Zdroj: dotazníkové šetření, vlastní zpracování

Odpoledne cestou z práce se dostávají pod vliv obchodních center nebo obchodů, kde nakupují. Potočný (2006) ve své publikaci týkající se pražských suburbii hovoří o tom, že se nákupní centra na okrajích měst stávají běžnou součástí života obyvatel suburbii, kteří je preferují před nakupováním v místních malých obchodech s často krátkou otevírací dobou, na rozdíl od supermarketů, které fungují nonstop a tudíž aktéři nemají problém nakoupit, pokud jejich pracovní doba končí v pozdějších hodinách. V rámci dotazníkového šetření se nakupování projevilo jako zanedbatelná aktivita v průběhu všedního dne. Vysvětlením však

může být současný trend nakupovat ve velkém v rozsáhlých obchodních domech a to jen několikrát v měsíci.

V případě obce Všeruby se však znovu projevuje skutečnost, že se nejedná o typické suburbium podobající se obcím v okolí Prahy, ale jedná se o obec, vykazující v současné době spíše charakter vesnice. Přesto jsou zde patrné některé prvky suburbanizace například v podobě rozvíjející se zástavby a kladného migračního salda. Skutečnost odlišující život této obce od obcí v zázemí Prahy je možné nalézt zejména v časovém ukotvení začátku a konce pracovní doby aktérů, zásadně se odlišující od výsledků výzkumů obyvatel pražských suburbií. V porovnání se studií Doležalová, Ouředníček (2006), týkající se tří suburbánních obcí Prahy, je pozorován posun pracovní doby na rozdíl od výsledků předkládané práce. U zaměstnaných aktérů bydlících v pražských suburbiích (podnikatelé, manažeři, řídicí pracovníci apod.) začátek pracovní doby obvykle nezačíná v brzkých ranních hodinách, ale je posunut až mezi 8. a 9. hodinu ranní, přičemž končí ve větší míře až mezi 16. a 17. hodinou odpoledne. Častěji se zde vyskytují také aktéři, kterým pracovní doba končí až po 18. hodině na rozdíl od výzkumu v rámci této práce, kde dotazníkové šetření odhalilo, že zaměstnaní rodiče končí často již mezi 14. a 15. hodinou. Podobných výsledků jako v práci Doležalová, Ouředníček (2006) docílil již Novák (2004), taktéž se zaměřením na pražská suburbia. „V čase mezi 7:30 a 8:10 se přesouvá v každém okamžiku okolo 40 % všech zaměstnaných osob zkoumaných lokalit. Ve většině případů ve směru domov → Praha. Průměrná doba dojížděky do zaměstnání je u sledovaných respondentů 40 minut. Okolo 9:00 je však více jak 80 % v zaměstnání a mezi 10:00 a 12:00 je počet respondentů v zaměstnání nad hranicí 90 %“ (Novák, 2004; 57). Zaměstnání poté u většiny respondentů končí před 18. hodinou.

Rodiče následně po práci vyzvedávají děti v tuto dobu již ze školní družiny. A ti, kteří nepracují pozdě do večera, poté tráví odpoledne péčí o domácnost a děti, část je vyhrazena volnému času, ale také odvozu a následnému vyzvedávání dětí z odpoledních zájmových kroužků. U většiny volnočasových aktivit se nejčastěji po 20. hodině vyskytuje sledování televize, kde se v životě rodičů také projevuje vliv rytmizátoru televizního programu. Je patrné, že právě rodiče jsou ti, kdo vytvářejí určité skupinové rytmy celé rodiny, které se nejvíce ukazují v časové sekvenci určené pro večeři a následně spánek. Na rozdíl od matek na mateřské dovolené chodí zaměstnaní rodiče nejčastěji spát již mezi 21. a 22. hodinou. I v době, kdy rodiče chodí spát, se projevuje rozdíl od obyvatelstva pražských suburbií, neboť z výzkumu Doležalová, Ouředníček (2006) vyplývá, že ve sledovaných suburbiích v okolí Prahy chodí zaměstnaní spát i po půlnoci. Tuto skutečnost je ovšem možné vysvětlit výběrem respondentů, kdy v pražských suburbiích se jednalo mimo jiné o manažery a vedoucí pracovníky, kterým zaměstnání začíná až po 8. hodině ranní na rozdíl od

předkládaného výzkumu zaměřeného na rodiče, kteří vyzvedávají děti ze školy a zaměstnání začínají pracovat již v brzkých ranních hodinách.

Přesto se v tomto prototypu organizace všedního dne našly výjimky. Mezi ně patří rodiče, kteří mají například dvě zaměstnání nebo pracují v noci a přes den spí. Mezi výjimky patří také činnosti, zařazené do kategorie jiné aktivity. K těmto aktivitám byly přiřazeny například školení, návštěva lékaře, kadeřnictví, návštěva u prarodičů, cvičení nebo dokonce vedení kroužku, přesto se tyto aktivity objevovaly v deníkových záznamech spíše ojediněle.

Summary

V každodenních individuálních rytmech sledovaných aktérů se zachovávají stabilní a dlouhodobě ukotvené rytmizátory. Ať už se jedná o povinnou školní docházku žáků nebo pracovní dobu rodičů. Přesto byly pozorovány určité aspekty, související s vývojem společnosti směřující k možnému ovládnutí životních rytmů prostřednictvím technologií. Nové technologie organizují a ovládají každodenní aktivity, ale stojí také v pozadí procesu, který umožňuje aktérům určitou prostorovou uzavřenost. Lidé mohou pracovat a nakupovat z domova bez ohledu na čas nebo konkrétní lokalizaci v prostoru. Rytmezátory pracovní doby nebo otevírací doby obchodu se tak vytráčí z individuálních rytmů aktérů. Tuto skutečnost je možné v modifikované podobě pozorovat i prostřednictvím získaných deníkových záznamů. Životy žáků jsou v souvislosti s věkem, ale i měnícím se charakterem doby, stále pod menším vlivem zájmových kroužků organizovaných mimo domov ve větších skupinách dětí. Domnívám se, že v dnešní době jsou individuální rytmy mladých lidí, nejen žáků, ale i rodičů pod silným vlivem moderních technologií. A to i přesto, že výzkum nenahlédl do specifikací, týkajících se například aktivit vykonávaných během cesty v dopravním prostředku, nebo ve větší míře do detailu toho, co se ve výzkumu skrývá pod kategorií volný čas. Předpokládám, a podle zkušenosti soudím, že rytmus lidí je jasně vymezen potřebou, někdy až hraničící se závislostí sledovat virtuálně produkované informace prostřednictvím facebooku, e-mailu nebo jiných aplikací. Jsou lidé, kteří doslova žijí od seriálu k seriálu. A ve chvíli kdy na hodinách odbije osmá hodina večer, jsou rodiny naučené sednout si k večernímu filmu. Lidé si plánují své každodenní životy a aktivity tak, aby stihly sledované televizní pořady a televizní program doslova ovládá denní rytmy aktérů často i s týdenním předstihem. Samozřejmě je nutno tento předpoklad brát jako zcela subjektivní a specifický pouze pro určité skupiny aktérů nacházejících se v určité životní fázi.

6. Závěr

.... Spánek, tikot hodin, puls srdce, zvonění budíků každý den v 6 ráno, snídaně, autobus jede v 7, pospíchám, práce začíná přesně, polední pauza, konec pracovní doby, kdy jede nejbližší spoj domů, vyzvednout dítě než skončí družina, musím stihnout nakoupit, v 16. hodin zavírají obchod, večeře, od 20:00 dávají v televizi film, konec filmu, tikot hodin, puls srdce, spánek...

Když si život představíme jako sled cyklicky rutinně se odehrávajících aktivit ve stanovaných časech a prostorech, nalezneme rytmus. Hledání rytmu nejen v životě jednotlivců, kteří strukturují rytmus v místech, ale i rytmů přesahujících hranice konkrétního místa, to vše se stalo argumentem a výsledkem předkládané práce.

Rozklíčování rytmů v konkrétním prostředí zázemí Plzně bylo podmíněno mapováním změn, které s sebou v této oblasti přináší proces suburbanizace. Zásadní změna, jež byla v souvislosti s primárním školstvím sledována, byla měnící se věková struktura obyvatelstva. Ukázalo se, že v současné době dochází v zázemí Plzně v suburbánních obcích k narůstání věkové kategorie stojící před problémem nedostatečné kapacity míst v mateřských školách a je pouze otázkou času, kdy se tento problém přesune na školy základní. Kapacita základních škol, tak musí reagovat nejen na narůstající počet dětí v obci, kde se škola nachází, ale také na narůstající počet dětí v obcích nacházejících se v jejím okolí. V rámci školského zákona je toto okolí stanoveno spádovým územím, kde má škola povinnost děti v základní škole umístit. Dalo by se říci, že tak byly částečně uměle stanoveny administrativní hranice nadlokálního prostorového dosahu rytmizátoru základních škol. Realita je však často jiná. V rámci analýzy statistických dat byl mapován vývoj dojížděkových mikroregionů do základních škol, utvářející obraz více se blížící realitě jejich skutečného dosahu. V zázemí Plzně byly na základě tří časových horizontů (1991, 2001 a 2011) identifikovány obměny sledovaných mikroregionů. Za klíčové kauzality těchto modifikací jsou v práci považovány proces suburbanizace spolu s rozvojem a preferencí individuální dopravy. Stěžejními roky analýzy byly roky 1991, kdy zde proces suburbanizace ještě neprobíhá a následně rok 2011, kdy se plně ukázaly jeho důsledky. V roce 1991 byl dosah vlivu základních škol v okolí Plzně mapován v podobě velkého množství menších dojížděkových mikroregionů. Tato skutečnost vychází z charakteru doby ale i obyvatel, kteří jsou spolu s dětmi vázáni veřejnou dopravou, a proto děti posílají do nejbližších místních škol, kam jezdí autobus vypravovaný ke spádové škole. Zásadní změna je zaznamenána v roce 2011, kdy se počet mikroregionů prudce snížil na úkor rozrůstajícího se nadlokálního dosahu základních škol lokalizovaných přímo v Plzni. Suburbanizace do okolí Plzně přetáhla mladé rodiny s dětmi do venkovských obcí. Často si ale zachovaly městský způsob života

a silnou vazbu na jádro. Jejich životní styl se poté mimo jiné projevuje i ve vymezení mikroregionů, kdy novousedlíci vozí děti s sebou cestou do práce i do škol lokalizovaných v Plzni. Je však důležité identifikovat i doprovodné kauzality, kterými může být specializace plzeňských základních škol, ale také vliv víceletých gymnázií, za nimiž děti v tomto věku dojíždějí.

Pro lepší pochopení rytmů a rytmizátorů se další analýza zaostřila na konkrétní obec Všeruby, ve které byla mapována rozrůstající se zástavba a narůstající počet obyvatel s dětmi. Spektrum rytmů (tzv. polyrytmicita) byla sledována ve dvou konkrétních místech a těmi bylo náměstí a okolí školy. Náměstí ve Všerubech je pod vlivem spektra rytmizátorů ovlivňujících pulzaci místa. Mezi ně patří zejména pracovní cyklus, pošta, místní obchod s potravinami, jízdní řád, městský úřad, odloučené pracoviště školy a ordinace praktického lékaře. Všechny tyto instituce se v různých časových sekvencích ve větší či menší míře podílejí na struktuře místa. V souvislosti s okolím školy poté byl mapován vliv jízdního řádu, školní družiny, školního vyučování, jídelny, zájmových kroužků a mateřské školy. Celodenní pozorování probíhalo vždy v konkrétní všední den. Neodhalilo však některé ze sezónních rytmizátorů, ale také institucí podílejících se na struktuře místa prostřednictvím rozhodnutí na různých řádovostních úrovních. Pozorování doplněné o úvahu vycházející z analýzy textů a dokumentů odhalilo, že zásadní vliv na strukturu místa vychází zejména ze čtyř úrovní. Zásadní vliv, který má dopad na konkrétní místa, byl identifikován na makroregionální úrovni, z níž vychází dopad týkající se právního systému a zákonů stanovených v rámci České republiky. Na úrovni mezoregionální byl za stěžejní stanoven vliv krajů na dopravní obslužnost území a na mikroregionální například vliv vycházející z kolektivního rozhodnutím spolků obcí. Speciální případem je poté úroveň globální, kterou jsou myšleny veškeré biologické rytmy, střídání dne a noci a ročních období.

Nejzákladnější dimenze sledování rytmů se dotýká života samotných aktérů, díky němuž je intenzitu rytmů možné pozorovat. Dotazníkové šetření zaměřené na žáky a rodiče vázané na základní školu ve Všerubech rozkrylo individuální rytmy aktérů prostřednictvím časoprostorového chování a vliv, jaký rytmizátory mají v průběhu jejich všedního dne. Analýza žáků probíhající zvláště pro nižší a vyšší stupeň odhalila u mladších dětí větší organizaci volného času před i po školním vyučování v podobě školní družiny a zájmových kroužků. Rytmizátor školního vyučování se poté na jejich životě podílí kratší dobu než je tomu u vyšších ročníků, které mají i odpolední vyučování. Starší žáci si již často sami rozhodují o organizaci svého času, což se ukázalo zejména v nevázaném volném čase na jakoukoliv instituci. Již u žáků se ukazuje jako jeden z novodobých udavačů rytmu televize a televizní program, který je částečně nahrazen internetem, ale přesto má svoje pevné místo a vliv na organizaci zejména večerních aktivit. Společným vlivem se u obou kategorií žáků

v průběhu dne projevil jízdní řád autobusů, kterými většina dotázaných do školy dojíždí. Kategorie rodičů byla z důvodu jasně odlišného denního rytmu žen na mateřské dovolené a zaměstnaných rodičů analyzována taktéž zvlášť. U obou kategorií se prokázal vliv základní školy v podobě vyzvedávání a odvozu dětí do školy, přesto se zde projevil v menší míře, než bylo předpokládáno, neboť žáci dojíždějí převážně veřejnou dopravou. Dalším společným rytmizátorem byly obchody a jejich otevírací doby, kterým se rodiče při nakupování musí v ranních nebo odpoledních hodinách často cestou z práce přizpůsobit. Zásadní rozdíl však spočíval v tom, že převážnou část dne žen na mateřské dovolené tvoří aktivita vázaná na domácnost a děti. Naopak u zaměstnaných je největší část dne pod vlivem pracovní doby, lokalizované ve většině případů dotázaných respondentů v Plzni. Tato skutečnost, kdy rodiče dojíždějí do zaměstnání do Plzně, byla prokázána zejména u rodin, které v obci svého bydliště žijí méně než 15 let, což znamená, že sem přišly v souvislosti s rozšiřující se zástavbou a probíhající suburbanizací. Dalo by se říci, že tak byl prokázán předpoklad přetrvávající vazby novousedlíků na jádrové město. Přesto, že jsou zde patrné některé z projevů suburbanizačního rozvoje, byla obec na základě zjištěného charakteru institucí a individuálních rytmů aktérů analyzována v období, kdy se více podobá vesnici, než typickému suburbium identifikovanému například v okolí Prahy.

Předkládaná práce se snaží o představení problematiky rytmů v komplexní podobě, procházející nejen aspekty života jedinců, ale působících v různých prostorových a řádovostních dimenzích. Získané poznatky je možné využít k lepší organizaci institucí vycházející z každodenních životů aktérů, které je využívají a jimiž jsou ovlivňováni. Příkladem může být zlepšení dopravní dostupnosti v souvislosti se skutečným nadlokálním dosahem vlivu základních škol, nebo lepší organizaci jízdních řádů odvíjející se od konce vyučování, konce pracovní doby nebo otevírací doby úřadů atd. Prostřednictvím poodhalení jednotlivých rytmů je možné nejen nalézt prostředek k jejich optimální koordinaci tak, aby došlo k ulehčení rutinního života lidí, ale také uvědomit si jakým způsobem je náš život, ale i život v místě strukturován a řízen.

Seznam použité literatury

- ALPARONE, F. R., PACILLI, M. G. (2012): On children's independent mobility: the interplay of demographic, environmental, and psychosocial factors. *Children's Geographies*, 10, č. 1, s.109–122.
- BURCIN, B., ČERMÁK, Z., KUČERA, T. (2011): Demografická prognóza vývoje obyvatelstva města Plzně v období 2010–2040. Dostupný z WWW: <http://ukr.plzen.eu/cz/analyticke-a-koncepcni-dokumenty/obyvatelstvo/prognoza-vyvoje-obyvatelstva-plzne-v-obdobi-2010-2040/prognoza-vyvoje-obyvatelstva-plzne-v-obdobi-2010-2040.aspx> [cit. 2014-1-30].
- CRANG, M. (2001): Rhythms of the city: temporalised space and motion. In: May, J., Thrift, N. (eds.): *Timespace: geographies of temporality*. London, Routledge, s. 187–207.
- CRESSWELL, T. (2009): Place. In: Kitchin, R., Thrift, N., Castree, N., Crang, M., Domosh, M., Anderson, K. (eds.): *International Encyclopedia of Human Geography*, 8, Oxford, Elsevier, s. 169–177.
- DANĚK, P. (2008): Vývoj moderního geografického myšlení. In: Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J. a kol. : *Ekonomická a sociální geografie*, Plzeň, Aleš Čeněk, s. 9–36.
- DOLEŽÁLOVÁ, G., OUŘEDNÍČEK, M. (2006): Životní styl obyvatel v suburbánní zóně Prahy. In: Ouředníček, M. (eds.): *Sociální geografie Pražského městského regionu*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 143–159.
- FRANTÁL, B., KLAPKA, P., SIWEK, T. (2012): Lidské chování v prostoru a čase: teoreticko-metodologická východiska. *Sociologický časopis*, 48, č. 5, s. 833–857.
- GIDDENS, A. (1984): *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley, University of California Press, 402 s.
- GIDDENS, A. (1990): *The Consequences of Modernity*. Stanford, Stanford University Press, 200 s.
- GREGORY, D., JOHNSTON, R., GERALDINE P., WATTS, M., WHATMORE S. (2009): *The Dictionary of Human Geography*, 5th Edition, Oxford, Wiley-Blackwell, 1071 s.
- HÄGERSTRAND, T. (1970): What about People in Regional Science? *Papers in Regional Science*, 24, č. 1, s. 7–21.
- HÄGERSTRAND, T. (1982): Diorama, path and project. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 73, č. 6, s. 323–339.
- HÄGERSTRAND, T. (1985): Time-geography: focus on the corporeality of man, society and environment. *The Science and Praxis of Complexity*, Tokyo, United Nations University Press, s. 193–216.
- HAMPL, M. (2004): Současný vývoj geografické organizace a změny v dojížděcí za prací a do škol v Česku. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, 109, č. 3, s. 205–222.

- HAMPL, M., JEŽEK, J., KÜHNL, K. (1978): Sociálně geografická regionalizace ČSR, Praha, VÚSEI, 304 s.
- HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha, Portál, 407 s.
- IRA, V. (2001): Geografia času: Prístup, základné koncepty a aplikácie. Geografický časopis, 53, č. 3, s. 231–245.
- KOPP, J., NOVOTNÁ, M., MATUŠKOVÁ, A. (2013): Rezidenční suburbanizace v plzeňském městském regionu v krajině-ekologickém kontextu. In: Ouředníček, M., Špačková, P., Novák, J. (eds.): Sub Urbs: krajina, sídla a lidé. Praha, Academia, s.150–174.
- KUČEROVÁ, S. (2012): Proměny územní struktury základního školství v Česku. Praha, Česká geografická společnost, 209 s.
- LEFEBVRE, H., KOFMAN, E., LEBAS, E. (1996): Writings on cities. Malden, Blackwell Publishing, 250 s.
- LEFEBVRE, H. (2004): Rhythmanalysis: space, time, and everyday life. New York, Continuum, 112 s.
- LENNTORP, B. (1999): Time-geography – at the end of its beginning. GeoJournal, 48, č. 3, s. 155–158.
- MULÍČEK, O., OSMAN, R., SEIDENGLANZ, D. (2010): Časoprostorové rytmy města – industriální a postindustriální Brno. In: Ferenčuhová, S., Galčanová, L., Vacková, B. (eds.): Československé město včera a dnes: každodennost, reprezentace, výzkum. Brno, Pavel Mervart/Masarykova univerzita, Červený Kostelec, s. 195–220.
- MULÍČEK, O., OSMAN, R., SEIDENGLANZ, D. (2011): Městská chronopolis. In: Vacková, B., Galčanová, L., Ferenčuhová, S. (eds.): Třetí město. Brno, Pavel Mervart/Masarykova univerzita, Červený Kostelec, s. 13–42.
- MULÍČEK, O., OSMAN, R., SEIDENGLANZ, D. (2014): Time-space rhythms of the city – Industrial and post-industrial Brno. Urban Studies (v tisku)
- NOVÁK, J. (2004): Časoprostorová mobilita obyvatel a strukturované prostředí metropolitní oblasti. Magisterská práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 112 s.
- NOVÁK, J. (2008): Suburbanizace a doprava. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Macešková, M., Novák, J., Puldová, P., Romportl, D., Chuman, T., Zelendová, S., Kuncová, I. (eds.): Suburbanizace.cz. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Urbánní a regionální laboratoř, Praha, s. 56–60.
- NOVÁK, J., SÝKORA, L. (2007): A city in motion: Time-space activity and mobility patterns of suburban inhabitants and the structuration of the spatial organization of the Prague metropolitan area. Geografiska Annaler B, 89, č. 2, s.147–167.
- OSMAN, R. (2010): Behaviorální a humanistická konceptualizace lidské teritoriality. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Brno, Geografický ústav Přírodovědecké fakulty, 86 s.

- OUŘEDNÍČEK, M. (2008): Suburbanizace a vývoj měst. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Macešková, M., Novák, J., Puldová, P., Romportl, D., Chuman, T., Zelendová, S., Kuncová, I. (eds.): Suburbanizace.cz. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Urbánní a regionální laboratoř, Praha, s. 10–17.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., TEMELOVÁ, J., PULDOVÁ, P. (2009): Metody geografického výzkumu města. In: Ferenčuhová, S., Hledíková, M., Galčanová, L., Vacková, B. (eds.): Město: Proměnlivá ne/samozřejmost. Pavel Mervart/Masarykova univerzita, Brno, s. 93–128.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., NOVÁK, J. (2013): Metodické problémy výzkumu a vymezení zón rezidenční suburbanizace v České republice. In: Ouředníček, M. Špačková, P., Novák, J. (eds.): Sub Urbs: krajina, sídla a lidé. Praha, Academia, s. 309–326.
- OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P. (2013): Teoretické přístupy a současná témata výzkumu suburbanizace. In: Ouředníček, M. Špačková, P., Novák, J. (eds.): Sub Urbs: krajina, sídla a lidé. Praha, Academia. s. 13–25.
- POSPÍŠILOVÁ, L. (2012): Prostorové aspekty každodenního života. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 60 s.
- POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Časoprostorové chování středoškolských studentů bydlicích v zázemí Prahy. In: Vacková, B., Galčanová, L., Ferenčuhová, S. (eds.): Třetí město. Nakladatelství Pavel Mervart, Masarykova univerzita, Červený Kostelec, Brno, s. 99–132.
- POTOČNÝ, T. (2006): Lidé na okraji. Případová studie satelitního městečka. IVRIS Working Papers 06/01, Masarykova univerzita, Brno, fakulta sociálních studií, Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, 47 s.
- PRED, A. (1981): Social Reproduction and the Time-Geography of Everyday Life. Geografiska Annaler B, Human Geography, 63, č. 1, s. 5–22.
- PRED, A. (1984): Place as historically contingent process: Structuration and the time-geography of becoming places. Annals of the Association of American Geographers, 74, č. 2, s. 279–297
- PULDOVÁ, P., NOVÁK, J. (2008): Suburbanizace a sociální prostředí. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Macešková, M., Novák, J., Puldová, P., Romportl, D., Chuman, T., Zelendová, S., Kuncová, I. (eds.): Suburbanizace.cz. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Urbánní a regionální laboratoř, Praha, s. 40–53.
- SEAMON, D. (1980): Body-Subject, Time-Space Routines and Place Ballets. In: Buttimer, A., Seamon, D. (eds.): The Human Experience of Space and Place. London, Croom Helm Ltd., s. 148–165.
- SOBOTOVÁ, J. (2006): Suburbanizační procesy v Plzeňské aglomeraci. Miscellanea geographica, 12, s. 75–89.
- ŠPAČEK, O. (2009): Konceptualizace sousedství – místo ve městě pohledem teorie struktury. Dostupné z WWW: <http://iss.fsv.cuni.cz/ISS-118-version1.pdf> [cit. 2014-2-12]

TEMELOVÁ, J. (2008): Suburbanizace a fyzické prostředí. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Macešková, M., Novák, J., Puldová, P., Romportl, D., Chuman, T., Zelendová, S., Kuncová, I. (eds.): Suburbanizace.cz. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Urbánní a regionální laboratoř, Praha, s. 30–36.

THRIFT, N. J. (1977): An introduction to time-geography. Norwich, Geo Abstracts, 34 s.

THRIFT, N., PARKES, D. N. (1975): Timing space and spacing time. Environment and Planning A, 7, č. 6, s. 651–670.

TUAN, Y.-F. (1977): Space and Place. The Perspective of Experience. University of Minnesota Press, 230 s.

URRY, J. (1995): Consuming city. London, Routledge, 256 s.

VALENTINE, G. (1997): "Oh Yes I Can." "Oh No You Can't": Children and Parents' Understandings of Kids' Competence to Negotiate Public Space Safely. Antipode, 29, č. 1, s. 65–89.

VÁVRA, J. (2010): Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa. Geografie, 115, č. 4, s. 461–478.

VLČEK, I., PAVLÍK, Z. (1967): Mobilita venkovského obyvatelstva. Praha, AUC, č. 1, s. 3–37.

WALKER, M., CLARK, G. (2010): Parental choice and the rural primary school: Lifestyle, locality and loyalty. Journal of Rural Studies, 26, s. 240–249.

Statistické podklady

Český statistický úřad (1991): Dojíždka do zaměstnání a škol podle Sčítání lidu, domů a bytů 1991, Plzeňský kraj. ČSÚ.

Český statistický úřad (2001): Dojíždka do zaměstnání a škol podle Sčítání lidu, domů a bytů 2001, Plzeňský kraj. Dostupný z WWW: http://notes2.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/podrobne_udaje_v_publikacich_ze_sldb_2001 [cit. 2014-2-12].

Český statistický úřad (2004): Malý lexikon obcí ČR 2004. Dostupný z WWW: <http://csugeo.i-server.cz/csu/2004edicniplan.nsf/publ/1302-04-2004> [cit. 2014-2-12].

Český statistický úřad (2007): Demografická ročenka okresů 1991–2006. Dostupný z WWW: https://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/publ/4034-07-1991_az_2006 [cit. 2014-2-12].

Český statistický úřad (2009): Úvod - Základní školství v ČR po roce 1996. Dostupný z WWW: [http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/9F00462CE1/\\$File/w331209a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/9F00462CE1/$File/w331209a2.pdf) [cit. 2014-2-25].

Český statistický úřad (2011a): Dojíždka do zaměstnání a škol podle Sčítání lidu, domů a bytů 2011, Plzeňský kraj. Dostupný z WWW: <http://www.scitani.cz/csu/2013edicniplan.nsf/krajp/23032-13-xp> [cit. 2014-2-12].

Český statistický úřad (2011b): Vyjíždka a dojíždka do zaměstnání a do škol. Dostupný z WWW: [https://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/t/DC00445928/\\$File/32413513k5.pdf](https://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/t/DC00445928/$File/32413513k5.pdf) [cit. 2014-2-12].

Český statistický úřad (2013a): Demografická ročenka okresů 2003–2012. Dostupný z WWW: https://www.czso.cz/csu/2013ediciplan.nsf/publ/4034-13-r_2013 [cit. 2014-2-12].

Český statistický úřad (2013b): Databáze demografických údajů za obce ČR (1971–2012). Dostupný z WWW: http://www.czso.cz/cz/obce_d/index.htm [cit. 2014-2-12].

Obce v číslech 1990. Okresní oddělení ČSÚ, 1991.

Další zdroje informací

Česká školská inspekce (2010): Inspekční zpráva - Základní a mateřská škola Všeruby . Dostupné z WWW: <http://zpravy.csicr.cz/upload/2010035142.pdf> [cit. 2014-3-6].

ČSAD a.s. (2014): Jízdní řád. Dostupné z WWW: <http://www.csadplzen.cz/mainindex/z25.htm> [cit. 2014-3-7].

Geoportál Plzeňského kraje(2013): Územně analytické podklady Plzeňského kraje. Dostupné z WWW: http://geoportal.plzensky-kraj.cz/gis/data/uploads/uap_pk/2013/kartogramy_kapitola_1_3.pdf [cit. 2014-4-14].

Charakteristika Základní a mateřské školy Všeruby: O škole (2009) Dostupné z WWW: http://zsvseruby.aspone.cz/z_o_skole.aspx [cit. 2014-3-6].

JANOUSHKOVCOVÁ, E. (2007): Stabilita sítě základních škol v Plzeňském kraji. Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje, Monitor, č. 5. Dostupný z WWW: http://www.rra-pk.cz/gallery/monitor_cislo5_10_2007.pdf [cit. 2014-2-12].

Odbor školství, mládeže a sportu Krajského úřadu Plzeňského kraje (2012): Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy Plzeňského kraje. Dostupný z WWW: www.plzensky-kraj.cz/cs/system/files/users/u1005001/dz_2012.doc [cit. 2014-2-12].

Odbor územního plánování Městský úřad Nýřany (2012): Územní plán obce Všeruby – textová část, základní výkres. Dostupný z WWW: <http://vseruby.obce.gepro.cz/LINK?id=1> [cit. 2014-3-4].

Plzeňské městské dopravní podniky (2013): Schéma linek. Dostupný z WWW: <http://www.pmdp.cz/doprava/schema-linek/> [cit. 2014-2-2].

Quattro.cz (2008): Seznam a kapacita školských zařízení. Dostupný z WWW: <https://www.skoly-online.cz/>

Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje (2010): Analýza socioekonomického rozvoje Plzeňského kraje se specifikací potřeb po roce 2013 z hlediska kohezní politiky. Dostupný z WWW: http://www.strukturalni-fondy.cz/getmedia/a6e16670-d238-40a2-b91b-e438c89cf371/Analiza-SE-rozvoje-Plzensky_loga.pdf [cit. 2014-2-12].

Regionální rozvojová agentura Plzeňského kraje (2013): Program rozvoje Plzeňského kraje 2014+. Dostupný z WWW: www.plzensky-kraj.cz/cs/system/files/users/.../1-prpk131229.pdf [cit. 2014-2-12].

Time geography, social media and social exclusion (2009): Some time geography elements
Dostupné na www: <http://carlhaggerty.files.wordpress.com/2009/08/timegeography.jpg> [cit. 2014-4-12].

Úřad vlády České republiky (1996): Usnesení vlády České republiky ze dne 25. října 1995 č. 595. Dostupné z WWW: <https://racek.vlada.cz/usneseni/usnweb.nsf/0/C9E856A86E831CC2C12571B6006CD030> [cit. 2014-3-7].

Útvar koordinace evropských projektů města Plzně, p.o.(2008): Plzeň – Evropské hlavní město kultury 2015. Dostupný z WWW: http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2009/08/PEHMK_IPRM_dokument.pdf [cit. 2014-2-2].

Útvar koncepce a rozvoje města Plzně (2005): Migrační vztahy Plzně s okolními obcemi. Analýza migrace v období let 1999–2003. Dostupný z WWW: <http://ukr.plzen.eu/cz/analyticke-a-koncepcni-dokumenty/obyvatelstvo/demograficke-analyzy/demograficke-analyzy.aspx> [cit. 2014-2-2].

Útvar koncepce a rozvoje města Plzně (2013): Plzeň – dojíždka a vyjíždka do zaměstnání a škol v roce 2011. Dostupný z WWW: <http://ukr.plzen.eu/cz/analyticke-a-koncepcni-dokumenty/obyvatelstvo/scitani-lidu-domu-a-bytu-2001-a-2011/scitani-lidu-domu-a-bytu-2001-a-2011.aspx> [cit. 2014-2-25].

Základní škola Všeruby (2013a): Rozvrhy hodin ve školním roce 2013/2014. Dostupné z WWW: http://zsvseruby.aspone.cz/z_rozvrhy.aspx [cit. 2014-3-6].

Základní škola Všeruby (2013b): Školní družina. Dostupné z WWW: http://zsvseruby.aspone.cz/d_o_druzine.aspx [cit. 2014-3-6].

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích. Dostupný z WWW: [http://www.zakonycr.cz/seznamy/129-2000-sb-zakon-o-krajich-\(krajske-zrizeni\).html](http://www.zakonycr.cz/seznamy/129-2000-sb-zakon-o-krajich-(krajske-zrizeni).html) [cit. 2014-2-12].

Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/dokumenty/skolsky-zakon> [cit. 2013-12-11].

Zákon č. 194/2010 Sb., o veřejných službách v přepravě cestujících a o změně dalších zákonů. Dostupný z WWW: https://www.uohs.cz/download/Legislativa/VZ/CR/2010_194.pdf [cit. 2014-2-12].

Přílohy

Příloha č. 1: Vývoj počtu obyvatel v obcích zázemí Plzně

Obce v zázemí	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bdeněves	413	410	404	403	401	419	403	399	398	406	389	388	412	424	449	477	505	539	558	586	612	633
Dolní Lukavice	771	771	751	745	730	746	749	745	749	745	759	776	791	801	803	810	817	830	840	869	855	870
Druztová	586	593	606	595	590	599	592	591	608	613	625	628	643	647	662	677	677	675	689	697	674	691
Bušovice	512	516	504	508	505	502	492	489	492	486	516	522	511	502	507	517	520	523	514	521	547	547
Dýšina	1 349	1 350	1 344	1 333	1 334	1 332	1 334	1 330	1 331	1 345	1 342	1 364	1 347	1 424	1 465	1 486	1 484	1 523	1 582	1 606	1 764	1 790
Chrást	1 680	1 684	1 672	1 681	1 662	1 650	1 657	1 648	1 658	1 649	1 674	1 683	1 696	1 700	1 720	1 721	1 750	1 757	1 811	1 820	1 805	1 815
Čížice	416	402	405	402	397	403	399	394	401	398	414	416	423	426	447	473	471	482	495	514	518	506
Dobřany	5 640	5 611	5 531	5 540	5 551	5 584	5 643	5 694	5 677	5 685	5 659	5 652	5 696	5 779	5 887	5 868	5 943	6 000	6 070	6 137	6 104	6 107
Kyšice	629	626	630	630	628	632	639	655	654	675	706	717	728	740	743	751	778	771	757	767	867	887
Losiná	845	850	836	836	826	829	829	830	825	828	843	872	887	904	905	900	910	926	936	955	1 109	1 182
Nezvěstice	1 992	1 984	1 409	1 388	1 391	1 390	1 371	1 374	1 371	1 366	1 361	1 336	1 350	1 353	1 363	1 370	1 375	1 373	1 380	1 390	1 442	1 454
Příšov	213	218	219	208	210	207	212	214	216	219	228	229	234	236	238	245	255	279	283	290	291	288
Hromnice	1 035	1 008	981	982	966	966	953	965	970	977	980	1 011	1 002	1 018	1 031	1 052	1 066	1 076	1 088	1 112	1 109	1 139
Starý Plzenec	4 053	4 084	4 127	4 163	4 175	4 179	4 186	4 213	4 228	4 253	4 216	4 294	4 320	4 387	4 404	4 401	4 423	4 420	4 485	4 469	4 775	4 847
Šťáhlavy	2 373	2 376	2 363	2 174	2 185	2 201	2 221	2 199	2 211	2 210	2 172	2 167	2 174	2 200	2 186	2 173	2 177	2 184	2 245	2 248	2 356	2 395
Tlučná	2 246	2 224	2 196	2 220	2 201	2 192	2 177	2 217	2 242	2 266	2 310	2 346	2 425	2 482	2 550	2 667	2 729	2 809	2 898	2 927	2 981	3 014
Chotíkov	678	698	688	687	685	687	687	706	732	740	746	749	768	767	795	849	884	915	935	997	1 047	1 089
Trnová	787	782	780	777	769	763	754	756	761	764	794	792	798	807	818	819	815	826	822	818	830	842
Úherce	247	247	250	243	236	231	224	217	213	214	239	237	234	222	223	233	239	249	263	265	299	309
Chválenice	511	508	502	500	497	506	515	526	536	535	516	522	552	564	550	552	552	556	568	576	632	660
Útušice	508	503	494	497	501	496	496	514	505	503	516	523	535	546	555	548	561	584	599	622	641	657
Všeruby	1 123	934	934	949	918	924	926	954	975	1 005	987	987	1 008	1 017	1 012	1 032	1 026	1 089	1 116	1 152	1 204	1 240
Zruč-Senec	2 117	2 109	2 119	2 106	2 148	2 143	2 178	2 200	2 241	2 296	2 340	2 397	2 478	2 518	2 574	2 681	2 782	2 856	2 884	2 948	2 951	2 991
Kozolupy	946	918	922	909	908	896	888	890	891	916	905	927	935	953	969	962	950	959	958	960	951	987
Ledce	663	668	669	683	669	663	671	683	686	691	674	684	675	680	684	692	678	700	720	734	745	764
Letkov	289	298	298	289	294	284	289	289	289	292	311	336	367	389	407	419	434	444	453	462	580	608
Líně	2 217	2 223	2 224	2 186	2 186	2 178	2 195	2 169	2 172	2 199	2 235	2 273	2 286	2 311	2 333	2 372	2 413	2 431	2 413	2 419	2 418	2 459
Lišňany	540	566	572	562	562	534	544	563	579	576	558	563	575	576	598	607	627	651	671	687	712	724
Město Touškov	1 647	1 637	1 670	1 691	1 683	1 670	1 658	1 680	1 697	1 719	1 711	1 751	1 764	1 777	1 831	1 853	1 904	1 978	2 027	2 048	2 062	2 069
Ejovice	521	528	523	524	525	513	505	502	503	488	498	524	523	540	543	538	562	583	607	610	638	645
Nekmřín	403	397	406	395	386	376	382	378	375	375	394	391	402	410	424	422	430	436	431	442	449	450
Nýřany	7 159	7 188	7 168	7 155	7 163	7 151	7 051	7 059	7 059	7 077	6 927	6 793	6 819	6 942	6 831	6 885	6 948	6 999	7 050	7 061	7 134	7 121
Spálené Poříčí	2 579	2 570	2 556	2 551	2 541	2 537	2 502	2 528	2 545	2 543	2 509	2 518	2 504	2 529	2 523	2 583	2 594	2 631	2 704	2 715	2 675	2 675
Štěnovice	1 190	1 184	1 195	1 206	1 231	1 226	1 236	1 250	1 261	1 290	1 327	1 338	1 391	1 401	1 461	1 518	1 586	1 658	1 712	1 750	1 766	1 773
Štěnovický Borek	303	310	303	310	312	309	305	307	304	310	305	307	325	359	366	369	380	428	428	439	479	500
Třemošná	4 657	4 595	4 605	4 641	4 626	4 645	4 679	4 674	4 682	4 665	4 631	4 618	4 634	4 654	4 735	4 724	4 766	4 825	4 820	4 854	4 849	4 902
Smědčice	135	134	126	119	118	117	116	115	114	113	126	135	134	141	148	165	185	200	222	235	245	247
Tymákov	811	659	652	640	644	645	639	636	624	630	660	665	656	648	667	663	666	667	680	690	815	857
Vejpřnice	2 383	2 407	2 386	2 425	2 436	2 411	2 410	2 410	2 466	2 495	2 514	2 550	2 569	2 626	2 675	2 710	2 827	3 061	3 283	3 437	3 653	3 757
Vochov	566	566	556	556	557	564	571	562	560	567	570	568	570	554	560	557	583	606	649	649	674	693
Zbůch	1 842	1 852	1 875	1 883	1 886	1 894	1 892	1 895	1 893	1 888	1 868	1 841	1 825	1 890	1 942	1 964	1 988	2 008	2 061	2 171	2 165	2 183
Celkem	59 575	59 188	58 451	58 292	58 233	58 194	58 170	58 420	58 694	59 012	59 055	59 390	59 966	60 844	61 584	62 305	63 251	64 514	65 721	66 639	68 423	69 367

Zdroj: Databáze demografických údajů za obce ČR (1971-2012)

Příloha č. 2: Fotodokumentace růstu rezidenčních lokalit ve Všerubech

Příloha č. 3: Dojízd'kové proudy v obcích okresů sousedících s Plzní, 1991 a 2011

ICZUJ	Název obce	1991			2011		
		celkem vyjíždí	nejsilnější proud	cíl dojízd'ky	celkem vyjíždí	nejsilnější proud	cíl dojízd'ky
566756	Bdeněves	43	oscilační	Město Touškov/Kozolupy	23	12	Plzeň
541095	Bezděkov	9	8	Břasy	6	v rámci okresu	Břasy
558656	Bezvěrov	53	-	mimo okresy	25	19	Manětín
530239	Bílov	-	-	-	3	v rámci okresu	Kralovice
558672	Blatnice	8	6	Nýřany	8	jádro	Blatnice
566764	Blažim	15	-	mimo okresy	5	v rámci okresu	Všeruby
557587	Blovice	11	jádro	Blovice	10	jádro	Blovice
566471	Bohy	7	6	Kozojedy	7	7	Kozojedy
540463	Bolkov	4	v rámci okresu	Pernarec	3	v rámci okresu	Merklín
566705	Borovno	9	9	Spálené Poříčí	5	5	Spálené Poříčí
542156	Borovy	-	-	-	3	-	mimo okresy
566489	Brodeslav	13	11	Kozojedy	5	1	Kozojedy
559725	Břasy	19	jádro	Břasy	11	jádro	Břasy
559733	Březina	25	25	Břasy	17	7	Břasy
558699	Bučí	10	v rámci okresu	Dolní Bělá	7	v rámci okresu	Dolní Bělá
559741	Bujesily	4	v rámci okresu	Kozojedy	2	v rámci okresu	Radnice
546372	Buková	31	31	Merklín	2	v rámci okresu	Merklín
559750	Bušovice	52	33	Břasy	17	oscilační	Chrást/Plzeň
559768	Cekov	9	9	Zbiroh	8	4	Zbiroh
558711	Čeminy	30	27	Město Touškov	9	7	Město Touškov
566632	Černíkovice	6	4	Kožlany	2	v rámci okresu	Kožlany
530328	Čerňovice	-	-	-	0	0	-
558745	Česká Bříza	47	45	Zruč-Senec	21	oscilační	Zruč-Senec/Plzeň
540927	Čilá	4	v rámci okresu	Mlečice	0	0	-
557641	Čižice	44	44	Štěnovice	21	15	Štěnovice
557650	Čížkov	76	29	Blovice	22	oscilační	Blovice/Nepomuk
578568	Čmelín	-	-	-	4	v rámci okresu	Nepomuk
557668	Dnešice	73	50	Chlumčany	30	16	Přeštice
557676	Dobřany	51	29	Dobřany	43	jádro	Dobřany
558770	Dobříč	30	jádro	Dobříč	4	jádro	Dobříč
559776	Dobřív	83	55	Strašice	23	13	Rokycany
558788	Dolany	25	24	Zruč-Senec	6	5	Zruč-Senec
539945	Dolce	27	15	Horšice	9	6	Přeštice
558796	Dolní Bělá	3	jádro	Dolní Bělá	2	jádro	Dolní Bělá
558800	Dolní Hradiště	-	-	-	0	0	-
557684	Dolní Lukavice	39	30	Přeštice	10	8	Přeštice
540251	Drahkov	15	15	Letiny	2	2	Letiny
530379	Drahoňův Újezd	-	-	-	0	0	-
578665	Dražeň	-	-	-	3	2	Dolní Bělá
558834	Druztová	64	56	Zruč-Senec	32	29	Zruč-Senec
558851	Dyšina	8	jádro	Dyšíná	34	31	Plzeň
559792	Ejpovice	34	32	Rokycany	22	14	Rokycany
558869	Heřmanova Huť	20	jádro	Heřmanova Huť	10	jádro	Heřmanova Huť
566390	Hlince	11	jádro	Chříč	5	v rámci okresu	Kožlany
559806	Hlohovice	34	23	Radnice	7	4	Radnice
530221	Hněvnice	-	-	-	6	v rámci okresu	Heřmanova Huť
559814	Holoubkov	87	77	Mýto	31	23	Rokycany
566730	Holovousy	9	v rámci okresu	Chříč	1	v rámci okresu	Kožlany
540668	Honezovice	20	11	Stod	8	8	Stod
558877	Horní Bělá	55	48	Dolní Bělá	23	21	Dolní Bělá
558885	Horní Bříza	30	jádro	Horní Bříza	26	jádro	Horní Bříza
539821	Horní Lukavice	45	26	Přeštice	18	8	Přeštice
557722	Horšice	21	jádro	Horšice	10	6	Přeštice
557731	Hradec	38	37	Stod	27	27	Stod
559822	Hrádek	20	18	Rokycany	26	22	Rokycany
541001	Hradiště	4	v rámci okresu	Mlečice	0	0	-
557749	Hradiště	25	22	Kasejovice	8	6	Kasejovice
558915	Hromnice	65	63	Zruč-Senec	28	oscilační	Zruč-Senec/Plzeň

ICZUJ	Název obce	1991			2011		
		celkem vyjízď	nejsilnější proud	cíl dojíždky	celkem vyjízď	nejsilnější proud	cíl dojíždky
559849	Hůrky	18	oscilační	Rokycany/Holoubkov	16	9	Rokycany
558931	Hvozd	49	44	Dolní Bělá	12	v rámci okresu	Dolní Bělá
559857	Cheznovice	84	79	Strašice	17	oscilační	Strašice/Rokycany
540803	Chlum	5	v rámci okresu	Mlečice	2		Zbiroh
557773	Chlum	20	18	Blovice	13	9	Blovice
557781	Chlumčany	10	jádro	Chlumčany	11	10	Plzeň
540307	Chlumy	7	v rámci okresu	Nepomuk	7	v rámci okresu	Blovice
557803	Chocence	48	46	Letiny	24	20	Blovice
541141	Chomle	9	v rámci okresu	Radnice	3	v rámci okresu	Radnice
557838	Chotěšov	13	v rámci okresu	Stod	17	11	Plzeň
558940	Chotíkov	4	jádro	Chotíkov	18	jádro	Chotíkov
558966	Chrást	10	jádro	Chrást	23	22	Plzeň
558974	Chřič	12	12	Kožlany	11	7	Kralovice
557846	Chválenice	18	13	Nezvěstice	19	10	Plzeň
558982	Jarov	5	v rámci okresu	Dobříč	5	v rámci okresu	Plasy
578541	Jarov	-	-	-	13	8	Žinkovy
558991	Kaceřov	16	15	Kozojedy	5	v rámci okresu	Kozojedy
579017	Kakejcov	-	-	-	4	v rámci okresu	Mirošov
566811	Kamenec	5	v rámci okresu	Radnice	1	v rámci okresu	Radnice
541150	Kamenný Újezd	51	36	Rokycany	26	20	Rokycany
559903	Kařez	55	53	Zbiroh	19	8	Zbiroh
530361	Kařízek	-	-	-	4	v rámci okresu	Zbiroh
557862	Kasejovice	10	jádro	Kasejovice	3	jádro	Kasejovice
559008	Kaznějov	14	jádro	Kaznějov	19	jádro	Kaznějov
557871	Kbel	18	-	mimo okresy	9	4	Přeštice
538183	Kbelany	5	v rámci okresu	Blatnice	1	v rámci okresu	Blatnice
559911	Klabava	40	39	Rokycany	6	oscilační	Rokycany/Plzeň
559920	Kladruby	26	25	Radnice	7	v rámci okresu	Radnice
557897	Kláster	14	13	Nepomuk	8	6	Nepomuk
578771	Kočín	-	-	-	3	3	Kralovice
559024	Kopidlo	15	14	Kralovice	4	4	Kralovice
579033	Kornatice	-	-	-	8	7	Mirošov
559032	Koryta	12	4	Dobříč	6	4	Dobříč
540633	Kotovice	24	21	Stod	5	5	Stod
540200	Kozlovce	7	7	Nepomuk	1	v rámci okresu	Nepomuk
559041	Kozojedy	2	jádro	Kozojedy	3	jádro	Kozojedy
559059	Kozolupy	61	jádro	Kozolupy	12	8	Město Touškov
559067	Kožlany	23	jádro	Kožlany	18	jádro	Kožlany
559075	Kralovice	11	jádro	Kralovice	21	jádro	Kralovice
557943	Kramolín	26	22	Nepomuk	3	v rámci okresu	Nepomuk
559083	Krašovice	48	48	Dolní Bělá	13	v rámci okresu	Dolní Bělá
559091	Krsy	43	oscilační	Pernarec/Úterý	9	v rámci okresu	Všeruby
559105	Křelovice	-	-	-	10	8	Pernarec
559121	Kunějovice	19	13	Všeruby	5	v rámci okresu	Všeruby
559130	Kyšice	68	62	Dýšíná	43	28	Plzeň
559148	Ledce	43	36	Horní Břiza	19	19	Plzeň
557951	Letiny	5	jádro	Letiny	17	9	Blovice
540561	Letkov	24	20	Plzeň	26	26	Plzeň
567001	Lhota pod Radčem	26	22	Zbiroh	12	6	Zbiroh
559946	Lhotka u Radnic	14	14	Radnice	1	v rámci okresu	Radnice
578606	Lhůta	-	-	-	3	3	Plzeň
559954	Liblín	24	15	Kozojedy	4	-	jiný kraj
559164	Líně	13	8	Plzeň	27	23	Plzeň
540064	Lisov	11	v rámci okresu	Stod	3	2	Stod
540617	Lišina	17	12	Stod	4	v rámci okresu	Stod
559962	Lišná	13	10	Zbiroh	4	4	Zbiroh
559172	Líštiny	46	25	Všeruby	28	13	Všeruby
566420	Litě	28	28	Dolní Bělá	6	v rámci okresu	Dolní Bělá
553611	Litohlav	-	-	-	18	18	Rokycany
566462	Lochousice	14	12	Heřmanova Huť	3	v rámci okresu	Heřmanova Huť

ICZUJ	Název obce	1991			2011		
		celkem vyjíždí	nejsilnější proud	cíl dojíždky	celkem vyjíždí	nejsilnější proud	cíl dojíždky
558001	Losiná	82	69	Štěnovice	62	39	Štěnovice
558010	Louňová	5	5	Blovice	0	0	-
566446	Loza	24	22	Dolní Bělá	2	v rámci okresu	Dolní Bělá
558028	Lužany	38	36	Přeštice	16	9	Přeštice
559202	Manětín	10	jádro	Manětín	2	jádro	Manětín
579009	Medový Újezd	-	-	-	10	6	Mýto
539716	Měcholupy	22	12	Letiny	7	6	Blovice
558044	Merklín	2	jádro	Merklín	3	jádro	Merklín
559211	Město Touškov	5	jádro	Město Touškov	22	jádro	Město Touškov
579084	Mešno	-	-	-	2	v rámci okresu	Mirošov
558052	Mileč	23	20	Nepomuk	5	4	Nepomuk
530140	Milínov	-	-	-	11	10	Nezvěstice
559997	Mirošov	15	jádro	Mirošov	20	jádro	Mirošov
546399	Mišov	18	18	Spálené Poříčí	3	3	Spálené Poříčí
559237	Mladotice	54	47	Plasy	7	oscilační	Plasy/Žihle
558061	Mladý Smolivec	72	43	Kasejovice	22	12	Kasejovice
560006	Mlečice	0	jádro	Mlečice	2	jádro	Mlečice
558079	Mohelnice	26	26	Nepomuk	1	v rámci okresu	Nepomuk
540641	Mokrouše	8	4	Tymákov	8	3	Plzeň
559245	Mrtník	34	28	Dolní Bělá	16	10	Dolní Bělá
566543	Myslínka	19	10	Kozolupy	7	4	Plzeň
560014	Mýto	4	jádro	Mýto	3	jádro	Mýto
559253	Nadryby	12	12	Zruč-Senec	2	2	Plzeň
540340	Nebílov	33	33	Štěnovice	11	oscilační	Štěnovice/Plzeň
559261	Nečtiny	46	34	Manětín	10	10	Manětín
559270	Nekmíř	28	25	Všeruby	22	9	Plzeň
558095	Nekvasov	23	15	Nepomuk	6	4	Nepomuk
566837	Němčovice	11	11	Radnice	3	v rámci okresu	Radnice
558109	Nepomuk	53	jádro	Nepomuk	23	jádro	Nepomuk
558117	Netunice	15	14	Štěnovice	9	5	Plzeň
558125	Neurazy	74	56	Žinkovy	23	14	Žinkovy
541192	Nevíd	14	14	Rokycany	9	5	Rokycany
559288	Nevřeň	15	13	Chotíkov	20	15	Chotíkov
553590	Nezbavětice	-	-	-	9	3	Plzeň
542296	Nezdice	-	-	-	5	-	mimo okresy
540102	Nezdřev	13	12	Kasejovice	4	v rámci okresu	Kasejovice
558141	Nezvěstice	12	jádro	Nezvěstice	6	jádro	Nezvěstice
540269	Nová Ves	6	6	Plzeň	14	14	Plzeň
558176	Nové Mitrovce	21	19	Spálené Poříčí	23	22	Spálené Poříčí
559300	Nýřany	35	jádro	Nýřany	23	jádro	Nýřany
559318	Obora	41	39	Kaznějov	30	oscilační	Kaznějov/Dobříč
539783	Oplot	36	20	Přeštice	12	11	Přeštice
560057	Osek	83	58	Volduchy	38	26	Volduchy
558184	Oselce	32	31	Kasejovice	6	4	Kasejovice
559326	Ostrov u Bezdruzic	-	-	-	5	v rámci okresu	Pernarec
566993	Ostrovec-Lhotka	6	v rámci okresu	Strašice	5	3	Zbiroh
540293	Otěšice	10	9	Merklín	4	v rámci okresu	Merklín
566781	Pastuchovice	6	6	Žihle	4	v rámci okresu	Žihle
559334	Pernarec	12	jádro	Pernarec	2	jádro	Pernarec
530336	Pláně	-	-	-	8	8	Plasy
559351	Plasy	13	jádro	Plasy	7	jádro	Plasy
559369	Plešnice	30	15	Přovany	11	7	Město Touškov
566861	Plískov	15	15	Zbiroh	6	v rámci okresu	Zbiroh
554791	Plzeň	246	jádro	Plzeň	0	jádro	Plzeň
559377	Přovany	21	jádro	Přovany	9	jádro	Přovany
560081	Podmokly	33	32	Mlečice	11	6	Mlečice
553565	Polánka	-	-	-	0	0	-
530247	Potvorov	-	-	-	5	3	Kralovice
558231	Prádlo	30	30	Nepomuk	8	5	Nepomuk

ICZUJ	Název obce	1991			2011		
		celkem vyjždí	nejsilnější proud	cíl dojíždky	celkem vyjždí	nejsilnější proud	cíl dojíždky
540412	Předenice	13	12	Štěnovice	8	4	Plzeň
559393	Přehýšov	45	26	Blatnice	11	9	Blatnice
530131	Přestavky	-	-	-	6	oscilační	Přeštice/Plzeň
558249	Přeštice	16	jádro	Přeštice	30	jádro	Přeštice
558257	Přichovice	91	85	Přeštice	52	46	Přeštice
579131	Příkosice	-	-	-	15	13	Mirošov
567086	Příšov	8	v rámci okresu	Chotíkov	16	11	Plzeň
560111	Přivětice	12	12	Radnice	10	v rámci okresu	Radnice
558265	Ptenín	21	20	Merklín	3	v rámci okresu	Merklín
540421	Radkovice	13	10	Přeštice	4	v rámci okresu	Přeštice
560120	Radnice	8	jádro	Radnice	2	jádro	Radnice
566942	Raková	15	15	Rokycany	4	4	Rokycany
559423	Rochlov	20	18	Blatnice	8	8	Blatnice
559717	Rokycany	31	jádro	Rokycany	19	jádro	Rokycany
558290	Roupov	24	24	Přeštice	7	oscilační	Přeštice/Plzeň
559431	Rybnice	41	39	Kaznějov	25	19	Kaznějov
558303	Řenče	58	54	Přeštice	24	16	Přeštice
560146	Sebečice	11	11	Radnice	0	0	-
558311	Seč	27	25	Blovice	15	15	Blovice
530271	Sedlec	-	-	-	4	v rámci okresu	Kralovice
540692	Sedliště	14	10	Nepomuk	2	v rámci okresu	Nepomuk
546488	Sirá	10	v rámci okresu	Mýto	3	v rámci okresu	Mýto
539937	Skašov	39	31	Letiny	12	9	Letiny
566845	Skomelno	14	14	Radnice	8	7	Radnice
506664	Skořice	27	26	Mirošov	10	7	Mirošov
566748	Slatina	15	8	Chříč	4	v rámci okresu	Kožlany
540722	Smědčice	14	13	Chrást	12	oscilační	Chrást/Plzeň
558346	Soběkury	46	43	Merklín	26	10	Merklín
558362	Spálené Poříčí	19	jádro	Spálené Poříčí	18	11	Blovice
540676	Srby	6	3	Nepomuk	3	v rámci okresu	Nepomuk
558371	Starý Plzenec	25	jádro	Starý Plzenec	82	65	Plzeň
558389	Stod	13	jádro	Stod	15	jádro	Stod
560162	Strašice	7	jádro	Strašice	21	jádro	Strašice
540056	Střelice	15	8	Stod	5	v rámci okresu	Stod
558401	Střížovice	23	22	Blovice	15	11	Blovice
553603	Studená	-	-	-	2	v rámci okresu	Kožlany
541176	Svojkovice	35	24	Rokycany	20	11	Volduchy
558427	Štáhlavy	181	108	Starý Plzenec	73	36	Plzeň
558435	Štěnovice	3	jádro	Štěnovice	27	jádro	Štěnovice
539741	Štěnovický Borek	30	29	Štěnovice	20	13	Štěnovice
578797	Štichovice	-	-	-	7	v rámci okresu	Manětín
579343	Štítov	-	-	-	3	2	Rokycany
578983	Tatiná	-	-	-	13	8	Plzeň
560189	Těně	18	15	Strašice	8	6	Strašice
566802	Terešov	17	17	Mlečice	5	v rámci okresu	Zbiroh
546526	Těškov	33	33	Mýto	14	9	Mýto
559482	Tis u Blatna	25	-	jiný kraj	2	-	jiný kraj
559491	Tlučná	14	oscilační	Nýřany/Plzeň	49	46	Plzeň
578614	Tojice	-	-	-	1	v rámci okresu	Nepomuk
559504	Třmová	39	36	Homí Břiza	31	17	Homí Břiza
579246	Trokavec	-	-	-	4	4	Mirošov
578592	Třebčice	-	-	-	3	v rámci okresu	Nepomuk
559521	Třemošná	76	36	Kaznějov	100	89	Plzeň
546534	Týček	36	35	Zbiroh	7	3	Zbiroh
558460	Tymákov	48	jádro	Tymákov	17	11	Plzeň
539929	Týniště	7	v rámci okresu	Horšice	1	v rámci okresu	Letiny
546411	Úherce	27	24	Zbůch	14	oscilační	Nýřany/Plzeň
566594	Újezd nade Mží	6	v rámci okresu	Město Touškov	0	0	-
546551	Újezd u Svatého Kříže	15	14	Radnice	5	v rámci okresu	Radnice

ICZUJ	Název obce	1991			2011		
		celkem vyjíždí	nejsilnější proud	cíl dojíždky	celkem vyjíždí	nejsilnější proud	cíl dojíždky
559555	Úlice	55	33	Město Touškov	17	9	Pňovany
559563	Úněšov	36	27	Všeruby	31	15	Všeruby
540528	Únětice	17	17	Blovice	4	2	Blovice
559571	Úterý	24	jádro	Úterý	6	-	mimo okresy
558486	Útušice	45	45	Štěnovice	38	20	Plzeň
559580	Vejprnice	26	16	Plzeň	91	87	Plzeň
560227	Vejvanov	27	27	Radnice	8	v rámci okresu	Radnice
578924	Velečín	-	-	-	0	0	-
558494	Ves Touškov	24	24	Stod	19	15	Stod
560235	Veselá	15	15	Rokycany	5	4	Rokycany
579289	Vísky	-	-	-	5	5	Mirošov
566691	Vlčí	7	6	Přeštice	4	v rámci okresu	Přeštice
540706	Vlčtejn	4	v rámci okresu	Blovice	4	4	Blovice
559601	Vochov	73	41	Kozolupy	24	17	Plzeň
560251	Volduchy	65	jádro	Volduchy	23	jádro	Volduchy
558559	Vrčeň	26	19	Nepomuk	5	3	Nepomuk
558567	Vstíř	31	30	Dobřany	16	15	Dobřany
566497	Všehrdy	1	v rámci okresu	Kozojedy	2	v rámci okresu	Kozojedy
566799	Všenice	25	25	Břasy	6	5	Břasy
559628	Všeruby	26	jádro	Všeruby	16	jádro	Všeruby
566969	Výrov	51	49	Kralovice	15	12	Kralovice
530280	Vysoká Libyně	-	-	-	10	9	Kralovice
578827	Zahrádka	-	-	-	4	2	Plzeň
560260	Zbiroh	19	jádro	Zbiroh	15	jádro	Zbiroh
559661	Zbůch	14	jádro	Zbůch	13	9	Plzeň
558583	Zdemyslice	55	53	Blovice	33	31	Blovice
558591	Zemětice	24	21	Merklín	5	v rámci okresu	Merklín
559679	Zruč-Senec	9	jádro	Zruč-Senec	48	jádro	Zruč-Senec
541061	Zvíkovec	18	16	Mlečice	4	v rámci okresu	Zbiroh
530182	Žákava	-	-	-	11	9	Nezvěstice
558605	Ždírec	39	39	Blovice	19	18	Blovice
559695	Žihle	12	jádro	Žihle	6	jádro	Žihle
559709	Žilov	64	43	Horní Bříza	17	15	Plzeň
558630	Žinkovy	4	jádro	Žinkovy	7	jádro	Žinkovy
540137	Žvotice	4	v rámci okresu	Kasejovice	1	v rámci okresu	Kasejovice

Zdroj: Český statistický úřad, Sčítání lidu, domů a bytů 1991, 2011

Pozn.: pomlčka (-) značí, že obec v této době neexistovala nebo nebyla zaznamenána žádná vyjíždka

Stanislava Bicanová
Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta
2. ročník navazujícího magisterského studia

Dotazníkové šetření

Časoprostorové chování obyvatel: individuální a rodinné rytmy

Dobrý den, dovoluji mi, abych Vás seznámila s dotazníkovým šetřením, týkajícím se žáků navštěvujících Základní školu ve Všerubech a jejich rodin, které provádím v rámci své diplomové práce na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Cílem dotazníkového šetření je zachytit každodenní život rodin žáků základní školy. V rámci výzkumu pozoruji aktivity, které jsou vykonávány během všedního dne a jejich lokalizaci.

Ráda bych Vás poprosila o vyplnění přiloženého dotazníku zpětně za jeden všední den (úterý 25.2., středu 26.2. nebo čtvrtek 27.2.)

Veškeré informace získané tímto šetřením jsou zpracovány anonymně a budou využity pouze k účelům diplomové práce.

Jsem velmi vděčná za ochotu a trpělivost při vyplňování dotazníku. Pokud budete mít jakékoliv problémy či dotazy ráda Vám je zodpovím a to na telefonním čísle 605028171 nebo emailové adrese: stanislava.bicanova@natur.cuni.cz

Ještě jednou děkuji.

Stanislava Bicanová
zpracovatelka

Doc. RNDr. Martin Ouředníček, Ph.D.
Vedoucí výzkumného týmu Urbánní a regionální laboratoř URRIlab
vedoucí diplomové práce
Email: slamak@natur.cuni.cz

Vysvětlivky k dotazníku:

Dotazník je vyplňován za 2 členy rodiny zvlášť (žák a jeden z rodičů – nejlépe ten, který například vozí žáka do školy, nebo ho vyzvedává, pokud žák dojíždí sám výběr rodiče nehraje roli) a obsahuje:

- **Čas** – upřesněte dobu trvání časem začátku a konce konání aktivity
- **Co přesně děláte?** - upřesněte Vaši aktivitu (např. také návštěvu prarodičů, lékaře, úřadu...atd.) v případě zájmového kroužku upřesněte, o který se jedná (př. taneční kroužek, dobrovolní hasiči)
- **Cesta** - v případě cesty upřesněte dopravní prostředek
- **Kde se nalézáte?** – upřesněte přibližnou polohou umístění např. Plzeň, Všeruby atd.
- **Vykonáváte aktivitu se členem rodiny?**- týká se vykonávané aktivity. V případě, že připravujete večeři a Vaše dítě se samostatně připravuje do školy, políčko nezaškrťávejte.

Př. žák

ČAS	Co přesně děláte?	Cesta	Kde se nalézáte?	Vykonáváte aktivitu se členem rodiny?
	Můžete prosím upřesnit Vaši aktivitu?	V případě cesty uveďte dopravní prostředek - auto, bus	uveďte prosím, kde např. Plzeň, Všeruby	
7:00 - 7:30	Vstávám, snídane		Líšťany	
7:30 - 7:45	jedu do školy	bus		
7:45 - 8:00	volný čas		Všeruby	
8:00 - 12:45	škola		Všeruby	
12:45 - 13:00	oběd		Všeruby	
13:00 - 15:00	volný čas v družině		Všeruby	
15:00 - 17:00	sportovní kroužek		Všeruby	
17:00	vyzvednutí rodičem		Všeruby	
17:00 - 17:15	cesta domů	auto		
17:15 - 18:00	příprava do školy, domácí úkoly		Líšťany	X
18:00 - 18:15	večeře		Líšťany	X
18:15 - 20:00	volný čas		Líšťany	X
20:00 - ...	spánek		Líšťany	

Př. rodič

ČAS	Co přesně děláte?	Cesta	Kde se nalézáte?	Vykonáváte aktivitu se členem rodiny?
	Můžete prosím upřesnit Vaši aktivitu?	V případě cesty uveďte dopravní prostředek - auto, bus	uveďte prosím, kde např. Plzeň, Všeruby	
6:30 - 7:30	Vstávám, snídane		Všeruby	
7:30 - 7:40	Odvoz dětí do školy	auto		
7:40 - 8:00	jedu do práce	auto		
8:00 - 11:30	práce		Plzeň	
11:30 - 12:00	oběd		Plzeň	
12:00 - 16:00	práce		Plzeň	
16:00 - 16:30	jedu na nákup	auto		
16:30 - 17:00	nakupování		Plzeň	
17:00 - 17:20	jedu pro dítě v tanečním kroužku	auto		
17:20	vyzvednutí dítěte v kroužku		Všeruby	
17:20 - 17:40	jedeme domů	auto		
17:40 - 18:30	úklid, příprava večeře		Všeruby	
18:30 - 19:00	večeře		Všeruby	
19:00 - 23:00	volný čas		Všeruby	X
23:00 - ...	spánek		Všeruby	

Příloha č. 5: Fotografie z pozorování

Před základní školou Všeruby - 7:20

Žáci čekají na autobus - náměstí Všeruby - 14:40